

Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie

DEFENSIE

VEILIGHEID & STRATEGIE N° 127
September 2016

Invloed van de Arabische Lente op migratie en bescherming van de Europese grenzen

Eddy Booghs

Invloed van de Arabische Lente op migratie en bescherming van de Europese grenzen

Eddy Booghs

Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie
Studiecentrum voor Veiligheid en Strategie
Renaissancelaan 30
1000 Brussel

ISSN 2295-0915

Een elektronische versie van dit document is beschikbaar en kan gedownload worden van onze website www.khid.be.

De in dit document geuite standpunten vallen uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de auteur en geven niet noodzakelijkerwijs het officiële standpunt van het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie, het Ministerie van Landsverdediging of van de Belgische regering weer.

Vragen, commentaren of opmerkingen met betrekking tot dit document kunnen gestuurd worden naar volgend adres:

Directeur van het Studiecentrum voor Veiligheid en Defensie
Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie
Renaissancelaan, 30
1000 Brussel

Of elektronisch naar : irsd-cesd-scvd@mil.be

De auteur

Kol SBH Eddy Booghs is als onderzoeker verbonden aan het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie, met als onderzoeksthema de situatie in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee en de invloed hiervan op Europa. In de periode 2010-2013 was hij als Defensieattaché op post te Tunis en beleefde als zodanig van binnenin de Arabische Lente.

Hij behaalde een master in sociale en militaire wetenschappen aan de Koninklijke Militaire School, een master Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit Brussel en een master in de politieke en militaire wetenschappen aan het Koninklijk Hoger Instituut voor Defensie.

Voorwoord

In de late namiddag op 28 februari 2011 stond ik op de grenspost te Raz Jedir, tussen Tunesië en Libië, waar aan de Libische zijde een havenloze mensenzee van verschillende nationaliteiten de gevechten in Libië probeerde te ontvluchten. Honderdduizenden zouden de daarop volgende weken in hun voetsporen treden. Op 01 maart in de vroege ochtend kon ik op het strand te Zarzis de inscheping volgen van irreguliere Tunesische migranten die met rubber bootjes naar een groter schip, voor anker in de baai, werden overgebracht. Dezelfde dag in de namiddag zag ik kleinere groepen vluchtelingen, ditmaal voornamelijk afkomstig uit Azië, via de grenspost van Dehiba, in volle woestijn en zo'n 170 kilometer ten zuiden van Raz Jedir, Tunesië binnentrekken. De dagen en weken die daarop volgden, werd door de internationale gemeenschap een nooit geziene luchtbrug, ook met medewerking van een Belgisch militair vliegtuig, ingericht om een deel van de vluchtelingen van dit conflict naar hun thuislanden terug te brengen.

Met de op de Arabische Lente volgende vluchtelingencrisissen, die in 2015 een waarschijnlijk voorlopig hoogtepunt bereikte, stelde zich dan ook de vraag wat het verband is tussen beide fenomenen en hoe migratiestromen grotendeels ontstaan en beheerd worden.

Bij het tot stand komen van deze studie wens ik enkele mensen in het bijzonder te bedanken. Op de eerste plaats Brigadegeneraal (bd) Jaak Schroyen voor de herlezingen en correcties maar ook voor de aanmoedigingen en vriendschap die mij te beurt viel. Tevens dank aan mevrouw Sandra Parys, Bibliothecaris-Documentalist bij de Universitaire bibliotheek van Defensie, die mij op een minimum van tijd een uitgebreide documentatie wist te bezorgen. Ten slotte de heer Donato Collucci, Senior Regional immigration and Border Management Specialist bij het regionaal kantoor van de Internationale Organisatie voor Migratie te Cairo, voor zijn inzichten en de schat aan informatie die hij mij bezorgde.

Dit werk heeft niet de pretentie volledig te zijn en heeft enkel tot doel enkele antwoorden te vinden op het complexe fenomeen van migratie in samenhang met de Arabische Lente.

Inhoudstafel

De auteur	i
Voorwoord	iii
Inhoudstafel.....	v
Afkortingen	ix
I. Inleiding	1
II. Deel I: Begrippen en definities	5
1. Hoofdstuk I: Bescherming van de grenzen	5
Theoretische benadering	5
Europese buitengrenzen	9
Europese binnengrenzen	9
2. Hoofdstuk II: Migratie	10
Internationaal wettelijk kader.....	10
Migratie en veiligheid	15
Migratie, nationale identiteit en sociale cohesie	17
3. Hoofdstuk III: Arabische Lente	19
Afbakening begrip Arabische Lente	19
Gemeenschappelijke factoren voor de Arabische Lente.....	20
Regionale kenmerken.....	211
Externe actoren	30
III. Deel II: Toestand betreffende grensbescherming en migratie tot het uitbreken van de Arabische Lente.....	35
1. Hoofdstuk I: Benadering van de Europese Unie op het gebied van grensbescherming en migratie	35
De Schengenzone	35
Uitbesteding controle migratie aan de regimes in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee	36
Veiligheid, grensbescherming en migratie.....	39
Akkoorden met de Europese Unie en haar lidstaten	43
2. Hoofdstuk II: Bestaande push en pull factoren	46
Economische factoren	46
Aard van de intra- regionale staatsgrenzen en geografie	47
Demografie.....	49

	Aanwezigheid van immigratiegemeenschappen	50
	Mensensmokkel en mensenhandel.....	51
	Geglobaliseerde wereld.....	54
	Burgeroorlogen, conflicten, politieke regimes en vervolgingen.....	55
	Klimaatwijziging en haar impact	55
IV.	Deel III: Toestand betreffende grensbescherming en migratie na de Arabische Lente	57
1.	Hoofdstuk I Gewijzigde parameters in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee na de Arabische Lente en hun invloed op grensbescherming en migratie	57
	Regionale conflicten in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee.....	57
	Regionale actoren.....	64
	Doorbraak van extremistische islamistische groeperingen	66
	Corruptie, criminaliteit en terrorisme.....	68
	Verder verslechterende economische en sociale situatie	72
2.	Hoofdstuk II: Grensbescherming en migratiestromen na de Arabische Lente	74
	Eerste push in 2011 vanuit Tunesië	74
	De Lampedusa route	76
	De Balkanroutes	77
	Intern verplaatste personen en intraregionale migratie in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee	79
	Houding van de Europese Unie en haar lidstaten	85
	Bouwen van grensmuren.....	88
V.	Besluiten.....	91
VI.	Bibliografie	95

Afkortingen

ACP :	African, Caribbean, and Pacific Group of States
AQAP:	Al Qaida in the Arabian Peninsula
AQI:	Al Qaida in Iraq
AQMI:	Al Qaida au Maghreb islamique
CANVAS :	Center for Applied Non Violent Action and Strategies
CEMOC :	Comité d'état-major opérationnel conjoint
DAESH:	al-Dawlah al-Islāmīyah fī al-‘Irāq wa-al-Shām (Islamic State of Iraq and al-Sham)
DPKO :	Department of Peace Keeping Operations
ECOWAS :	Economic Community Of West African States
EES :	Entry Exit System
ENP:	European Neighbourhood Policy
EU:	Europese Unie
EUBAM:	EU Border Assistance Mission
Europol:	European Police office
Eurojust:	European Union's Judicial Cooperation Unit
Eurosur:	European Border Surveillance System
EUTM :	EU Training Mission
FATF :	FINANCIAL ACTION TASK FORCE
Frontex :	Frontières extérieures (formeel: Europees Agentschap voor het beheer van de operationele samenwerking aan de buitengrenzen van de lidstaten van de Europese Unie)
GCC:	Gulf Cooperation Council
IOM:	International Organisation for Migration
ISIL:	Islamic State in Iraq and the Levant
ISIS:	Islamic State in Iraq and Syria
JHA:	Justice Home Affairs
MANPAD	Man-Portable Air Defense
MENA:	Middle East And North Africa
MEPI:	Middle East Partnership Initiative
MUJAO:	Movement for the Unity and Jihad in West Africa
MINUSMA:	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali
MNLA:	Mouvement National de Libération de l'Azawad

MTI:	Mouvement de tendance islamique
NDI :	National Democratic Institute For International Affairs
NED :	National Endowment for Democracy
OSF:	Open Society Foundations
PJD :	Parti de la justice et du développement
PLO :	Palestine Liberation Organization
RABIT :	Rapid Border Intervention Teams
RTP :	Registered Traveler Program
SAR:	Search and Rescue
SIS :	Schengen Informatie Systeem
UNODC:	United Nations Office on Drugs and Crime
USAID:	United States Agency for International Development
VIS :	Visa Informatie Systeem
VK:	Verenigd Koninkrijk
VN:	Verenigde Naties
VS :	Verenigde Staten

I. Inleiding

Migratie is een fenomeen van alle tijden. Tot de opkomst van de landbouw en de daarmee gepaard gaande sedentaire levenswijze was het zelfs de regel. Om te overleven, eenmaal de voedsel- en waterreserves uitgeput waren op een bepaalde locatie, dienden nieuwe territoria opgezocht te worden. Dat men daarbij in conflict kon komen met soortgenoten die al aanwezig waren op het nieuwe binnengedrongen territorium, maakte dan ook deel uit van de overlevingsstrategie van de groep. Tegelijkertijd zorgde dit migratiepatroon er ook voor dat nieuwe technieken en later ook ideeën verspreid en uitgewisseld werden.

De opkomst van de landbouw verplichtte mensen om langere tijd ter plaatse te blijven. Maar ook dan nog zorgden uitputting van de grond, overbevolking, droogte of slechte oogsten er voor dat migratie vaak de enige mogelijkheid was om te overleven. Voor de bevolkingsgroepen die niet aan landbouw deden of konden doen, bleef migratie dan ook de norm.

Doorheen de geschiedenis hebben migratiestromen, vaak in combinatie met oorlogen, er dan ook voor gezorgd dat rijken werden vernietigd of ontstonden en de samenstelling van de bevolking op een bepaald territorium drastische wijzigingen onderging.

Ook grensbeveiliging heeft een hele evolutie doorgemaakt en heeft pas zijn huidige betekenis gekregen met het ontstaan van de moderne natiestaat. Eén van de kernfuncties van deze natiestaat is het verzekeren van de veiligheid, zowel extern als intern, van zijn onderdanen die leven op een bepaald territorium. De toegang tot dit territorium, dat min of meer duidelijk afgebakend is, wordt dan ook enkel verleend aan diegenen die het staatsburgerschap bezitten of er een speciale toelating voor verkrijgen. Grensoverschrijding en immigratie, voor zover ze niet aan bepaalde criteria voldoen, zijn dan ook illegaal.

Ook in de recente Europese geschiedenis zijn migratiestromen, met belangrijke pieken, eerder de regel dan de uitzondering. Denken we dan maar aan de massale emigratie vanuit Europa in de tweede helft van de negentiende eeuw te wijten aan overbevolking en hongersnood. Of de migratie in de nasleep van de twee wereldoorlogen die het Europees continent teisterden. En meer recentelijk de migratie die op gang kwam na de instorting van de communistische regimes en de verschillende Balkanoorlogen.

Massale zuid- noord migratie lijkt op het eerste zicht een meer recent fenomeen. Nochtans werd het Iberisch schiereiland in de zevende eeuw al geconfronteerd met het binnendringen van nieuwe bevolkingsgroepen vanuit Noord-Afrika in het kader van de machtsstrijd binnen het nieuwe moslimrijk en de stichting van Al Andalus die tot de vijftiende eeuw zal bijdragen tot de culturele uitstraling op het Europese continent. Ook in het oostelijk bekken van de Middellandse Zee drongen belangrijke bevolkingsgroepen in het zog van de Turkse veroveringen naar het noorden door met belangrijke wijzigingen in de bevolkingssamenstelling, religie en culturele gewoontes die zich tot de dag van vandaag in de ruime Balkan regio laten gevoelen.

Migratie kwam in Europa in 2015 terug hoog op de agenda te staan met de massale toestroom van vluchtelingen via de Balkanroutes vanuit het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee. Hoewel de migratiestromen vanuit die regio nooit waren stilgevallen, hadden ze in het bijzonder, aansluitend aan het begin van de Arabische Lente vanaf 2011, voor heel wat mediabelangstelling en gekibbel op Europees niveau gezorgd naar aanleiding van de massale toestroom van vluchtelingen naar het Italiaanse eiland Lampedusa.

Migratiestromen en de oorzaken ervan zijn zeer complex. De vluchtelingenstroom naar Europa via de Balkanroutes die vanaf medio 2015 hoog op de Europese agenda stond, werd hoofdzakelijk toegeschreven aan het conflict in Syrië. Daar waar het Syrische conflict dat in maart 2011 in al zijn gruwelijkheid uitbarstte zeker verantwoordelijk is voor grote vluchtelingenproblemen, lijken de migratiestromen naar Europa die er mee in verband worden gebracht slechts een onderdeel te zijn van een bredere zuid- noord migratiebeweging die aansluitend aan de Arabische Lente op gang is gebracht.

De massale vluchtelingenstromen via Turkije en de Balkanroutes zorgden voor schokkende beelden van voornamelijk kinderen die omkwamen op zoek naar een beter leven. Het leidde tevens tot emotionele oproepen van enerzijds diegenen die het als een plicht zagen voor Europa de vluchtelingen in de best mogelijke omstandigheden op te vangen als anderzijds zij die met alle middelen de grenzen wilden sluiten uit vrees dat hun land zou overrompeld worden. Populistische uitspraken zonder enige duiding werden vanuit verschillende politieke strekkingen de wereld ingestuurd, gaande van een oproep om de Europese grenzen onbeperkt open te stellen tot het manu militari uitzetten en beletten tot binnenkomen van vluchtelingen.

De hernieuwde verhoogde migratiestromen in 2015 deden tevens de debatten over migratie en veiligheid terug oplaaien. Aan de buitengrenzen van de Europese Unie werden hekkens gebouwd, in bepaalde gevallen werden de strijdkrachten ingezet om de grenzen te bewaken en migranten te weren, tevens werd de vraag gesteld naar migratie en de impact op de binnenlandse veiligheid en dit vaak in relatie met de mogelijke infiltratie van terroristen. Doch ook de vraag naar de impact op de sociale cohesie binnen enkele landen evenals de houdbaarheid van het sociaal zekerheidssysteem bij aanhoudende hoge immigratie. Binnen de Europese Unie laaiden de conflicten zelfs zo hoog op dat doemscenario's over een mogelijk uiteenvallen van de Unie de kop opstaken. Dit op een achtergrond van politieke spanningen waarbij de opkomst en in bepaalde regio's de mogelijke doorbraak van extreem rechts als een spook op de achtergrond waarde.

Hoewel een zuid- noord migratie de laatste decennia zeker niet nieuw is, dient toch te worden vastgesteld dat deze sinds het uitbreken van de Arabische Lente sterk in intensiteit is toegenomen. De vraag dient dan ook gesteld te worden in welke mate deze verhoogde migratiedruk te wijten is aan parameters die door de Arabische Lente werden gewijzigd en in welke mate deze migratie veroorzaakt wordt door dieper liggende factoren.

Wat intussen de Arabische Lente wordt genoemd, kwam voor de meeste waarnemers als een totale verrassing. Ze werd dan ook gezien als een spontane revolutie waarbij het volk in een verzuchting naar democratie het juk van de autoritaire en dictatoriale regimes wilde afwerpen. De gebeurtenissen moeten meer genuanceerd worden, doch welke ook de krachten waren die aan het werk waren om in de verschillende landen in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee de status quo te doorbreken, ze zijn er minstens in geslaagd de geopolitieke situatie in de regio grondig te wijzigen.

Een van de eerste zichtbare gevolgen van deze Arabische Lente was de aankomst in januari en februari 2011 van meer dan 20.000 Tunesische migranten op het Italiaanse eiland Lampedusa. Aansluitend kwam eind februari 2011 op enkele dagen tijd een massale exodus van meer dan een miljoen mensen op gang vanuit Libië richting Egypte maar voornamelijk Tunesië bij het begin van de burgeroorlog die Libië in een langdurige chaos zou storten.

Ook de conflicten in Mali maar voornamelijk in Syrië leidden tot grote interregionale vluchtelingenstromen terwijl de soms schokkende beelden van migranten die vaak in

gammele bootjes de noordelijke zijde van de Middellandse Zee probeerden te bereiken een groot deel van de Europese media en publieke opinie beroerden.

Vanuit de Europese Unie en haar lidstaten werd initieel eerder emotioneel doch met weinig coherentie op deze hernieuwde migratiestromen gereageerd. Verder leek het wel ieder voor zich waarbij men de lasten van de opvang exclusief aan de betrokken oeverstaten leek te willen overlaten in het kader van de verplichtingen inherent aan de akkoorden van de Schengenzone.

Deze kwam dan ook bijzonder onder druk te staan toen Griekenland maar ook Hongarije, Kroatië (alhoewel geen lid van de Schengenzone), Slovenië en Oostenrijk er zich toe leken te beperken de migratiestromen over de Balkanroutes naar Duitsland en andere Noord-Europese bestemmingen door te sturen. Hierbij leek het wel of de Europese buitengrenzen volledig open stonden.

Na verschillende Europese topbijeenkomsten over de migratiecrisis, die veeleer de verdeeldheid binnen de Europese Unie in het daglicht stelden dan wel tot concrete oplossingen leidden, vond op 11 en 12 november 2015 te Valetta (Malta) een top plaats tussen de Europese Unie en de landen van het Afrikaanse continent. Hierbij werd niet enkel gefocust op de oorlog in Syrië en andere conflicten doch werd de aan de gang zijnde verhoogde migratie gekaderd in een omgeving van politieke en economische instabiliteit, schendingen van de mensenrechten en armoede. Hierbij werd gesteld dat migratie niet enkel een zaak is voor Europa doch dat ook de landen van oorsprong en transit van irreguliere migratiestromen dienen betrokken te worden. Vanuit Europa werden een aantal steunpakketten aan Afrika voorgesteld.

De centrale vraagstelling van dit werk is dan ook na te gaan of de Arabische Lente er voor gezorgd heeft dat bepaalde parameters zo gewijzigd zijn dat wat de Europese Unie ook doet, deze gewijzigde parameters er voor zullen zorgen dat belangrijke zuid- noord migratiestromen op korte en middellange termijn zullen blijven doorgaan. Dit binnen een internationale juridische context en een Europees waardensysteem die radicale benaderingen zouden moeten kunnen uitsluiten. Er zal ook op de eerste plaats aandacht besteed worden aan de push zijde van het migratievraagstuk. Het verlangen om naar het noorden te emigreren dateert voor grote bevolkingsgroepen uit het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee immers niet van gisteren en geeft sinds decennia aanleiding tot een bestendige en gestadige zuid- noord emigratie. Wat nieuw is sinds de Arabische Lente is eerder de omvang van het fenomeen met de daarmee gepaard gaande angstgevoelens bij een deel van de Europese bevolking en de politieke klasse en dit naast de oproep tot solidariteit en medeleven.

Dit werk zal zich op de eerste plaats richten tot de studie van zuid- noord migratie vanuit het oogpunt van de vluchtelingenproblematiek en irreguliere economische migratie te wijten aan armoede en of sociale uitzichtloosheid. Dit belet niet dat ook bepaalde aspecten van reguliere migratie die aangewend worden om aansluitend irregulier in een ander land te verblijven, aangesneden zullen worden, op een achtergrond van poreuze Europese buitengrenzen. Voor de lidstaten van de Schengenzone, met het inherente vrije verkeer van personen binnen deze zone, zijn hun buitengrenzen onder andere deze van de lidstaten die grenzen aan de Middellandse Zee. Er lijken zich dan ook twee opties qua grensbeveiliging af te tekenen in het kader van de huidige verhoogde zuid- noord migratiestromen. Een eerste bestaat erin de Europese buitengrenzen te beveiligen op Europees niveau waarbij alle lidstaten middelen voor de bewaking en bescherming van de buitengrenzen moeten bijdragen. Een tweede optie die geopperd wordt is het herstel van de nationale buitengrenzen, en daarmee een de facto verdwijning van de Schengenzone zoals we die nu kennen of een

hertekening van de Schengenzone waarbij landen die niet in staat worden geacht de Europese buitengrenzen te verzekeren uit de Schengenzone zouden dienen te stappen.

Gezien de invalshoek van dit werk, mogelijke invloeden van de Arabische Lente op migratie en bescherming van de Europese grenzen, zullen slechts bepaalde aspecten belicht worden inzake migratie en grensbescherming. Dit betekent niet dat de complexiteit van het fenomenen migratie en grensbescherming als zodanig verloochend wordt doch dat slechts een bepaald onderdeel nader zal bekeken worden.

II. Deel I: Begrippen en definities

1. Hoofdstuk I: Bescherming van de grenzen

Theoretische benadering

Het begrip “grens” doet intuïtief meestal denken aan de scheidingslijn tussen Staten. Deze staatsgrens zoals we ze nu nog steeds gedeeltelijk kennen is echter een relatief nieuw fenomeen dat nauw verweven is met het ontstaan van de natiestaat. Volgens Alexander C. Diener en Joshua Hagen is het pas met de Vrede van Westfalen in 1648 dat grenzen in Europa geleidelijk aan vastgelegd werden in schijnbaar rigide lijnen die de natiestaten scheidde en waarbij dit model in de 18de en 19de eeuw naar de rest van de wereld werd uitgevoerd via voornamelijk de Europese koloniale veroveringen¹.

In deze benadering zijn grenzen verbonden aan het bestaan van een territorium met een eigen politieke, juridische, economische, sociale en culturele ruimte. Het bestaan van een territorium en de daarmee gepaard gaande grenzen vormt dan ook een geografische ruimte bedoeld om de verplaatsingen van mensen te reguleren en er bepaalde gedragsnormen vast te leggen. Binnen de territoriaal begrensde natiestaat werd de macht dan ook soeverein uitgeoefend door de machthebbers over de daar verblijvende bevolking en hulpbronnen. Deze geografische ruimte, afgebakend door landsgrenzen, vormt daarbij een jurisdictie waarbinnen de autoriteit van een particuliere persoon, groep of instelling wettelijk erkend wordt².

Zo moet volgens Thierry Baudet staatssoevereiniteit aan volgende criteria voldoen: de interne soevereiniteit die effectieve en onafhankelijke gouvernementele controle over de bevolking en het grondgebied omvat met daarbij de externe soevereiniteit die de capaciteit omhelst om in relatie te komen met andere staten³.

Soevereiniteit wordt dan uitgeoefend door de staat als zijnde het politieke apparaat dat de politieke macht structureert en de wet toepast. Verbonden daaraan definieert hij het begrip natie als een ingebeeelde en territoriale loyaliteit die een ervaring van lidmaatschap inhoudt, een collectief ons dat in contrast staat met enerzijds tribale en anderzijds religieuze loyaliteit⁴.

Eerder dan eenvoudige afbakeningen van plaatsen zijn grenzen uitdrukkingen van macht in een wereld gekenmerkt door betekenisvolle verschillen in welvaart, rechten, mobiliteit en levensstandaard. Grenzen kunnen dan begrepen worden als zowel formele als informele instellingen van ruimtelijke en sociale gebruiken en als een fysiek en symbolisch merkteken van verschil⁵.

---

¹Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, *Borders, A very short introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2012, p3

²Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, *Ibid*, p7

³ Baudet, Thierry, *The significance of Borders. Why Representative Government and the Rule of Law Require Nation States*, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012, p40

⁴ Baudet, Thierry, *Ibid*, p77

⁵Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, *Ibid*, p14

Betreffende de impact van supranationale instellingen stelt Baudet dat alhoewel de lidstaten de formele soevereiniteit, de constitutionele onafhankelijkheid van de Staat, behouden, de supranationale instellingen, zoals de EU, een groot deel van de materiële soevereiniteit, in de zin van de plaatsen waar politieke beslissingen worden genomen, hebben overgenomen⁶.

Steeds volgens Thierry Baudet moeten een aantal fundamentele attributen, wat ook het aantal beleidsniveaus van de Staat moge zijn, altijd gecentraliseerd zijn waaronder de ultieme bevelvoering over het leger en de gemeenschappelijke verdediging van de grenzen. Dit laatste heeft als gevolg dat ook buitenlandse betrekkingen gemeenschappelijk dienen gevoerd te worden⁷.

Landsgrenzen zijn doorheen de moderne geschiedenis ook steeds in min of meerdere mate poreus gebleven. Staten hebben nooit een volledige controle over hun staatsgrenzen kunnen uitoefenen en deze Staten die het geprobeerd hebben, konden niet verhinderen dat grensoverschrijdende processen een uitdaging vormden voor het uitoefenen van hun territoriale soevereiniteit.

Landsgrenzen vormen zowel de limieten van de geografische ruimte die moet beschermd worden tegen mogelijk illegale indringers als een transitiezone voor uitwisseling waar mensen, goederen, kapitaal en kennis van de ene jurisdictie naar een andere overgaan. Grenzen vormen dan ook een gevoelige zone aangezien zij de rand vormen voor het uitoefenen van de staatssoevereiniteit en tevens het begin van een ruimte die behoort tot een andere soevereine staat. “Een sleuteldoel van de staat is het vastleggen van haar bevolking en territorium dewelke haar toelaat de activiteiten in die ruimte te reguleren en te controleren⁸”.

In Europa werden de natiestaten na de tweede wereldoorlog progressief uitgehold. Het idee hierachter was dat natiestaten en het nationalisme dat daarmee gepaard gaat, één van de hoofdoorzaken vormde van de twee wereldoorlogen die het Europees continent hadden geteisterd. De stichters van de voorloper van de Europese Unie wilden dan ook door steeds verder gaande samenwerking en integratie de mogelijkheid van een nieuwe wereldbrand uitsluiten.

Volgens Thierry Baudet is voorgaande stelling één van de drie misvattingen die hebben geleid tot de in vraag stelling van grenzen. De tweede misvatting volgens hem is deze gepromoot door liberale filosofen die stellen dat een universele maatschappij, enkel gebaseerd op abstracte principes van recht, een realiteit kan worden waarbij particularismen van verschillende culturen kunnen opgegeven worden en een wereldregering kan geïnstalleerd worden die arbitraire nationale schikkingen achterhaald maken. De derde misvatting volgens Baudet is het idee van het alomvattende karakter van politieke loyaliteit dat suggereert dat het volledig onproblematisch is om verschillende paspoorten te hebben, zich loyaal te voelen tot verschillende Staten en algemeen gesproken geen hechting te hebben aan enige particuliere natie maar eerder aan subgroepen of zelfs virtuele gemeenschappen die grensoverschrijdend kunnen zijn⁹.

---

⁶ Baudet, Thierry, Ibid, p49

⁷ Baudet, Thierry, Ibid, p46

⁸ Jones, Reece, *Border walls. Security and the war on terror in the United States, India and Israel*, London, Zed Books Ltd, 2012, p110

⁹ Baudet, Thierry, Ibid, p191

Daar waar er in Europa de laatste decennia een streven bestond naar steeds verder gaand supranationalisme op continentaal niveau in voornamelijk de schoot van de Europese Unie en het idee van multiculturalisme werd gepromoot als verrijkend in een geglobaliseerde wereld, duiken in de meeste Europese landen ook stromingen op die een terugkeer naar de zuivere natiestaat en homogeniteit van de bevolking als de oplossing van alle problemen naar voren schuiven.

Zo stelt Thierry Baudet dat supranationalisme en multiculturalisme het idee van exclusieve territoriale jurisdictie ondermijnt. Volgens hem verschaffen supranationale instellingen de macht om door nationale grenzen te breken en de territoriale schikkingen ter zijde te schuiven, waarbij grenzen in toenemende mate poreus worden. Volgens hem ondermijnt multiculturalisme de grenzen van de natiestaat door het verzwakken van de collectieve identiteit van de mensen die er achter leven maar moedigt het ook religieuze subgroepen aan om regels in te roepen komende van buiten de staatsgrenzen waarmee ze het idee op zich van territoriale jurisdictie ondermijnen¹⁰.

Op wereldniveau zijn het eerste decennium van het nieuwe millennium derhalve tegenstrijdige tendensen waar te nemen. Enerzijds de voorspelling van de inrichting van een toenemend grenzeloze wereld en anderzijds de oprichting van duizenden kilometers veiligheidsafsluitingen op politieke landsgrenzen. Zo hadden democratische landen zoals de VS, India en Israël in 2012 al meer dan 5700 kilometer veiligheidsafsluitingen op hun politieke grenzen ingericht. Daar waar de VS in 2006 slechts ongeveer 100 kilometer van hun 3169 kilometer lange grens met Mexico met afsluitingen hadden ingericht, was dit in 2010 al tot 1080 kilometer opgelopen en gaat dit vandaag nog steeds door. India was in 2010 bezig de 2308 kilometer lange grens met Pakistan van afsluitingen te voorzien en had toen al vergaande plannen om 3437 kilometer grensafsluitingen op de 4096 kilometer lange grens met Bangladesh te vervolledigen. Ook Israël had tegen 2007 al meer dan 500 kilometer van de geplande 790 kilometer afsluitingen geplaatst zonder dat duidelijk vastlag waar de grens van het grondgebied beheerd door de Palestijnse Autoriteit eigenlijk lag¹¹.

In zijn werk stelt Reece Jones dan ook dat fysieke en symbolische veranderingen aan grensbeveiliging het meest duurzame en diepgaande gevolg zijn van de globale oorlog tegen terreur. Alhoewel de opbouw van de vermelde grensafsluitingen al jaren op de agenda stonden, werden ze pas verwezenlijkt op het ogenblik dat ze verbonden werden aan de zeer tastbare gevoelens van angst en kwetsbaarheid die het betoog over de globale oorlog tegen terreur doorspekte. Deze gevoelens van vrees en kwetsbaarheid voor een geglobaliseerd terroristisch netwerk werden daarenboven bekeken door een lens waarbij de buurlanden werden gezien als niet geregeerde ruimtes met onbeschaafde bevolkingen waar moderne praktijken van de moderne soevereine natiestaat, welke orde en stabiliteit brengen, afwezig of onvolledig waren¹².

Zo heeft in de VS het in 2003 opgerichte “Department of Homeland Security” als eerste doel het “beschermen van de natie tegen gevaarlijke mensen” waarbij het eerste objectief om dit doel te bereiken erin bestaat om “effectieve controle uit te oefenen over de grenzen door het verminderen van het risico op het binnenkomen van de Verenigde Staten via

---

¹⁰ Baudet, Thierry, Ibid, p3

¹¹ Jones, Reece, Ibid, p1-2

¹² Jones, Reece, Ibid, p2

de grenzen van potentiële terroristen, instrumenten van terrorisme of andere onwettige activiteiten”¹³.

Volgens Reece Jones zijn deze grensafsluitingen meer dan alleen een verdediging tegen externe bedreigingen doch wordt door de oprichting ervan, dit zowel op het terrein als in de geesten van de mensen, ook getracht te bepalen wie er tot de Staat behoort. Op die manier kunnen de grensafsluitingen gezien worden als een van de pogingen van soevereine Staten om een homogeen gemaakte en ordelijke bevolking binnen een begrensde territorium te creëren¹⁴.

In de VS creëerde de permanente retoriek over de wetteloosheid aan haar zuidergrens en de link met het mogelijk infiltreren van terroristen de perceptie dat de grens een harde duidelijk afgebakende lijn is waar migranten, criminelen en terroristen proberen door te breken alsof het om een militaire invasie gaat.

In 2006 werd in the VS dan ook de “Secure Fence Act” gestemd met als doel de operationele controle over de internationale land- en maritieme grenzen van de VS te vestigen. Deze wet kwam er nadat in Arizona en Nieuw Mexico de noodtoestand was uitgeroepen en de angst voor terroristische infiltraties via de zuidelijke grens hoge toppen scheerde. Grensbeveiliging werd hierbij gelijkgesteld aan nationale veiligheid waarbij het vatten aan de grens van illegalen afkomstig uit landen met islamitische militanten gezien werd als een bewijs dat Al Qaida probeerde langs deze weg terroristen het land binnen te brengen.

Ondanks de aanleg van een veiligheidshekken over meer dan 1000 kilometer tussen de VS en Mexico en de exponentiële groei van het aantal agenten van de grensbewaking van 3000 in 1990 naar meer dan 20000 in 2011, stelde een ambtenaar van de grensbewaking tijdens een getuigenis voor het Congres in juli 2009 dat zijn agentschap slechts effectieve controle had over 1120 kilometer van de 3169 kilometer lange grens of slechts zo’n 35 % van de gemeenschappelijke grens¹⁵. De grensafsluiting lijkt dan ook op de eerste plaats aan een verzuchting van een groot deel van de Amerikaanse bevolking te beantwoorden die de grens met Mexico als een mogelijke snelweg ziet voor drugtrafikanten en terroristen. De geschatte 90 miljard USD die tussen 2001 en 2011 aan grensbeveiliging werd uitgegeven, wordt er dan ook zonder al te veel protest bij genomen.

Net zoals dat in de VS het geval is, worden ook de grensafsluitingen opgezet door India en Israël mede gerechtvaardigd door de dreiging van infiltraties door terroristische elementen met op de achtergrond de narratieve dat de landen aan de andere zijde van de grens geen moderne Staten zijn maar wetteloosheid en onbeschaafd gedrag er overheersen. De narratieve over de globale oorlog tegen terreur veranderde de invalshoek over open grenzen van deze als een opportuniteit naar deze als een bedreiging voor de levenswijze van de eigen bevolking.

---

¹³Jones, Reece, Ibid, p27

¹⁴Jones, Reece, Ibid, p3

¹⁵Jones, Reece, Ibid, p51

*Europese buitengrenzen*¹⁶

Met het invoeren van het Schengen systeem, waarbij controles aan de binnengrenzen werden afgeschaft, werden de lidstaten van de Europese Unie collectief verantwoordelijk voor de buitengrenzen. Dit betekent dat er ook een collectieve verantwoordelijkheid is om irreguliere migratie te voorkomen terwijl tegelijkertijd de toegang dient vergemakkelijkt te worden voor diegenen die een legitiem belang hebben om het Europees grondgebied binnen te komen. Technologische systemen werden een betekenisvol onderdeel van het beleid van de Europese Unie inzake migratie en grenscontrole waarbij risicoprofielen worden opgemaakt van onderdanen van derde landen in een poging de “gewenste” van de “ongewenste” migranten te onderscheiden.

In een poging deze digitale grens te beveiligen, vertrouwt de EU op een netwerk van databases: het Schengen Informatie Systeem (SIS) (en zijn opvolger SIS II), het Eurodac (European dactylographic) systeem en het Visa Informatie Systeem (VIS). Het doel van deze systemen is bij te dragen tot de preventie van irreguliere grensoverschrijdingen en irreguliere residentie in een lidstaat van de Europese Unie. Het slimme grens initiatief van de EU bestaat uit een aankomst/vertrek systeem (EES) en een “geregistreerd reizigersprogramma” (RTP). Europol en Eurojust, organisaties die wetshandhaving en misdaadpreventie als objectief hebben, verkregen toegang tot delen van de SIS en de VIS databases.

Volgens Bigo et al. is er in het beleid van de “EU Justice and Home Affairs” (JHA) een tendens naar het vergaren van meer data en een streven naar meer informatieuitwisseling waar te nemen. Met deze databases wil men de bewaking van de grenzen naar buiten en binnen de grenzen uitbreiden ten einde niet gedocumenteerde migranten te ontdekken. In dezelfde optiek werd het EU slimme grenzen initiatief ingericht om ook legale reizigers onder bewaking te brengen voor en nadat zij de grens van de EU overschrijden¹⁷.

Broeders en Hampshire vermelden verder hoe immigratie meer gepolitiseerd is geworden in de Europese landen en hoe dit druk plaatst op regeringen om te handelen en hun grenzen te beheren. Ze leggen uit hoe hoogtechnologische grenscontroles dan door regeringen aangenomen worden om het publiek te tonen hoe ze proberen de grenzen te beheren. Met andere woorden, in een begrenzende omgeving bestaat er een politiek kapitaal om gezien te worden als zijnde in staat ongewenste migratiestromen te controleren met behulp van de laatste technologieën¹⁸.

Europese binnengrenzen

Het bestaan van een gemeenschappelijke markt met open binnengrenzen, vereist uiteindelijk een gemeenschappelijke immigratiepolitiek en verdediging van de buitengrenzen, daar nationale beslissingen om immigratie toe te laten directe gevolgen hebben voor alle lidstaten¹⁹.

---

¹⁶ van de Brug, Inge, *The Surveillance of Europe through Technological Borders, Function Creep in the Policy Process of SIS, VIS and Eurodac*, MA Thesis Political Science (International Relations), University of Amsterdam, June 2015

¹⁷ Bigo, Didier et al., *The EU and its Counter-Terrorism Policies after the Paris Attacks*, CEPS, Nov 2015, http://aei.pitt.edu/69691/1/No_84_EU_Responses_to_Paris_0.pdf

¹⁸ Broeders, Denis, Hampshire, James, *Dreaming of Seamless Borders: ICTs and the Pre-Emptive Governance of Mobility in Europe*, Journal of Ethnic and Migration Studies, Volume 39, Issue 8, 2013

¹⁹ Baudet Thierry, *Ibid*, p155

De hernieuwde migratiecrisis waarmee de Europese Unie in 2015 geconfronteerd werd, bracht aan het licht dat de Europese Unie niet alleen niet beschikte over een gemeenschappelijke immigratiepolitiek maar dat bepaalde landen de gemeenschappelijke regels betreffende de verantwoordelijkheden over de behandeling van asielzoekers niet toepasten. Dit laatste leidde ertoe dat vanuit bepaalde lidstaten de vraag ontstond om Griekenland uit de Schengenzone te zetten.

Ook een gemeenschappelijke verdediging van de Europese buitengrenzen, in de brede betekenis, is nog steeds niet aan de orde. Deze wordt nog steeds aan de NAVO en de lidstaten zelf overgelaten. De beslissing om Frontex om te vormen tot een Europese grens- en kustwacht lijkt een stap in de goede richting inzake een gemeenschappelijke grenscontrole. Bij afwezigheid van een Europese buitenlandse en immigratiepolitiek en zonder effectieve gemeenschappelijke verdediging van de buitengrenzen, betekent dit dat de onmacht of onwil van een lidstaat om een deel van de gemeenschappelijke buitengrens te beschermen de andere lidstaten terug in de rol van een grensstaat dwingt zonder daartoe nog over alle nodige middelen te beschikken.

Anderzijds kan ook gesteld worden dat de Schengenzone er toe geleid heeft dat de grenzen van de lidstaten zich de facto verplaatst hebben naar de buitengrenzen van de Europese Unie. De landen die niet aan de buitengrenzen van de Europese Unie liggen hebben dan ook de bescherming van hun fysieke grenzen uitbesteed aan de grenslidstaten.

2. Hoofdstuk II: Migratie

Internationaal wettelijk kader

Migratie is zo oud als de mensheid zelf. Toegang tot het nationaal grondgebied voor niet –onderdanen werd sinds het ontstaan van de moderne Staat op de eerste plaats geregeld door de nationale wetgeving of binationale overeenkomsten. Het is pas na de eerste wereldoorlog dat echt een begin werd gemaakt met de behandeling op internationaal niveau van bepaalde categorieën van migranten en meer bepaald vluchtelingen. Aansluitend zagen na de tweede wereldoorlog een resem internationale conventies en richtlijnen het licht op het niveau van de VN doch ook binnen regionale organisaties zoals de Europese Unie, met regelgeving betreffende de behandeling van bepaalde categorieën van migranten. Migrant wordt in dit werk algemeen gedefinieerd als “iemand die naar een andere streek of ander land verhuist²⁰” zonder te refereren naar de oorzaak, de tijdsduur, het reguliere of irreguliere, het legale of illegale karakter van deze verhuizing.

Het overschrijden van de grenzen is gecodeerd in zowel nationale wetgeving als in het kader van het internationaal recht. Bepaalde categorieën van migranten kunnen dan ook in een eerste fase de toegang tot het nationaal grondgebied niet ontzegd worden. Enkele aspecten van het internationaal recht betreffende bepaalde vormen van migratie dienen dan ook belicht te worden teneinde een zekere duiding te kunnen geven van het juridische kader waarbinnen bepaalde vormen van migratie plaatsvinden. We zullen ons in het kader van dit werk beperken tot enkele basisteksten van het internationaal recht van na de tweede wereldoorlog die betrekking hebben op migratie.

---

²⁰Van Daele woordenboek

Zo stelt Art 14 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens dat eenieder het recht heeft om in andere landen asiel te zoeken en te genieten van bescherming tegen vervolging.

Op dit recht kan geen beroep worden gedaan ingeval van strafvervolgingen wegens misdrijven van niet-politieke aard of handelingen in strijd met de doeleinden en beginselen van de Verenigde Naties.

Na de tweede wereldoorlog en de enorme migratiestromen die hij op gang bracht, werd binnen de Verenigde Naties bijzondere aandacht besteed aan groepen van migranten die een bijzondere bescherming verdienen. Op 28 juli 1951 werd dan ook de Conventie van de status van vluchtelingen te Genève ondertekend²¹.

Artikel 1 van de Conventie definieert vluchteling als elke persoon die, [...] uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil invoeren, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren.

Indien een persoon meer dan één nationaliteit bezit, betekent de term "het land waarvan hij de nationaliteit bezit" elk van de landen waarvan hij de nationaliteit bezit. Een persoon wordt niet geacht van de bescherming van het land waarvan hij de nationaliteit bezit, verstoken te zijn, indien hij, zonder geldige redenen ingegeven door gegronde vrees, de bescherming van één van de landen waarvan hij de nationaliteit bezit, niet inroept.

In de Conventie van 1951 werd initieel een beperking opgelegd waarbij enkel de gebeurtenissen welke voor 1 januari 1951 plaatsvonden, werden weerhouden. De verdragspartijen hadden daarenboven de keuze deze gebeurtenissen al dan niet te beperken tot Europa. In het Protocol van 1967 werd de datum van 1 januari 1951 geschrapt zodat ook gebeurtenissen daarna onder het Verdrag vallen. Het Protocol stelde tevens dat de verdragspartijen geen geografische beperkingen zullen toepassen behalve voor de reeds bestaande verklaringen onder het Verdrag.

De Conventie betreffende de status van vluchtelingen omschrijft een ganse resem rechten en verplichtingen verbonden aan het statuut van vluchteling. Een van de meest aangehaalde bepalingen uit het verdrag is artikel 33.1 betreffende het verbod tot uitzetting of terugleiding ("refoulement") en d (is ok) stelt dat geen der Verdragsluitende Staten op welke wijze ook, een vluchteling zal uitzetten of terugleiden naar de grenzen van een grondgebied waar zijn leven of vrijheid bedreigd zou worden op grond van zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging.

Op de voordelen van deze bepaling kan, volgens Art 33.2, evenwel geen aanspraak worden gemaakt door een vluchteling ten aanzien van wie er ernstige redenen bestaan hem te beschouwen als een gevaar voor de veiligheid van het land waar hij zich bevindt, of die, bij gewijsde veroordeeld wegens een bijzonder ernstig misdrijf, een gevaar oplevert voor de gemeenschap van dat land.

---

²¹Gewijzigd door het Protocol van New York op 31 januari 1967

Verder is in het kader van de migratiecrisis van 2015 het Art. 31 betreffende de illegale vluchtelingen in het land van toevlucht vermeldenswaard vermits het in zekere mate de totaal uiteenlopende politiek in verschillende Europese landen verklaart.

Zo stelt Par.1 van bedoeld Art. dat de Verdragsluitende Staten geen strafsancities, op grond van onregelmatige binnenkomst of onregelmatig verblijf zullen toepassen op vluchtelingen die, *rechtstreeks komend van een grondgebied waar hun leven of vrijheid in de zin van artikel 1 werd bedreigd*, zonder toestemming hun grondgebied binnenkomen of zich aldaar bevinden, mits zij zich onverwijld bij de autoriteiten melden en deze overtuigen, dat zij geldige redenen hebben voor hun onregelmatige binnenkomst of onregelmatige aanwezigheid.

In Par.2. engageren de Verdragsluitende Staten zich er toe de bewegingsvrijheid van zodanige vluchtelingen niet verder te beperken dan noodzakelijk; deze beperkingen zullen alleen worden toegepast totdat hun status in het land van toevlucht is geregeld of totdat zij er in geslaagd zijn toegelaten te worden in een ander land. De Verdragsluitende Staten zullen aan deze vluchtelingen een redelijk uitstel, alsmede de nodige faciliteiten, verlenen ten einde toelating te verkrijgen in een ander land.

Volgens Guy S. Goodwin-Gill²² laat de context in de nasleep van de tweede wereldoorlog waarbinnen de Conventie betreffende de status van vluchtelingen werd opgesteld, toe te begrijpen dat het hier op de eerste plaats gaat om een overeenkomst tussen Staten over de wijze waarop zij vluchtelingen zullen behandelen en de in essentie reactieve natuur van het internationaal regime voor de bescherming van vluchtelingen waarbij het systeem pas in werking treedt bij het overschrijden van de grenzen en waarbij noch preventie noch bescherming van intern verplaatste personen binnen het bereik van het verdrag komen.

Verder is het volgens Guy S. Goodwin-Gill zo dat alhoewel het risico op vervolging centraal staat in de definitie van vluchteling, vervolging als dusdanig niet gedefinieerd is in de Conventie van 1951. Een allesomvattende analyse zal vandaag dan ook vereisen dat het algemeen begrip verbonden wordt aan ontwikkelingen binnen het brede veld van de rechten van de mensen²³.

Volgens de Conventie van 1951 blijft het toekennen van asiel een exclusieve bevoegdheid van de Staat. Zoals de Staat geen verplichting heeft het te verlenen, hebben individuen geen recht op asiel dat overeenstemt op hun recht om het te zoeken en te genieten²⁴.

Op het niveau van de Verenigde Naties wordt verder een bijzondere aandacht besteed aan twee specifieke vormen van migratie, met name mensenhandel en mensensmokkel²⁵.

---

²²Guy S. Goodwin-Gill in zijn inleiding bij de Conventie betreffende status van vluchtelingen in de United Nations Audiovisual Library of International Law, p1

²³Guy S. Goodwin-Gill, Ibid, p2 waarbij hij voor het brede veld van de rechten van de mens verwijst naar de 1984 Conventie tegen Marteling, de 1966 Internationale Conventie over Civiele en Politieke Rechten, de 1950 Europese Conventie over de Rechten van de Mens, de 1969 Amerikaanse Conventie over de Rechten van de Mens en de 1981 Afrikaans Charter over de Rechten van de Mens en de Volkeren

²⁴ Sharpe, Marina, *African Union Refugee Definition*, <http://www.refugeelaidinformation.org/african-union-refugee-definition>

²⁵2000 UN Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime

2000 UN Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime

Mensenhandel wordt dan gedefinieerd als zijnde de aanschaf van mensen door ongepaste middelen zoals geweld, fraude of misleiding, met het doel hen uit te buiten. Smokkel van migranten heeft betrekking op de illegale toegang in een Staat waarvan die persoon geen onderdaan of resident is voor financieel of andere materieel voordeel²⁶.

Met het Protocol van Palermo uit 2000²⁷, waarbij ook de Europese Unie partij is, wordt er door de Verenigde Naties naar gestreefd de smokkel van migranten te voorkomen en te bestrijden evenals de samenwerking daartoe te bevorderen tussen de Staten die Partij zijn en dit met in acht name van de volle rechten van de vluchtelingen die slachtoffer zijn van deze praktijken.

Indien een persoon niet voor de vluchtelingenstatus volgens de bepaling van de Conventie van 1951 in aanmerking komt, kan deze nog steeds voor subsidiaire bescherming in aanmerking komen als zijnde: een onderdaan van een derde land of een staatloze die niet voor de vluchtelingenstatus in aanmerking komt, doch ten aanzien van wie er zwaarwegende gronden bestaan om aan te nemen dat, wanneer hij naar zijn land van herkomst, of in het geval van een staatloze, naar het land waar hij vroeger gewoonlijk verbleef, terugkeert, een reëel risico zou lopen op ernstige schade als omschreven in artikel 15, en op wie artikel 17, leden 1 en 2, niet van toepassing is, en die zich niet onder de bescherming van dat land kan of, wegens dat risico, wil stellen²⁸.

Ernstige schade teneinde in aanmerking te komen voor subsidiaire bescherming wordt volgens Art 15 van de Richtlijn 2004/83/EG bepaald als zijnde doodstraf of executie, foltering of vernederende behandeling of bestraffing van een verzoeker in zijn land van herkomst of ernstige en individuele bedreiging van het leven of de persoon van een burger als gevolg van willekeurig geweld in het kader van een internationaal of binnenlands conflict.

Betreffende de gemeenschappelijke procedures voor de toekenning en intrekking van internationale bescherming werd door het Europees parlement en de Raad Richtlijn 2013/32/EU uitgebracht²⁹. Deze Richtlijn inzake asielprocedures heeft de ambitie preciezer te zijn en een coherenter systeem in te stellen welke verzekert dat beslissingen inzake asiel efficiënter en rechtvaardiger verlopen en alle lidstaten aanvragen met een gemeenschappelijke hoge kwaliteitsstandaard onderzoeken.

Ten einde misbruik van asielprocedures te vermijden en deze procedures te versnellen indien geen aanspraak kan gemaakt worden op asiel, werd door de EU een lijst van veilige landen van oorsprong uitgebracht. Een land wordt als veilig beschouwd indien er geen vervolging, geen marteling of onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing is, geen bedreiging van geweld en er geen gewapend conflict bestaat.

In 1990 werd te Dublin door de Europese leiders een verdrag ondertekend dat moest vastleggen welk land verantwoordelijk is voor de behandeling van de asielprocedure voor mensen op de vlucht. Deze regels werden bevestigd in verschillende verordeningen waarbij

---

²⁶Vrije vertaling van de UNODC definitie van Human Trafficking and Migrant Smuggling

²⁷Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime *New York, 15 November 2000*

²⁸Art 2.e van de RICHTLIJN 2004/83/EG VAN DE RAAD van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming

²⁹ Van toepassing vanaf 21 juli 2015 ter vervanging van Richtlijn 2005/85/EC Raad van 1 December 2005

VERORDENING (EU) Nr. 604/2013 geboekt staat als Dublin III³⁰. Hierbij wordt een bijzondere aandacht besteed aan de bescherming van minderjarige asielzoekers waarbij familiehereniging centraal staat en het land waar reeds familieleden van de minderjarige aanwezig zijn in principe ook zal instaan voor de asielprocedure van de minderjarige. Verder is het zo dat het eerste land waar een asielzoeker binnenkomt en dit ook vastgesteld wordt, normaal dient in te staan voor de behandeling van de asielprocedure. De verordening telt verder een aantal regels betreffende informatie uitwisseling en procedures voor overdracht van asielzoekers.

In het kader van de zuid- noord migratie dient tevens aandacht besteed te worden aan het internationaal wettelijk kader ten zuiden van de Middellandse Zee en meer in het bijzonder het Afrikaanse continent.

Zo stelden de Afrikaanse staatshoofden en regeringsleiders in de Verklaring van Accra in 1965³¹ o.a. strikt de principes van het internationaal recht te zullen eerbiedigen met betrekking tot de politieke vluchtelingen die onderdanen zijn van een van de Lidstaten van de Afrikaanse Unie. Tevens te pogen om, door bilaterale en multilaterale consultaties, de terugkeer van vluchtelingen naar hun land van oorsprong te promoten met zowel de instemming van de vluchtelingen als van hun regeringen.

In de Conventie van Addis Ababa van 1969³² wordt in de preambule vermeld dat men er zich van bewust is dat vluchtelingenproblemen een bron van spanning zijn tussen veel Lidstaten en men wenst de bron van dergelijke onenigheid uit te schakelen. Men tevens een onderscheid wenst te maken tussen een vluchteling die een vredesvol en normaal leven zoekt en een persoon die zijn land ontvlucht met als enig doel subversie van buiten uit aan te stoken en men vastbesloten is dat de activiteiten van dergelijke subversieve elementen dienen ontmoedigd te worden. Verder wordt de Conventie van 1951 en het Protocol van 1967 als basis en universeel instrument aangenomen betreffende de status van vluchtelingen.

De Conventie van Addis Ababa herneemt de definitie van vluchteling uit de Conventie van 1951 doch voegt daar aan toe dat “de term van vluchteling tevens zal toegepast worden op elke persoon die, te wijten aan externe agressie, bezetting, buitenlandse overheersing of gebeurtenissen die ernstig de openbare orde verstoren in zowel een deel of het geheel van het land van oorsprong of nationaliteit, gedwongen is zijn plaats van gewoonlijke residentie te verlaten teneinde een schuilplaats te zoeken op een andere plaats buiten zijn land van oorsprong of nationaliteit”.

Betreffende de repatriëring stelt Art 5 dat het essentieel vrijwillig karakter van repatriëring in alle gevallen zal gerespecteerd worden en geen vluchtelingen tegen hun wil zullen gerepatriëerd worden. Verder dient het land van oorsprong bij de terugname van vluchtelingen hun hervestiging te vergemakkelijken en hen de volle rechten en privileges van onderdanen van het land te verlenen en hen te onderwerpen aan dezelfde verplichtingen. Daarenboven mogen vluchtelingen die vrijwillig naar hun land terugkeren op geen enkele

---

³⁰VERORDENING (EU) Nr. 604/2013 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 26 juni 2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend

³¹DECLARATION ON THE PROBLEM OF SUBVERSION, The Assembly of Heads of State and government meeting in its Second Ordinary Session in Accra, Ghana, from 21 to 25 October 1965

³²OAU CONVENTION GOVERNING THE SPECIFIC ASPECTS OF REFUGEE PROBLEMS IN AFRICA OF 10 SEPTEMBER 1969 (Date of entry into force: 20 June 1974)

manier gestraft worden om hun land te hebben verlaten voor een van de redenen die aanleiding geven voor vluchtelingen situaties.

Daar de Conventie van 1951 de binnen de landsgrenzen verplaatste personen niet als vluchtelingen beschouwt, werd door de Afrikaanse Unie in 2009 een conventie, de zogenaamde Kampala Conventie, opgesteld voor de bescherming en bijstand aan intern verplaatste personen³³. Deze conventie werd specifiek opgesteld binnen een context van interne conflicten in verschillende landen op het Afrikaanse continent.

Migratie en veiligheid

De eerste vraag die hier rijst, is of migratie ook als een veiligheidsprobleem dient bekeken te worden. Is het immers niet zo dat onze vergrijzende maatschappijen behoefte hebben aan nieuwkomers om ons economische systeem en sociale welvaart in stand te houden? En zijn ook migranten niet op de eerste plaats op zoek naar betere leefomstandigheden?

Migratie creëert in vele gevallen zowel voor het gastland als voor de migrant nieuwe kansen. Denken we maar aan de vele knelpuntberoepen die zonder de aankomst van migranten niet ingevuld geraken. Of aan de verrijking van het culturele, culinaire, maatschappelijke en economische leven met de aankomst van migranten uit verschillende werelddelen. En beschouwen we ons zelf in de Westerse wereld niet als wereldburgers die zich vrij kunnen verplaatsen?

Net als elk maatschappelijk fenomeen genereert massale illegale of ongecontroleerde migratie ook bepaalde negatieve gevolgen. Zo worden migranten meestal het slachtoffer van mensensmokkelaars die voor hun criminele activiteiten soms volledige netwerken uitbouwen van het land van oorsprong van de migranten tot aan het land van bestemming. Mensensmokkel is een belangrijke, criminele, economische activiteit geworden met een omzet van vele miljarden euro's. Net zoals drugshandel en andere smokkelpraktijken leidt mensensmokkel tot afpersingen en corruptie, inclusief van overheidsambtenaren, die onze rechtsstaat ondermijnen.

Ongecontroleerde immigratie wordt sinds de aanslagen te Parijs op 13 november 2015 tevens geassocieerd met een risico op infiltratie van terroristische elementen. Zo kon het spoor van de paspoorten met de foto's van twee van de terroristen die deze aanslagen uitvoerden, gevolgd worden met de vluchtelingenstroom vanuit Griekenland. Blijft echter de vraag of terroristische netwerken die beroep kunnen doen op inheemse elementen een operationele behoefte hebben om uitvoerders onder migranten te mengen om hun aanslagen in Europa te kunnen uitvoeren.

Er kan echter opgemerkt worden dat na de Arabische Lente van 2011 en de opkomst van Daesh in 2014, de dreigingen voor de Europese veiligheid dichterbij de Europese grenzen zijn gekomen. Mensensmokkelaars worden dan ook prioritair aangepakt daar men gelooft dat er tussen de migranten ook Daesh strijders aanwezig zijn³⁴.

---

³³AFRICAN UNION CONVENTION FOR THE PROTECTION AND ASSISTANCE OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN AFRICA ADOPTED BY THE SPECIAL SUMMIT OF THE UNION HELD IN KAMPALA, UGANDA,

23RD OCTOBER 2009

³⁴Andres de Castro, *EUNAVFOR MED: SECURITIZATION OF BORDERS?*, Research Institute for European and American Studies, 9 August 2015, p8

Wel staat het met zekerheid vast dat terroristische groepen zich als onderdeel van hun financiering ook inlaten met mensensmokkel. Denken we maar aan de deelname in de mensensmokkel van de AQMI leider Bel Mokhtar of de deelname van ISIS in de doorsteek naar Italië van migranten vanuit Syrt in Libië.

Tevens worden migranten vaak met crimineel gedrag verbonden. De studies hierover zijn nogal uiteenlopend en worden in bepaalde gevallen niet gepubliceerd om de allochtone bevolking niet te stigmatiseren.

Gezien de kost voor sociale voorzieningen, gezondheidszorg, veiligheidsdiensten, opvoeding en andere sociale diensten stellen de meeste Westerse Staten dat een beperking op de immigratie noodzakelijk is om deze betaalbaar te houden en onze maatschappijen verder te laten functioneren³⁵. Hiermee beweert men impliciet dat indien een bepaalde drempel aan immigratie overschreden wordt, er een risico bestaat dat onze welvaartstaat zou kunnen ineenstorten en daarmee een van de fundamenten van de sociale vrede.

De aanwezigheid van een aantal migrantengroepen wordt verder als een veiligheidsprobleem aangeduid indien leden ervan zich engageren in een conflict in het land van oorsprong onder de vorm van het opzetten van logistieke basissen, media steun, fund raising of operationele voorbereidingen voor aanslagen.

In zekere mate worden bepaalde vormen van migratie ook bekeken in het voetlicht van de impact op de veiligheid bij een aantal economische uitwisselingen en de kost die hiermee voor een aantal sectoren gepaard gaat. Denken we hierbij maar aan de pogingen van migranten om via de kanaaltunnel te Calais de overtocht naar het Verenigd Koninkrijk te wagen. Alleen al de schade voor de vertragingen, vernielingen aan de lading en omzetterij bij de Nederlandse transportfirma's zou zo'n 150 miljoen euro bedragen hebben in 2015. Komt daarbij dat chauffeurs zowel te Calais als op de heenweg vaak te maken krijgen met bedreigingen en geweld vanwege hopeloze migranten³⁶.

Ook groeit in bepaalde geledingen van de bevolking de angst over de aanwezigheid van migrantengroepen, in het bijzonder voor migranten met niet vertrouwde culturen, afkomstig van delen van de wereld die geassocieerd worden met extremisme en geweld. Migratie is derhalve niet alleen een zuiver economisch proces onderworpen aan de wetten van de markt maar ook een sleutelement in de ontwikkeling van de hedendaagse politiek van de cultuur en de cultuur van de politiek. De sociale constructie van migratie als een gevaar voor de veiligheid van de natiestaat heeft een diepe impact op het hele discours rond migratie welke steeds bepaald wordt door de veiligheidsbenadering en de wil tot controle vanwege de Staat³⁷.

Sinds het Verdrag van Maastricht is een nieuw idee ontstaan van Europa dat zichzelf deze maal ziet als een gebied van vrijheid, veiligheid en recht dat moet beschermd worden door een geïntegreerd grensbeheer tegen de dreigingen, inbegrepen tegen illegale migratie³⁸.

---

³⁵Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, *Borders, A very short introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2012, p83

³⁶NOS, *Zet leger in om vrachtwagenchauffeurs Calais te beschermen*, 15 Dec 2015,

<http://nos.nl/artikel/2075294-zet-leger-in-om-vrachtwagenchauffeurs-calais-te-beschermen.html>

³⁷Munck, Ronaldo, *Globalisation and migration, New Issues, New Politics*, Oxon, Routledge, 2009, p5

³⁸Ozden Ocak, *THEORIZING FRANCE'S MINISTRY OF IMMIGRATION: BORDERS, POPULATION AND NATIONAL IDENTITY IN POSTCOLONIAL EUROPE*, George Mason University Fairfax, VA, Summer Semester 2015, p115

Beveiligingstheorieën beschrijven het proces waarlangs bepaalde kwesties omgezet worden in veiligheidsmaterie, en derhalve betekent de beveiliging van migratie dat kwesties van migratie in toenemende mate gekaderd worden in veiligheidstermen. Beveiligingstheorieën hebben hun wortels in het constructivisme, de theorie die gebaseerd is op het idee dat de wereld maatschappelijk opgebouwd is, daarmee bedoelend dat ook veiligheidsbedreigingen een maatschappelijke constructie zijn. Daarom kan nooit worden vastgesteld of een veiligheidsbedreiging “echt” is of niet. Of een maatschappelijk fenomeen beschouwd kan worden als een veiligheidsbedreiging of niet wordt bepaald door de maatschappelijke omgeving³⁹.

Bigo argumenteert dat er drie sociale universums zijn (militair/marine, grenswacht/politie en database analisten) die elk hun logica hebben om de grenzen van de EU te controleren. Het eerste universum, militair/marine, legt de nadruk op de noodzaak om vaste grenzen te verdedigen door te patrouilleren. Het tweede universum, grenswacht/politie, focust op interne veiligheid en is gebaseerd op de logica van het scheiden van legale en illegale reizigers. De logica van het derde universum, data analisten, is gebaseerd op het virtueel maken van grenzen en legt de nadruk op technologie en technologische grenzen⁴⁰.

Migratie, nationale identiteit en sociale cohesie

Betreffende de opvang van migranten stelt Baudet dat er drie ideaal typische benaderingen van nationaal lidmaatschap kunnen onderscheiden worden.

Een eerste benadering, de universalistische-verlichte genoemd, stelt dat nationaal lidmaatschap niet of nauwelijks nodig is en de politieke organisatie volledig kan gedragen worden door instellingen en de sociale ervaring van lidmaatschap hiervan ten beste een nuttig bijproduct is maar zeker geen samenstellend element.

De particularistische-romantische benadering herinnert dan aan de grote nationalistische stromingen in de geschiedenis waarbij nationaliteit noodzakelijk een gesloten voorwaarde is en het niet mogelijk is om van één natie naar een andere over te gaan met als gevolg dat buitenlanders, zelfs diegenen die zich wensen te assimileren, niet kunnen aanvaard worden.

In de derde benadering ten slotte is een nationale identiteit noodzakelijk maar kan deze een open conditie zijn. Hoewel naties gesloten gemeenschappen zijn kunnen deze die er wensen toe te behoren lid worden van de natie door integratie en assimilatie⁴¹.

Volgens Ocaak suggereert de literatuur over nationalisme en nationale identiteit een dichotomie tussen burgerlijk en etnisch nationalisme. Daar waar burgerlijk nationalisme geassocieerd wordt met de opkomst van de bourgeoisie en de verspreiding van de ideeën van de Verlichting en geacht wordt te leiden tot een gemeenschap van gelijke, zich volgens het recht gedragende burgers, verenigd in een patriottische gehechtheid met een gemeenschappelijke set van patriottische praktijken en waarden, wordt cultureel nationalisme gezien als een nationalisme van een gemeenschappelijke taal, bloed en grond als een resultaat

---

³⁹van de Brug, Inge, *The Surveillance of Europe through Technological Borders, Function Creep in the Policy Process of SIS, VIS and Eurodac*, MA Thesis Political Science (International Relations), University of Amsterdam, June 2015, p13

⁴⁰van de Brug, Inge Ibid, p16

⁴¹Baudet Thierry, Ibid, p64

van een reactie tegen de Verlichting en neigend naar een exclusief, xenofob, expansionistisch en onderdrukkend karakter⁴².

Er bestaat een betekenisvolle ongerustheid vanwege de politieke verantwoordelijken over de impact van immigratie op de sociale cohesie. Het meeste onderzoek echter analyseert de relatie tussen diversiteit (gewoonlijk gemeten in termen van raciale en etnische samenstelling van de bevolking) en sociale cohesie en niet tussen immigratie (gewoonlijk gemeten op basis van geboorteplaats en/of nationaliteit) en sociale cohesie.

Verder bestaat er geen universeel aanvaarde definitie van sociale cohesie. De meeste definities betrekken noties van “solidariteit” en “samenhorigheid”. Een brede waaier aan indicatoren wordt gebruikt om sociale cohesie te meten en te analyseren. De meest gebruikelijke indicatoren omvatten metingen van vertrouwen en gemeenschappelijke sociale normen. Empirisch bewijs vanuit de VS suggereert dat er een negatieve relatie bestaat tussen diversiteit en cohesie. Het bewijs uit het VK en de rest van Europa is gemengd en resultaten verschillen naargelang de gebruikte indicatoren. Britse en andere Europese studies hebben de tot nu toe onopgeloste vraag naar boven gebracht of het inkomensongelijkheid is, in het bijzonder de achterstand en verpaupering van een buurt, eerder dan de diversiteit op zich die mensen vervreemdt.

Forrest en Kearns geven volgende samenvatting van de domeinen gemeenschaps- en sociale cohesie: gemeenschappelijke waarden en een burgerlijke cultuur, sociale orde en sociale controle, sociale solidariteit en beperkingen in de welvaartsongelijkheden, sociale netwerken en sociaal kapitaal, gehechtheid aan de plaats en identiteit⁴³.

Studies uit de VS suggereren een negatieve relatie tussen verhoogde diversiteit en sociale cohesie. Gewoonlijk ligt het brandpunt in studies over sociale cohesie op vertrouwen – algemeen (of de meeste mensen kunnen vertrouwd worden) of in de buurt (de meeste van de burens in de gemeenschap kunnen vertrouwd worden). De meeste van de empirische literatuur over dit onderwerp stelt dat de relatie tussen diversiteit en vertrouwen negatief is: hoe diverser de gemeenschap hoe minder waarschijnlijk het is dat de individuen erin zullen vertrouwd worden. Een studie van Putnam (2007) stelt dat diversiteit mensen lijkt te vervreemden en in zijn woorden ‘hen er toe aanzet beschutting te zoeken in segregatie en isolaties’⁴⁴.

Studies uit Europa en het VK geven een gevarieerder beeld. Sommige grensoverschrijdende onderzoeken in Europa tonen gelijkaardige resultaten met vertrouwen dat gebruikt wordt als een tussenstap voor cohesie. Echter, het gebruik van vertrouwen als enige indicator voor de voorspelling van gemeenschapsgeest en samenhorigheid is sterk bekritiseerd geworden daar veralgemeend vertrouwen slechts één van de componenten van sociale cohesie is. Studies die zich op verschillende dimensies richten van sociaal kapitaal naast inter- persoonlijk vertrouwen bieden het bewijs dat economische ongelijkheid en

---

⁴²Ozden Ocak, Ibid, p176

⁴³Forrest, R. , A. Kearns, *Social cohesion, social capital and the neighbourhood*, *Urban Studies*38(12): 2125-2143, 2001

⁴⁴Robert D. Putnam, *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*, *Scandinavian Political Studies*, Volume 30, Issue 2, pages 137–174, June 2007

democratische patronen in Europese maatschappijen belangrijker zijn voor het verklaren van de verschillende niveaus van sociaal kapitaal en cohesie.

Sommige analisten argumenteerden dat contact een belangrijke rol speelt in het milderen van de relatie tussen diversiteit en cohesie. Op basis van Britse gegevens stelt Laurence (2011) dat stijgende diversiteit gekoppeld is aan lagere niveaus van vertrouwen in de buurt, hoewel mensen met contacten met individuen die tot verschillende minderheidsgroepen behoren minder negatieve ervaringen hebben. Laurence observeert dat contact het negatieve effect van de diversiteit van gemeenschappen matigt, met andere woorden voor diegenen die banden gevormd hebben, heeft diversiteit geen nadelig effect.

Zoals eerder al werd gesteld, richt de beschikbare literatuur zich vooral op diversiteit en sociale cohesie, eerder dan op immigratie en sociale cohesie. Gemeenschappen kunnen diverser worden zonder immigratie en immigratie verhoogt niet steeds etnische of raciale diversiteit. Het is derhalve moeilijk om het bestaande onderzoek te gebruiken om sterke beweringen te maken over de relatie tussen immigratie en sociale cohesie. Indien daarenboven andere meetinstrumenten worden gebruikt dan vertrouwen, kan geen negatieve relatie tussen cohesie en diversiteit gevonden worden⁴⁵.

3. Hoofdstuk III: Arabische Lente

Afbakening begrip Arabische Lente

De Arabische Lente gaat officieel van start op 17 december 2010 en dit in een stofferig stadje in het Tunesische binnenland: SidiBouزيد. Mohamed Bouzidi, een straatverkoper van fruit en groenten, wordt lastig gevallen door de politie en steekt zichzelf in brand. De juiste omstandigheden van de gebeurtenissen rond Mohamed Bouzidi zijn nog altijd niet opgehelderd doch heel waarschijnlijk ging het om wat aftroggelarij van enkele politieagenten die in ruil voor wat fruit stelden hem gerust te zullen laten. Dit soort van kleine corruptie was schering en inslag in Tunesië en deed zich dagelijks voor in het gehele land waarbij slecht betaalde politieagenten en overheidsambtenaren met kleine steekpenningen hun armzalige loon probeerden te verbeteren. Wat ook de juiste omstandigheden mogen geweest zijn, de zelfverbranding van Mohamed Bouzidi stak het vuur aan de lont in het land van Jasmijn en aansluitend in de ganse Arabische wereld.

Publieke verontwaardiging over het lot van Mohamed Bouzidi leidde tot protesten in SidiBouزيد die zich al snel uitbreidden naar andere steden in het verpauperde binnenland en aansluitend naar de grote kuststeden. Alhoewel de protesten begin januari 2011 bleven aanhouden, geloofden weinig waarnemers dat het regime van Ben Ali echt in gevaar was. Harde repressie werd uitgeoefend tegen de betogers in het binnenland waarbij sluipschutters, waarvan de oorsprong nooit werd opgehelderd, voor honderden slachtoffers zorgden en daarmee ook een algemene internationale verontwaardiging uitlokte. Ben Ali koos voor de vlucht vooruit en probeerde de gemoederen te bedaren door snelle democratische hervormingen en de overgang van de macht in het vooruitzicht te stellen. Het leek niet meer te kunnen baten en de protesten bleven aanhouden waarbij het ontslag van Ben Ali werd geëist. “Dégage” en “Nous n’avons plus peur” werden dan ook de slagzinnen van de Tunesische revolte.

---

⁴⁵Demireva, Neli. “Immigration, Diversity and Social Cohesion.” Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford, UK, July 2015

Op 14 januari in de voormiddag trokken tienduizenden betogers naar de “Avenue Bourguiba” in het centrum van Tunis om het ontslag van Ben Ali te eisen. Rond de middag kwamen berichten binnen dat huizen die tot de familiale kring van de echtgenote van Ben Ali, Leila Trabelsi, behoorden in de voorsteden van Tunis in brand werden gestoken en geplunderd werden. Geruchten deden de ronde dat een aanslag op Ben Ali in voorbereiding was en de familieleden van zijn echtgenote zouden aangevallen worden. In nog altijd onopgehelderde omstandigheden heeft Ben Ali dan samen met zijn echtgenote en enkele van zijn familieleden het land verlaten richting Saoedi Arabië waar hij aansluitend in ballingschap is gegaan.

Opvallend bij de protesten en onlusten die tot de val van het regime van Ben Ali hebben geleid, was het gebruik van de sociale media om informatie te verspreiden en tot actie op te roepen enerzijds en de live verslaggeving die in lus door de Qatarese televisiezender Al Jazeera over de gebeurtenissen werd gevoerd anderzijds. Het gebruik van de sociale media, die in Tunesië streng door de autoriteiten werden gecontroleerd en aan banden werden gelegd ondanks de wijd verspreide aanwezigheid van internet, was enkel mogelijk door de massieve verspreiding van programma's om de regeringscontrole te omzeilen.

Gemeenschappelijke factoren voor de Arabische Lente

Voor diegenen die vertrouwd zijn met Noord-Afrika of de Arabische wereld in het algemeen, kon bij hun verblijf in de regio wel steeds een latente spanning vastgesteld worden en dit in het bijzonder bij de jeugd. De vraag luidt dan ook of er een aantal algemene kenmerken voor deze regio kunnen geïdentificeerd worden die er mede toe hebben geleid dat op een korte tijdsperiode de meeste regimes in de regio onder druk kwamen te staan of ten val zijn gekomen.

De regimes in de regio hebben sinds decades af te rekenen met een exponentiële demografische groei waarbij de bevolking in de Arabische landen meer dan verdubbelde tussen 1975 en 2005 tot 314 miljoen mensen. Zo is in Egypte meer dan twee derde van de bevolking jonger dan 30 jaar. Politieke en economische ontwikkelingen konden in de meeste Arabische landen geen tred houden met de galopperende groei van de bevolking.

Verder kent de Arabische wereld een lange geschiedenis van een streven naar politieke verandering, van linkse groepen tot islamistische radicalen. Maar de protesten die eind 2010 een aanvang namen, hadden niet kunnen evolueren naar een massa fenomeen ware er de wijdverspreide onvrede niet geweest over de werkloosheid en de lage levensstandaard.

Sinds het begin van de 21ste eeuw waren de meeste Arabische dictators volkomen bankroet en dit zowel ideologisch als moreel. Bij het begin van de Arabische Lente was de Egyptische leider Hosni Mubarak sinds 1980 aan de macht, de Tunesische president Ben Ali sinds 1987 terwijl in Libië Kaddafi het reeds meer dan 42 jaar volhield. Het grootste deel van de bevolkingen was diep cynisch over de legitimiteit van de ouder wordende regimes alhoewel de meesten tot begin 2011 passief bleven uit vrees voor de veiligheidsdiensten en een gebrek aan betere alternatieven of uit vrees voor een machtsovername door de islamisten.

Economisch moeilijke omstandigheden kunnen aanvaard worden wanneer mensen geloven dat een betere toekomst mogelijk is of wanneer ze aanvoelen dat de moeilijkheden ten minste een beetje evenredig verdeeld zijn. Noch het ene noch het andere was het geval in de Arabische wereld waar de staatsgeleide ontwikkeling plaats gaf aan een vriendjeskapitalisme dat enkel een kleine minderheid ten goede kwam. Zo werkten in Egypte, maar ook in Tunesië of Syrië, nieuwe zakenelites samen met het regime om fortuinen te vergaren terwijl de bevolking met een minimum diende te overleven.

De sleutel tot de massale lokroep van de Arabische Lente was haar universele boodschap. Het riep de bevolking op om hun land terug te nemen van de corrupte elites, een mengeling van patriottisme en sociale verzuchtingen. In plaats van ideologische slagzinnen, wuifden de protestgangers met nationale vlaggen en schreeuwden de slagzin die het symbool zou worden van de opstand doorheen de regio: “het volk wil de val van het regime”. De Arabische lente verenigde voor een korte periode zowel seculieren als islamisten, linkse groeperingen en voorstanders van liberale economische hervormingen, de middenklasse en de armen.

Alhoewel in bepaalde landen de protesten ondersteund werden door groepen jongerenactivisten en syndicale verenigingen, leken deze in grote mate spontaan en niet gebonden aan een specifieke politieke partij of ideologische stroming. Dit maakte het moeilijk voor de regimes om de beweging te onthoofden door het eenvoudig arresteren van enkele herrieschoppers, een situatie waar de veiligheidsdiensten niet op waren voorbereid.

De juiste impact van het gebruik van de sociale media tijdens de Arabische Lente staat nog steeds ter discussie. Dankzij de beschikbaarheid op grote schaal van programma's om de censuur op internet te omzeilen werden deze media wel voor de eerste maal op grote schaal in de regio als vector gebruikt om informatie over de gebeurtenissen in reële tijd te verspreiden, op te roepen tot bijeenkomsten en protesten en de val van de regimes te eisen.

Tevens vonden de meest aansprekende en bijgewoonde protesten plaats op vrijdagen wanneer gelovige moslims naar de moskee gaan voor het wekelijkse sermoen en gebed. Alhoewel de protesten niet op de eerste plaats religieus geïnspireerd waren, werden de moskeeën de perfecte startplaatsen voor massabijeenkomsten. De autoriteiten konden de voornaamste pleinen afsluiten en universiteiten viseren, maar ze konden niet alle moskeeën sluiten.

Het antwoord van de Arabische dictators op de massaprotesten was voorspelbaar stuitend, gaande van afwijzing tot paniek, van politiebrutaliteiten tot hervormingen naar mondjesmaat die te weinig waren en te laat kwamen. Pogingen om protesten neer te slaan met geweld kregen een spectaculaire weerslag. In Libië en Syrië leidde het tot een burgeroorlog. Elke begrafenis van een slachtoffer van het staatsgeweld vergrootte enkel en alleen de woede en bracht meer mensen op straat.

Uiteindelijk was er dan ook nog het besmettings- of domino effect. Het vertrek van Ben Ali uit Tunesië deed uitschijnen dat volksprotest niet alleen tot het vertrek van het verguisde staatshoofd had geleid maar dat dit ook relatief snel en met weinig bloedvergieten kon bekomen worden. Rechtstreekse uitzendingen op Arabische satellietzenders en het vertrek van Hosni Mubarak, één van de machtigste leiders in het Midden Oosten, braken nog verder de muur van angst en veranderden voor altijd de regio⁴⁶.

Regionale kenmerken

Wat gemeenzaam bekend geworden is als de Arabische Lente, vertoont grote variaties zowel in de patronen als in de demografische verscheidenheid. De demonstraties in Tunesië richtten zich op de hoofdstad vanuit de achteruit gestelde landelijke zones waarbij een gemeenschappelijke zaak tot stand kwam met de eenmaal machtige doch sterk onderdrukte arbeidsbeweging. In Egypte echter organiseerde de stedelijke en kosmopolitische jeugd in de voornaamste steden de opstand. Intussen staken in Libië een allegaartje van gewapende

---

⁴⁶Primož, Manfreda, *The Reasons for the Arab Spring, The Root Causes of the Arab Awakening in 2011*, about news, 2014

rebelliebewegingen het vuur aan het lont waarbij ze de tribale en regionale breuklijnen die het land sinds lang kenmerkten aan het licht brachten. Alhoewel ze een gemeenschappelijke roep voor waardigheid en beschaafde regering gemeen hadden, weerspiegelen de revoluties in de verschillende landen uiteenlopende economische grieven en sociale dynamiek, nalatenschappen van hun verschillende ontmoetingen met het moderne Europa en decades onder unieke regimes⁴⁷.

De Tunesische president Zine el-Abidine Ben Ali, de eerste Arabische dictator die onder de protesten ten val zou komen, leek initieel een weinig waarschijnlijk slachtoffer. Tunesië heeft lang genoten van het beste onderwijssysteem in de Arabische wereld, de grootste middenklasse en de sterkst georganiseerd syndicale beweging. Achter deze verwezenlijkingen beperkte het regime van Ben Ali in sterke mate de vrije meningsuiting en de politieke partijen. Het regime slaagde erin een internationaal beeld op te hangen van een land met een modern en technocratisch regime en als een toeristvriendelijke bestemming. Achter de kosmopolitische façade die door toeristen werd aangedaan, lagen trieste, stofferige wegen en een gebrek aan perspectieven.

De familie van Ben Ali was bijzonder persoonlijk en roofzuchtig in haar corruptie waarbij meer dan de helft van de commerciële elites van het land persoonlijk verbonden waren aan Ben Ali via zijn drie volwassen kinderen, zeven broers en zusters en de tien broers en zusters van zijn tweede vrouw Leila Trabelsi. Dit gezegd zijnde en hoewel de corruptie aan de top van het land adembenemend was, hing de administratie niet af van het soort van accumulatie van steekpenningen dat de bureaucratieën in andere landen, zoals in Libië en Egypte, ondermijnde. Dit betekent dat de Tunesische regeringsinstellingen relatief gezond waren en de mogelijkheden voor de vervanging van Ben Ali door een propere, efficiënte en technocratische regering open lieten op het einde van zijn termijn in 2014.

Toen na de zomer van 2010 een mediacampagne losbarstte om steun te vragen voor een nieuwe termijn van Ben Ali als president in 2014, deed dit de vrees opblazen dat van een propere overgang geen sprake zou zijn. Erger nog, de prominente aanwezigheid van zijn echtgenote Leila Trabelsi, ongeveer de meest gehate vrouw in het land, deed de vrees rijzen of zij of één van haar familieleden het presidentschap ambieerden en daarmee de maffiaclan aan het hoofd van het land zou institutionaliseren. Leila Trabelsi en haar clan hadden zowat iedereen, zowel intern als internationaal, tegen zich in het harnas gejaagd door hun roofpolitiek op de economie, grootschalige corruptie en ondiplomatieke tussenkomsten. Het vooruitzicht op een mogelijke machtsovername door Leila Trabelsi of een lid van haar clan leek dan in september 2010 zowel intern als internationaal een brug te ver.

In tegenstelling tot de situatie in Egypte, waren de Tunesische strijdkrachten onder Ben Ali verder gemarginaliseerd en speelden ze ook geen enkele rol in de binnenlandse economie. Tijdens de revolte namen de strijdkrachten een neutrale houding aan en na het verdwijnen van Ben Ali op 14 januari 2011 zouden de strijdkrachten zich beperken tot het verzekeren van de veiligheid van het land en zelfs het etiket behoeder van de revolutie opgekleefd krijgen⁴⁸. Daar de strijdkrachten niet gezien werden als een corrupte instelling, in tegenstelling tot de politiediensten, genoten ze van een hoge mate van vertrouwen bij het publiek en hun tussenkomst bij het einde van het regime van Ben Ali leidde ertoe dat ze gezien werden als een onpartijdige behoeder van de openbare orde.

---

⁴⁷Anderson, Lisa, *Demystifying the Arab Spring, Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya*, Foreign Affairs/CFR eBook, [The New Arab Revolt](#), May/June 2011, p1

⁴⁸Anderson, Lisa, *Ibid*, p2

In 1981 werd de Beweging van de Islamitische Tendens (MTI) opgericht door onder andere Rached Ghannouchi waarbij de oprichters zich baseerden op de ideologie van de Moslimbroederschap. Aan deze beweging worden een ganse reeks aanvallen en gewelddadigheden toegeschreven in 1987 met onder andere de planning voor het gewelddadig afzetten van de toenmalige Tunesische president Habib Bourgiba. Deze laatste werd uiteindelijk opzij geschoven door Ben Ali tijdens zijn staatsgreep van 7 november 1987. Ben Ali legaliseerde in een eerste fase een aantal oppositiebewegingen waaronder ook deze van islamistische strekking en liet hen toe aan de verkiezingen van 1989 deel te nemen.

Om de clausules van de electorale code te respecteren, besliste de gematigde vleugel van de MTI in 1989 elke allusie op de islam uit de naam van de beweging te verwijderen en herdoopte zich Hezb Ennahdha. Voor de wetgevende verkiezingen van 1989 wordt aan de islamisten toegelaten onafhankelijke lijsten in te dienen waarbij ze officieel zo'n 13% van de stemmen behaalden daar waar ze in realiteit rond de 30% worden geschat. Gewelddadigheden en agressies aan de universiteiten en gewelddadige acties overall in het land in de periode 1989 tot 1991 werden dan ook aan Ennahdha toegeschreven. Deze partij werd al snel verboden doch bleef ondergronds actief waarbij Rached Ghannouchi in ballingschap in Algiers en aansluitend in Londen verbleef van 1989 tot 2011. In 2005 groeperen verschillende oppositiepartijen, waaronder Ennahdha, evenals onafhankelijke persoonlijkheden zich in het "collectief van 18 oktober voor de rechten en vrijheden". Ze beslisten hierbij om samen te pleiten voor de ontwikkeling van de democratie.

Ook Egypte kende onder Mubarak een autoritair regime waar corruptie, nepotisme en machtsmisbruik hoogtij vierden. Een aantal evoluties in de jaren voorafgaand aan de revolutie creëerden, samen met het ontstane momentum, de voorwaarden die toelieten het Mubarak regime uit te dagen en ten val te brengen. Ook hier werd dit momentum aansluitend door islamistische groepen gerecupereerd.

In 2004 werd ten huize van Ebu Al Maadi, de leider van de gematigde islamistische Wasat Partij, de Kefaya⁴⁹ beweging opgericht door een groep van Egyptische intellectuelen van verschillende politieke strekkingen die bijzonder begaan waren met de omstandigheden in het Midden- Oosten en in Egypte. Het centraal agendapunt van de beweging was gericht op een publieke bewustwording over een mogelijk opvolgsscenario waarbij Gamal Mubarak zijn vader Hosni Mubarak als president van Egypte zou opvolgen. De Kefaya beweging brak daarmee het taboe van het verbod tot kritiek op Mubarak en zijn regime. Ze slaagden er verder in om mensen van diverse ideologische strekkingen samen te brengen en door haar losse organisatorische structuur was ze niet beperkt tot enig institutioneel kader dat onderhevig was aan een nauwe controle door de regering. Tenslotte slaagde Kefaya erin om de jongere generatie te betrekken en gaf daarmee geboorte aan nieuwe bewegingen zoals "Jeugd voor verandering". Na de verkiezingen van 2005 onderdrukte de regering oppositiebewegingen en partijen en jongerenactivisten richtten van dan af hun aandacht op online platformen, meer bepaald blogging, als de nieuwe ontmoetingsplaats voor de oppositie die een open ontmoetingsplaats bood voor het uitdrukken van ideeën en ontevredenheid⁵⁰. De kwestie van de mogelijke opvolging van Hosni Mubarak door zijn zoon Gamal zou begin 2011 dan ook aangehaald worden als één van de betekenisvolle elementen die er de Egyptenaren toe brachten zich tegen het regime te mobiliseren.

---

⁴⁹Kefaya betekent "genoeg"

⁵⁰Mustafa, Bal, *Anatomy of a Revolution: the 2011 Egyptian Uprising*, COLUMBIA UNIVERSITY, 2014, p88-92

DeMoslimbroederschap die in 1928 door Hassan al-Banna werd opgericht had doorheen haar geschiedenis een turbulente relatie met de machthebbers en werd er van beschuldigd herhaaldelijk betrokken te zijn geweest bij moordaanslagen op de Egyptische leiders, uitgevoerd door een door haar opgerichte clandestiene paramilitaire groep. DeMoslimbroederschap kan op een grote aanhang rekenen onder de Egyptische bevolking en dit niet in het minste door de sociale voorzieningen die ze aanbiedt daar waar de Staat daarin faalt. Vanaf de jaren 1980 begon deMoslimbroederschap zich te richten op studentenverenigingen, clubs voor leerkrachten en andere professionele verenigingen en begon er de controle over te verzekeren teneinde over platformen voor sociaal en politieke activisme te beschikken zonder een directe confrontatie met het regime te moeten aangaan. DeMoslimbroederschap is de grootste en één van de meest invloedrijke islamistische bewegingen met zusterorganisaties met dezelfde of andere namen overal ter wereld maar in het bijzonder in het Midden- Oosten.

In maart 2004 leidde de aanstelling van Mahdi Akef tot nieuwe “gids” van deMoslimbroederschap tot een nieuwe fase in de geschiedenis van de organisatie. Zo wonnen ze 88 zetels bij de parlementsverkiezingen van 2005 waarmee ze veruit de grootste oppositiepartij werden. Dit politiek engagement door electorale competitie lijkt een aanzienlijk effect te hebben gehad op de beweging van een religieuze massabeweging naar wat bijzonder veel leek op een moderne politieke partij. Nochtans werd deMoslimbroederschap vanuit bepaalde hoek er van beschuldigd “veins democraten” te zijn en overtuigde theocraten die de bedoeling hadden de seculiere Staat omver te werpen.

In de jaren 1970 verliet een groep jongeren, die beïnvloed waren door de ideeën van Sayyid Qutb, deMoslimbroederschap dat ze als te passief bestempelden en richtten de militante groep al-Gama'a al-Islamiyya op die als een terroristische organisatie zou beschouwd worden. Al-Gama'a al-Islamiyya was betrokken in een gewelddadige opstand in Egypte tussen 1992 en 1998 waarbij honderden politieagenten, soldaten en burgers werden gedood. In 1997 verklaarde de organisatie dat ze afzag van gewelddadige methodes⁵¹.

Ook het salafisme kan in Egypte bogen op een lange traditie. Salaf betekent voorganger, voorloper en verwijst naar de profeet Mohammed en zijn gezellen. Volgens het salafistisch geloofssysteem, stelt het salafisme gehechtheid voor aan de islamitische gedachte en praktijk zoals dit gepredikt en toegepast werd in ongeveer de eerste eeuw van de islam. Het salafisme verspreidde zich in het bijzonder in de 18de eeuw. Gebaseerd op hun overtuigingen maken salafisten er aanspraak op dat ze de zuiverste vorm van islamitische gedachte en praktijk aanhangen zoals ze geloven dat het beleefd werd in de tijd van de Profeet Mohamed. Het salafisme houdt voor dat het leren en toepassen van de pure vorm van de islam de maatschappij eventueel naar een ideale islamitische orde kan brengen.

De strikte interpretatie van de religieuze doctrine leidt tot een scherpe scheidingslijn tussen salafisten en anderen, hieronder begrepen zowel moslims als niet moslims. Salafisme wordt ook wahhabisme genoemd, eigenlijk een trend binnen de klassieke salafistische traditie en wordt voornamelijk gevolgd in Saoedi- Arabië.

In Egypte brak het salafistische gedachtengoed als zodanig echt door na de jaren 1970 waarbij verschillende factoren een rol speelden. Zo was er het verlies aan invloed van al-Azhar, de hoogste soennitische autoriteit en de oudste islamitische academische vereniging daar deze er van beschuldigd werd de bestaande machthebbers te legitimeren. Verder had de nederlaag van 1967 tegen Israël het geloof van vele Egyptenaren in Nasser en het pan-

---

⁵¹Mustafa, Bal, Ibid, p99-107

Arabisme geschokt en de daaruit volgende identiteitscrisis leidde ertoe dat velen zich wendden naar de religie en het islamisme. Ten slotte wordt aangegeven dat vele terugkerende migranten uit de Golfstaten, in het bijzonder uit Saoedi Arabië, geïndoctrineerd terugkwamen en het Egyptische salafistische netwerk financieel bijgestaan werd door de olierijke Golfstaten, en in het bijzonder door Saoedi-Arabië, om de salafistische ideologie te exporteren⁵².

De salafistische bewegingen in Egypte hebben geen centrale autoriteit of hiërarchische structuur maar verschillende leiders met verschillende interpretaties over politiek. Zo stelde de woordvoerder van Al-Dawa-Salafiyya in Alexandrië enkele dagen voor de demonstraties van 25 januari 2011 dat ze de protesten tegen het regime niet zouden steunen.

Tijdens de Egyptische revolutie waren het de jongeren die voor een groot deel het straatbeeld bepaalden. Jongerenbewegingen zoals “we zijn allen Khaled Said”, “jeugd voor verandering”, “de El Baradie Campagne” en “Tadamon” hadden een belangrijke bijdrage in het succesvolle gevolg van de Tahrir revolutie. Ze gebruikten innovatieve methodes en strategieën van organisatie en mobilisatie, en vernieuwende weerstands- en oppositietactieken tegen de veiligheidskrachten. Hun ideologisch grensoverschrijdend discours hielp de diepe verdelingen tussen de verschillende oppositiegroepen te overbruggen en droeg bij tot het bouwen van een brug tussen sociaal en politiek activisme.

Tenslotte had ook de terugkeer naar Egypte van Mohamed ElBaradei, voormalig directeur van het internationaal Atoomagentschap en Nobelprijswinnaar in 2005, er toe bijgedragen dat veel Egyptenaren hoop kregen dat een alternatief voor het Mubarak regime mogelijk was. Al in november 2009, nog voor hij naar Egypte teruggekeerd was, werd hij een kritische stem voor het Egyptisch regime en Mubarak zelf. Tijdens een interview in december 2010 stelde ElBaradei dat het systeem niet langer houdbaar was en diende te veranderen. Hij werd tevens een centraal figuur voor diegenen die tegen het idee waren van een mogelijke presidentskandidatuur van Gamal Mubarak. Alhoewel de in ElBaradei gestelde hoop als mogelijk alternatief al snel haar momentum verloor, droeg hij in aanzienlijke mate bij tot de de-legitimatie van het Mubarak regime op nationaal en internationaal niveau⁵³.

Tenslotte speelden de Egyptische strijdkrachten een doorslaggevende rol tijdens de opstand door hun gericht voorzichtige houding. De strijdkrachten bleven in controle tijdens de val van Mubarak en toonden daarmee hun grote invloed in de Egyptische maatschappij aan. De strijdkrachten werden geleid door generaals die hun strepen verdiend hadden tijdens de oorlogen van 1967 en 1973 tegen Israël en die nauw samengewerkt hadden met de Verenigde Staten sinds het vredesverdrag van 1979 met Jeruzalem. De Egyptische strijdkrachten zijn algemeen gerespecteerd bij de bevolking en zijn diep vervlochten in de binnenlandse economie⁵⁴.

Om een beter inzicht te krijgen in de aanloop naar de burgeroorlog in Libië in 2011 waarbij Kadhafi ten val kwam, dient eerst teruggedaan te worden naar de periode 1992 tot 2000 toen het land onderhevig was aan een lucht- en wapenembargo. Kadhafi die toen bijzonder ontgoocheld was over het gebrek aan steun vanwege de Arabische leiders besloot een radicale heroriëntering door te voeren van zijn buitenlands beleid naar een pan-Afrikaanse benadering waarbij hij zichzelf positioneerde als een Afrikaanse leider. In deze

---

⁵²Mustafa, Bal, Ibid ,p107-113

⁵³Mustafa, Bal, Ibid, p119-123

⁵⁴Anderson,Lisa, Ibid, p3

benadering werden Afrikanen uit de Sub-Sahara verwelkomd als gastarbeiders in Libië. Het land werd al snel een voornaam bestemming van migranten uit een ganse serie van landen van voornamelijk West-Afrika en de Hoorn van Afrika daar waar het tot dan toe voornamelijk een bestemming was van migranten afkomstig uit Noord-Afrikaanse landen.

Na anti-immigratie onlusten in 2000, waarbij heel wat doden vielen, en de daarop volgende restrictievere immigratiewetgeving, probeerden heel wat migranten uit de Sub-Sahara vanuit de Libische kust over zee de overtocht naar Europa, en meer bepaald Italië, te wagen⁵⁵.

Toen met de manifestaties te Benghazi op 15 februari 2011 de revolutie haar eerste zichtbare aanzet kreeg, was Libië al jarenlang een immigratieland waar miljoenen Egyptenaren, Tunesiërs, Algerijnen, maar ook migranten uit de Sub-Sahara, de Hoorn van Afrika en zelfs Azië aan de slag waren en mee een graantje pikten van de oliedividenden. Het laatste decennium had Libië zijn rol als voornaam transitland voor migranten grotendeels opgegeven na akkoorden met Italië en de Europese Unie.

Het land dat zich in zijn deel van de Arabische Lente stortte was een vreemde creatie van historische fundamenteen waarrond Kadhafi zijn visie van de ideale maatschappij had opgebouwd. Voor de tweede wereldoorlog bestond Libië als land niet als zodanig. Italië had er drie kolonies: Tripolitania, Cyrenaica en Fezzan. In 1943 werden de Italianen en hun Duitse bondgenoten uit Libië verdreven en tot 1950 kwamen de provincies Tripolitania en Cyrenaica onder Brits bestuur terwijl Fezzan aan Frankrijk werd toegewezen. In 1951 ontstond uit deze drie provincies het Koninkrijk Libië. Op 1 september 1969 voerde Kadhafi, met een aantal mede-officieren een eerder burleske staatsgreep uit waarna hij het land opzadelde met verschillende excentrieke ideologische stromingen die in 1977 uitmondten in zijn eigen ideologie die een mengeling was van islamisme en socialisme. De Libisch-Arabische Socialistische Volks-Jamahiriyah, vanaf 1986 de Grote Libisch-Arabische Socialistische Volks-Jamahiriyah, werd van 1977 tot 2011 de officiële benaming van Libië. Vanaf 1979 oefende Kadhafi geen officiële functie meer uit, doch hij bleef in de praktijk de teugels in de hand houden als “de gids van de revolutie”.

Daar waar Kadhafi na zijn machtsovername in 1967 (hierboven staat 1969?) in een eerste fase probeerde de invloed van de stammen en clans in Libië in te perken, ging hij de rivaliteiten tussen de meer dan 140 stammen en clans al gauw gaan gebruiken om een verdeel en heers politiek te gaan voeren. Hierbij gebruikte hij de oliedividenden om loyaliteit af te kopen. De eerste loyaliteit in Libië gaat dan ook naar de stam of de clan.

Ondanks de grotendeels mislukte economische hervormingen, was Libië dankzij de olie-inkomsten een land waar de bevolking kon rekenen op een relatieve welvaart en de economie gedreven werd door goedkope arbeidskrachten afkomstig uit de massale immigratie. Volgens het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) stond Libië in 2010 op de 53ste plaats op 163 in de menselijke ontwikkelingsindex van de VN. Tussen de landen van het Midden-Oosten en Noord-Afrika stond het geklasseerd als een land met een hoge menselijke ontwikkeling dankzij o.a. de alfabetiseringsgraad van 88,4 % bij de volwassen bevolking en een bruto nationaal inkomen van 12.637 USD per capita⁵⁶.

Stilaan kreeg Kadhafi ook te maken met een groeiende islamitische oppositie met groepen zoals de Moslimbroederschap en de Libische Islamitische Strijdersgroep (LIFG) die

---

⁵⁵Munck, Ronaldo, *Globalisation and migration, New Issues, New Politics*, Oxon, Routledge, 2009, p79-80

⁵⁶Candice Moore, *Four years after the fall of Gaddafi: the role of the international community in stabilizing a fractured Libya*, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, Conflict Trends, Issue 1, p52, 2015

enkele mislukte moordaanslagen op Kadhafi uitvoerden. In 1989 voerden de veiligheidsdiensten raids uit op een aantal moskeeën die beschouwd werden als centra waar tegen de revolutie werd geprekeet. In 1995 startten islamisten, voornamelijk met elementen die het decennium daarvoor in Afghanistan tegen de Sovjet bezetting hadden gestreden, een opstand in Benghazi die bloedig werd neergeslagen en de blijvende woede van Kadhafi tegen Benghazi in het bijzonder en Cyrenaica in het algemeen uitlokte en leidde tot de achteruitstelling van deze regio.

Tijdens zijn bewind heeft Kadhafi het tevens nagelaten moderne staatsstructuren uit te bouwen. Ook het leger, dat over weinig operationele slagkracht beschikte, werd verwaarloosd ondanks de massale wapenaankopen die het land tot een echt arsenaal in de regio maakte. Kadhafi rekende dan ook op zijn elite eenheden en geheime diensten waar familieleden en getrouwen aan het hoofd van stonden. Anderzijds stond het Kadhafi regime ook intern onder vuur wegens de ongelijke distributie van de olie-inkomsten en de zware schendingen van de mensenrechten.

In Syrië kwam Bashar al-Assad aan de macht in 2000 na de dood van zijn vader Hafez die Syrië sinds 1970 had geregeerd. In de vroege jaren 1980 had Hafez al-Assad een opstand van de Moslimbroederschap neergeslagen waarbij duizenden doden vielen in Hama. Zijn strategie had bestaan uit een zorgvuldige selectie en ontplooiing van de meest te vertrouwen militaire eenheden, de oprichting van milities die het regime gunstig gezind waren en het gebruik van deze strijdkrachten om de opstandelingen uit de stedelijke gebieden te verjagen en deze dan met een sterk garnizoen aan troepen te bezetten⁵⁷.

Bij zijn aantreden sloeg Bashar al-Assad al snel alle hoop op hervormingen de bodem in daar de macht geconcentreerd bleef binnen de heersende familie en het één partij systeem weinig kanalen open liet voor politieke dissidenten. Zonder enige vredesvolle transfer van de macht sinds de jaren 1950 leek de enige mogelijkheid op verandering er enkel te kunnen komen door een militaire staatsgreep of een volksopstand.

De Syrische Baath partij wordt gezien als de stichter van het Arabisch socialisme, een ideologische stroming die een staatsgeleide economie liet samensmelten met het Pan-Arabisch nationalisme. Tegen 2000 echter was de ideologie van de Baath partij herleid tot een lege schelp, gediscrediteerd door de verloren oorlogen tegen Israël en een kreupele economie. Toen hij aan de macht kwam probeerde Bashar al-Assad het regime te moderniseren waarbij hij het Chinese model van economische hervormingen voor ogen hield doch zonder dit echt te kunnen doorvoeren.

Een voorzichtige hervorming van de overblijfselen van het socialisme opende de deur naar private investeringen en zorgde voor een explosie van consumptie bij de stedelijke hogere middenklasse. De privatisering had families met persoonlijke banden met al-Assad bevoordeeld waarbij het provinciale Syrië, later de broeiplaats van de opstand, ziedend van woede over de stijgende levenskosten en de weinige jobs werd achtergelaten.

Om de zaken nog erger te maken had een langdurige droogte een groot deel van de landbouwgemeenschappen in noordoost Syrië vernietigd waarbij sinds 2008 meer dan één miljoen mensen getroffen werden. Tienduizenden verarmde boerenfamilies stroomden samen

---

⁵⁷Joseph Holliday, *The Assad Regime, From Counterinsurgency to civil war*, Institute for the Study of War, March 2013, p9

in snel uitdijende stedelijke krottenwijken waarbij hun woede nog gevoed werd door het gebrek aan overheidshulp en de opzichtige weelde van de nieuwe rijken.

Syrië 's snel groeiende jonge bevolking vormde daarbij een demografische tijdbom die wachtte om te ontploffen. De opgeblazen, onproductieve openbare sector en de met moeilijkheden kampende private firma's waren niet in staat om zelf maar een kwart van het jaarlijks miljoen nieuwe arbeidskrachten op te slorpen.

Alhoewel de staatsmedia streng gecontroleerd werden, maakte de proliferatie van satelliettelevisie, mobiele telefoons en internet het de regering na 2000 onmogelijk om de jeugd te isoleren van de buitenwereld.

Ook corruptie maakte deel uit van het dagelijkse leven in Syrië. Of het nu om een licentie ging om een winkeltje te openen of een auto te laten invoeren, wat smeergeld aan de juiste persoon deed wonderen. Voor diegenen zonder geld en goede contacten betekende dit een sterke grief tegen de Staat.

De Syrische inlichtingendiensten, de beruchte mukhabarat, waren alle geledingen van de maatschappij binnengedrongen. De angst voor de Staat was één van de redenen waarom zoveel Syriërs het regime als een vaststaand feit zagen. Doch de woede over het brutale antwoord van de veiligheidsdiensten bij het uitbreken van de vredesvolle protesten in de lente van 2011, gedocumenteerd door de sociale media, hielp het sneeuwbaaleffect te creëren waarbij duizenden doorheen Syrië de opstand vervoegden. Meer begrafenissen, meer protesten.

Tenslotte is Syrië een land met een soennitische moslim meerderheid waar de topfuncties in het veiligheidsapparaat echter in handen van de alawieten waren, een aan de sjiïeten verbonden religieuze minderheid waartoe de familie van al-Assad behoort.

Aansluitend aan de Tunesische opstand en gelijklopend met de Egyptische revolte, braken ook in Yemen protesten uit tegen het 33-jarige regime van president Ali Abdullah Saleh. Na belangrijke demonstraties in de hoofdstad Sana'a op 27 januari 2011, kondigde Saleh op 2 februari aan dat hij geen nieuwe ambtstermijn zou ambiëren in 2013 en dat hij de macht niet zou overgeven aan zijn zoon Ahmed Saleh. De protesten bleven echter aanhouden waarbij tientallen mensen het leven lieten. Een aantal van de voornaamste militaire bevelhebbers kozen de zijde van het volk evenals de leidende familie van de al-Hashid.

Na verschillende mislukte pogingen om tot een oplossing te komen, verklaarde de Raad voor Samenwerking in de Golf (GCC) op 22 mei dat het haar bemiddelingsinspanningen in Yemen opschortte. De dag daarop braken zware gevechten uit waarbij Saleh ernstig gewond raakte.

De onlusten en gevechten bleven aanhouden tot Saleh op 23 november 2011 een door de GCC bemiddelde overeenkomst tekende om zijn functie over te geven in ruil voor immuniteit van vervolging. Deze overeenkomst werd niet aanvaard door de Houthis, die dan later opnieuw in opstand zouden komen. Op 21 februari 2012 werden dan verkiezingen gehouden die door Hadi werden gewonnen.

Jemen is een van de armste en corruptste landen ter wereld. Het wordt al langere tijd geconfronteerd met meerdere conflicten waaronder deze met Al Qaida op het Arabische schiereiland, de afscheidingsbeweging voor Zuid-Jemen en een sjiïtische opstand door de Houthis. Ook in Jemen draaide een deel van de ontevredenheid om de mogelijke vermeende opvolging van de president door zijn zoon Ahmed Salah. Ook in Jemen werd de oppositie

gevormd door een brede waaier aan socialistische, islamistische en tribale elementen met elk hun eigen doelstellingen⁵⁸.

Op maandag 14 februari 2011 gingen duizenden Bahreiners in plaatsen rond de hoofdstad Manama de straat op voor een dag die was uitgeroepen tot dag van de woede. Geïnspireerd door de gebeurtenissen in Tunesië en Egypte, besloten de sjiieten dat dit het juiste moment was om te demonstreren tegen de achterstelling door de soennitische minderheid die in Bahrein aan de macht is. Al sinds de jaren negentig eist de sjiitische meerderheid (ongeveer 70% van de bevolking) meer rechten.

Een week eerder beloofde koning Hamad bin Isa Al Khalifa elk Bahreins gezin extra voedselsubsidies en een bedrag van tweeduizend euro in de hoop een opstand van Egyptische proporties te kunnen voorkomen. De sjiieten gingen echter verder met de demonstraties. Er werd meer inspraak geëist, betere economische kansen en minder overheidscontrole. Het centrale plein in Mamana, Parelplein genoemd, werd bezet. De volgende dag grepen Bahreinse veiligheidstroepen in om de bezetting ervan te beëindigen⁵⁹.

De bezetting van het Parelplein werd echter hervat en de betogers werden er definitief verdreven in maart 2011 toen de koning de noodtoestand had uitgeroepen en er troepen uit de soennitische buurlanden waren binnengetrokken om de orde te herstellen.

In februari 2011 braken in Oman nooit geziene protesten uit toen duizenden de straat opgingen met de vraag naar jobs en een beëindiging van de corruptie. Aanvankelijk werden deze demonstraties door de veiligheidsdiensten toegelaten maar toen het in de stad Sahar tot gewelddadigheden kwam, werd hierop met dodelijk geweld gereageerd. Sultan Qaboos, sinds 1970 aan de macht, antwoordde op de onrust met beloften voor sociale en politieke hervormingen. De Arabische Lente brak er verder ook niet door.

Sinds het begin van de Arabische Lente hadden slechts een zeer beperkt aantal Saoedi's het aangedurfd om de straat op te gaan teneinde hervormingen te eisen. De Saoedische regering zocht protesten te ontmoedigen door een uitbreiding van een aantal voordelen en dit ter waarde van vele miljarden dollars. Doch in maart 2011 werd het verbod op manifestaties herbevestigd nadat er verschillende hadden plaatsgevonden in de hoofdstad Riyad en in oostelijke provincie, thuishaven van de sjiitische minderheid die zich beklaagde over discriminatie. Vanaf dat ogenblik werden honderden mensen gearresteerd en berecht. Aan de protesten kwam dan ook snel een einde.

In Marokko braken in februari 2011 protesten uit te Rabat en Casablanca waarbij de koning gevraagd werd een aantal van zijn uitgebreide bevoegdheden op te geven. De koning bood snel een allesomvattende constitutionele hervorming aan en in juni 2011 aanvaardde hij de voorstellen van een commissie waaronder het opgeven van zijn goddelijke rechten als heerser en de benoeming van een eerste minister afkomstig uit de grootste partij uit het parlement. Alhoewel deze constitutionele amendementen verworpen werden door de "Beweging van 20 februari", werden ze de volgende maand bij referendum goedgekeurd. In november 2011 wonnen de gematigde islamisten van de Gerechtigheids en Ontwikkelingspartij (PJD) het meeste aantal zetels in het parlement en haar leider, Abdelilah Benkirane vormde een coalitieregering in januari 2012.

Verschillende steden in Algerije kenden van 3 tot 7 januari 2011 oproer tegen de stijgende levenskost en de werkloosheid waarbij 5 doden en meer dan 800 gewonden te

---

⁵⁸Wikipedia, Yemini Revolution, https://en.wikipedia.org/wiki/Yemeni_Revolution

⁵⁹Hans Klis, *Het jaar van de Arabische Lente, deel vier: Bahrein*, nrc.nl, 29 december 2011

betreuren vielen. Het regime reageerde snel door massaal graan, suiker en olie in te voeren en de prijzen ervan te laten dalen. Hoewel er nog wat sociale onrust volgde, bleef de situatie in Algerije verder al bij al rustig. Verder werden een aantal politieke hervormingen aangekondigd.

Ook in Jordanië kwam de Arabische Lente niet van de grond ondanks enkele, meestal vreedzame, protesten in januari 2011. Manifestanten riepen op om meer werkgelegenheid te creëren en een halt toe te roepen aan de regeringscorruptie. Tevens waren eisen te horen voor meer democratie en een inperking van de bevoegdheden van de koning.

In Koeweit kende de politieke crisis een verschillend verloop van deze in de bredere regio. In de zomer van 2011 begonnen jongerengroepen het ontslag te eisen van de eerste minister waarna de protesten escaleerden nadat er vermoedens waren ontstaan over zijn betrokkenheid bij de betaling van steekpenningen aan parlementsleden die de regering gunstig gezind waren. In november 2011 werd het parlement bestormd en nieuwe verkiezingen werden uitgeschreven waarbij de islamistische oppositiegroepen belangrijke winsten boekten. Vier maand later stelde het Grondwettelijk Hof echter dat de verkiezingen ongeldig waren en werd het vorig parlement opnieuw geïnstalleerd⁶⁰.

Externe actoren

Al snel na het begin van de Arabische Lente doken geruchten op dat de verschillende opstanden dan toch niet zo spontaan waren als ze in de Westerse media werden voorgesteld. Vaak werd deze stelling geponereerd door medestanders van de regimes die complottheorieën de wereld instuurden waarbij actoren uit de VS, Israël en enkele Golfstaten de naïeve en gefrustreerde jeugd zouden gemanipuleerd hebben om de obsoleete autoritaire regimes ten val te brengen. Betreffende de directe inmenging van externe actoren in het ontstaan van de verschillende opstanden in het kader van de Arabische Lente werd door hen dan ook als dusdanig nooit enig hard bewijs geleverd. Wat wel vaststaat, is het gegeven dat eenmaal de protesten of opstanden in gang waren gezet, verschillende actoren partij kozen voor of tegen de bedreigde machthebbers.

Zo stelde Sonia Baker dat een document dat openbaar werd gemaakt door de Amerikaanse think tank “Middle East briefing”, aantoont dat de Arabische lente alles behalve een spontane beweging was door bevolkingen die op politieke verandering uit waren, maar wel degelijk een wel overwogen herconfiguratie van de regio georkestreerd door de Amerikaanse administratie. Sonia Baker verwijst hierbij naar een vertrouwelijk document “Middle East Partnership Initiative: Overview” dat van 22 oktober 2010 zou dateren waarbij de VS strategieën zouden ontwikkeld hebben om zich te ontdoen van een aantal regimes, zich hierbij steunend op de civiele maatschappij⁶¹.

Zoals gewoonlijk met dit soort stellingen, in dit geval vanuit Algerijnse hoek, wordt geen hard bewijs geleverd van de directe betrokkenheid van de Amerikaanse administratie in de organisatie van de opstanden van de Arabische lente. De Middle East Partnership Initiative⁶² is inderdaad een officiële Amerikaanse organisatie die bijstand, training en ondersteuning aanbiedt aan groepen en individuen die er naar streven positieve verandering in de maatschappij te doen ontstaan. MEPI werkt in 18 landen en gebieden in

---

⁶⁰ Arab uprising: Country by country, bbc news, <http://www.bbc.com/news/world-19401680>

⁶¹ Sonia Baker, *Le document secret qui prouve que le «printemps arabe» a été provoqué par les Etats-Unis*, Algérie patriotique, 13 juin 2014

⁶² <http://mepi.state.gov/index.html>

partnerschap met organisaties van de civiele maatschappij, leiders van de gemeenschappen, jongeren, vrouwen activisten en private sectorale groepen om hun inspanningen voor hervormingen te doen vooruitgaan. MEPI is sinds 2002 actief in Noord- Afrika en het Midden- Oosten waarbij meer dan 600 miljoen USD werd besteed aan meer dan 1000 projecten die gevolgd werden vanuit hun burelen in Washington en de regio.

Zonder uit te sluiten dat er wel degelijk sprake zou kunnen zijn van directe externe tussenkomsten in het ontstaan van de Arabische Lente, kan er wel gesteld worden dat er minstens sprake is van indirecte beïnvloeding waarbij aan een deel van de jeugd en diverse groepen activisten in Noord- Afrika en het Midden- Oosten ideeën, technieken en technologieën ter beschikking werden gesteld die moesten toelaten op een geweldloze manier veranderingen na te streven. Naast de reeds aangehaalde MEPI waren onder andere ook USAID⁶³, het National Endowment for Democracy (NED)⁶⁴, het International Republican Institute (IRI)⁶⁵ en het National Democratic Institute For International Affairs (NDI)⁶⁶ bijzonder actief in Noord- Afrika en het Midden- Oosten.

De Arabische Lente wordt soms ook voorgesteld als de eerste sociale media revolutie. Veel activisten die een belangrijke rol speelden, gebruikten sociale media als een sleutelinstrument om uiting te geven aan hun ideeën betreffende de onrechtvaardige handelingen die door hun regeringen werden begaan. Zij stellen dat zij hun protesten organiseerden via sociale media zoals Facebook en Twitter waarbij de eerste werd gebruikt om ze te programmeren, de tweede om ze te coördineren, en ten slotte YouTube om het aan de wereld te vertellen. Enkele jaren na de Arabische Lente wordt de nadruk die bij het begin van de opstanden op het belang van de sociale media werd gelegd door verschillende studies in vraag gesteld. Sociale media waren slechts één van de middelen doch geen noodzakelijke voorwaarde.

In landen waar internet massaal werd gecontroleerd door de autoriteiten en het gebruik aan banden werd gelegd om kritiek op de regimes te verhinderen, was het gebruik van de sociale media bij de organisatie van de protesten slechts mogelijk door enerzijds het ter beschikking stellen van programma's om de regeringscontrole te omzeilen en anderzijds door de opleiding om sociale media aan te wenden bij de organisatie van een niet gewelddadige revolutie.

Eén van de namen die hierbij constant opduikt is deze van de Amerikaanse beurspeculant en multimiljardair George Soros. Hij is de oprichter van de "Open Society Foundations"⁶⁷ (OSF) wiens missiestatement er in bestaat om levendige en tolerante samenlevingen op te bouwen van wie de regeringen aansprakelijk zijn en open staan voor de deelname van alle burgers. OSF is overal ter wereld actief en stelt een hoge prioriteit te geven aan de bescherming en de verbetering van de leefomstandigheden van mensen in gemarginaliseerde gemeenschappen, mee te werken aan de ontwikkeling van organisaties van de civiele maatschappij zoals liefdadigheidsinstellingen, maatschappelijke groeperingen en vakbonden teneinde de deelname aan de democratie en de maatschappij overal ter wereld aan te moedigen.

---

⁶³<https://www.usaid.gov/>

⁶⁴<http://www.ned.org/>

⁶⁵<http://www.iri.org/>

⁶⁶<https://www.ndi.org/>

⁶⁷<https://www.opensocietyfoundations.org/>

Zo wordt Soros samen met de “National Endowment for Democracy” geciteerd als één van de steunpilaren van de in 1998 opgerichte Servische beweging Otpor (Weerstand) die ijverde voor de val van het regime van Slobodan Milosevic. Na zijn val werd Otpor een vormingscentrum⁶⁸ voor weerstand en niet gewelddadige actie, volgens de benadering van Gene Sharp, die jonge revolutionairen uit verschillende landen heeft gevormd. Otpor wordt verbonden aan de kleurenrevoluties in onder meer Georgië en Oekraïne. Otpor heeft sinds haar oprichting meer dan duizend jongeren opgeleid uit tientallen landen waaronder uit het Midden-Oosten, Noord-Afrika en meer bepaald uit Tunesië en Egypte. Srdja Popovic, één van de twee stichters van CANVAS, verwijst de stelling als zou de door hen gegeven vormingen doorslaggevend zijn geweest in het ontstaan van de Arabische Lente naar de prullenmand daar volgens hem de endogene factoren van doorslaggevend belang zijn bij het ontstaan van opstanden en revoltes. Tevens ontkende hij de aantijgingen over vermeende banden met Westerse of andere inlichtingendiensten⁶⁹.

Een andere actor wiens rol in de Arabische lente voor heel wat polemieken heeft gezorgd, is de Moslimbroederschap. Ondanks alle aantijgingen als zouden de Moslimbroederschap of andere islamistische organisaties mee ingestaan hebben voor de organisatie van de opstanden die moesten leiden tot de val van de voor hen verwerpelijke seculiere autoritaire regimes, zijn er geen aanwijzingen dat zij een doorslaggevende rol zouden gespeeld hebben in Tunesië of Egypte bij het neerhalen van de regimes. In Libië en Syrië zijn de zaken minder eenduidig daar in deze landen groepen en vooraanstaande persoonlijkheden, verwant of behorende tot de Moslimbroederschap en nog meer extremistische organisaties al snel na het uitbreken van de protesten een leidende rol zijn beginnen spelen in de opstanden en finaal ook in de burgeroorlogen⁷⁰.

Wat wel vaststaat, is dat in Tunesië al snel na de val van Ben Ali de leiders en medestanders van Ennahda, een tak van de Moslimbroederschap, vanuit hun ballingschap naar hun land terugkeerden en onmiddellijk begonnen met de organisatie van een politieke partijstructuur die hen zou toelaten de eerste vrije democratische verkiezingen eind 2011 te winnen. Ook andere islamistische organisaties, zoals Hiz ut-Tahrir en Ansar al-Sharia, konden zich vrij organiseren. Ook in Egypte kon de Moslimbroederschap na de val van Mubarak uit de schaduw treden en ook daar wonnen ze de eerste vrije democratische verkiezingen. De politieke partijen zowel in Tunesië als in Egypte gesproten uit de Moslimbroederschap konden tijdens de aanloop naar de verkiezingen rekenen op zowel de morele als financiële steun van onder andere Qatar en Turkije.

Van bij de opstand in Libië tegen Kadhafi had Qatar samen met Frankrijk en Groot-Brittannië een beslissende rol in de mobilisatie van de internationale gemeenschap om het regime ten val te brengen. De toezegging van Qatar om zich militair te engageren, daarin gevolgd door de Verenigde Arabische Emiraten, was belangrijk bij het wegnemen van de achterdocht dat een interventie een nieuw voorbeeld zou zijn van een Westerse inmenging in de aangelegenheden van een Arabische Staat. De militaire en financiële bijstand van Qatar bleek uitermate belangrijk te zijn voor het welslagen van de Libische opstand, in het bijzonder door de jonge interim regering, de National Transitional Council (NTC), een momentum te geven. Mirage gevechtsvliegtuigen van Qatar namen deel aan de door de NAVO geleide luchtaanvallen en het in Qatar gebaseerde Libië TV gaf de rebellen een stem

---

⁶⁸Center for Applied Non Violent Action and Strategies (CANVAS) opgericht in 2004

⁶⁹Raphaëlle Constant, *Otpor : le poing levé de la lutte non-violente*, rfi, 25 janvier 2013

⁷⁰Patrick Kingsley, *Who are the Muslim Brotherhood?*, The Guardian, Tuesday 2 April 2013

die overal ter wereld gehoord werd. Het hoeft geen betoog dat naast Qatar en enkele andere Arabische landen ook Westerse landen onder de VN en NAVO paraplu rechtstreeks betrokken actoren waren in de val van Kadhafi. Verder beschikte Qatar met het televisiestation Al Jazeera over een krachtig medium om enkele van de opstanden, voornamelijk in Tunesië en Egypte, in de Arabische wereld op de agenda te zetten. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat de intensiteit waarmee de gebeurtenissen werden verslagen sterk afhankelijk was van land tot land en de protesten in o.a. Bahrein en Saoedi Arabië niet op dezelfde verslaggeving konden rekenen als deze in Tunesië en Egypte.

Kort na het begin van de opstand in 2011 in Syrië tegen het bewind van Bashar al-Assad begon Qatar met het sturen van wapens naar de Syrische rebellen. Dit tegelijkertijd met de verhoging van zijn steun aan de rebellen in Libië die probeerden Kadhafi omver te werpen. Zijn vermogen om op te treden als een actieve speler in de globale grijze wapenmarkt was verbeterd door de C-17 militaire lange afstands transportvliegtuigen die ze in 2008 hadden aangekocht. De Obama administratie en de andere Westerse landen gaven in alle stilte hun zegen aan de levering aan Libië van wapens en munitie⁷¹.

De protesten in Bahrein en in Saoedi Arabië zelf waren voor deze laatste een nieuwe bevestiging van de inmenging van Iran in de binnenlandse aangelegenheden van de Golfstaten waarbij Iran er van beschuldigd werd de sjiitische bevolkingsgroepen in de Golfstaten te steunen. Dit conflict met Iran zorgde er dan ook mee voor dat ook Saoedi Arabië steun ging verlenen aan de rebellen die het tegen Basher al-Assad opnamen. Al-Assad was een bondgenoot van Iran en Saoedi Arabië probeerde deze dan ook in moeilijkheden te brengen. Saoedi Arabië was toen al op 2 maart 2011 samen met de Verenigde Arabische Emiraten direct militair in Bahrein tussengekomen om de, volgens hen door Iran gesteunde, sjiitische rebellie neer te slaan⁷².

Daar waar Rusland en China het Westen nog hadden laten begaan bij het doordrukken van de VN resolutie 1973 die door het instellen van een no-fly zone had moeten toelaten de burgerbevolking te beschermen, voelden ze zich bedrogen door wat ze beschouwden als de directe steun aan de rebellen zonder dewelke het Kadhafi regime nog had kunnen standhouden. Bij het uitbreken van de protesten in Syrië was Rusland dan ook vastbesloten het Libië scenario niet te laten herhalen en steunde het actief het regime van Al-Assad met wapens en zelfs rechtstreekse militaire tussenkomsten. Ditzelfde geldt voor de andere bondgenoten van het Al-Assad regime en met name Iran en de Libanese Hezbollah.

Turkije op zijn beurt probeerde tijdens de eerste maanden van de opstand in Syrië nog een bemiddelende rol te spelen waarbij het probeerde de Moslimbroederschap in een coalitieregering onder al-Assad te brengen wat door deze kordaat geweigerd werd. Aan deze bemiddelende rol van Turkije kwam echter een einde in augustus 2011 nadat het Syrische leger in Hama en Latakia grote aantallen burgers had gedood. De wijziging in de Turkse houding viel tevens samen met de roep van het Westen voor een Syrië zonder al-Assad. Nadat in de zomer van 2011 de operaties van de Koerdische PKK in Turkije een stijging hadden gekend, beschuldigde Turkije Syrië er van de Koerdische kaart te spelen en Turkije te willen destabiliseren. Geleidelijk aan werd Turkije dan ook dieper in het Syrische conflict meegezogen. Turkije werd dan ook, samen met Libanon, één van de voornaamste

---

⁷¹Mark Mazzetti, C. J. Chivers and Eric Schmitt, *Taking Outsized Role in Syria, Qatar Funnels Arms to Rebels*, The New York Times, June 29, 2013

⁷²Christophe Ayad, Isabelle Mandraud, Benjamin Barthe, H el ene Sallon et Serge Michel, *Le « grand jeu » de l'Arabie saoudite pour  touffer les « printemps arabes »*, Le Monde Afrique, 13.01.2014

transitlanden voor wapens die naar Syrië werden gesmokkeld⁷³⁷⁴. Daarenboven werd Turkije de toegangspoort voor tienduizenden Syriëstrijders die van overal ter wereld gevolg gaven aan de oproep van de islamitische Staat en andere extremistische islamistische bewegingen om de strijd in Syrië en Irak aan te gaan.

De van buitenlandse komaf zijnde Syrië strijders kunnen hier als laatste belangrijke externe actor aangehaald worden. De Directeur van de VS Nationale Inlichtingen stelde dat begin 2016 meer dan 38.000 buitenlandse strijders sinds 2012 naar Syrië waren getrokken waarvan er ten minste 6.900 uit het Westen afkomstig waren⁷⁵. Daarnaast zijn de landen uit het Midden-Oosten, Noord-Afrika en de voormalige republieken van de Sovjet Unie de voornaamste leveranciers van Syrië strijders.

---

⁷³Jessica Donati, Ghaith Shennib and Firas Bosalum, *The adventures of a Libyan weapons dealer in Syria*, Reuters, Tue Jun 18, 2013

⁷⁴Rania Abouzeid, *Arming Syria's Rebellion: How Libyan Weapons and Know-How Reach Anti-Assad Fighters*, Time, May 29, 2013

⁷⁵Caroline AkoumAsharq Al Awsat, *Syria, Number of ISIS Fighters Drops, Iranian Troops Increase Presence as Hezbollah Death Toll Shoots Up*, Independent Media Review Analysis, Thursday, 25 Feb, 2016

III. Deel II: Toestand betreffende grensbescherming en migratie tot het uitbreken van de Arabische Lente

1. Hoofdstuk I: Benadering van de Europese Unie op het gebied van grensbescherming en migratie

De Schengenzone

In de tweede helft van 2015 verschenen er verschillende berichten in de pers als zou de Schengenzone onder zware druk staan onder de aanhoudende stroom van migranten. De voorzitter van de Europese Raad, Donald Tusk, waarschuwde op 12 november 2015 dat het Verdrag van Schengen mogelijk op instorten stond.

"In eerste instantie moet de controle aan de buitengrenzen hersteld worden. Zonder een efficiënt controlebeleid aan de buitengrenzen, zullen de Schengen-regels immers nooit overleven", aldus Tusk⁷⁶.

Schengen is de naam van een dorp aan de Moezel in het zuiden van Luxemburg en staat synoniem voor de afschaffing van de grenscontroles en voor vrij verkeer in Europa. Het ontstond op 14 juni 1985 met de ondertekening door vijf landen van het Schengen Verdrag en trad in voege op 26 maart 1995 met de eigenlijke afschaffing van de grenscontroles. Het omvat 26 landen waarvan er drie niet tot de Europese Unie behoren.

Vrij verkeer van personen binnen de Schengenzone is een recht voor de Europese burgers van de lidstaten maar ook voor onderdanen van derde landen die zich legaal in het Schengengebied bevinden. Elk deelnemend land heeft evenwel het recht om personen te controleren en douanecontroles uit te voeren op zijn eigen nationaal grondgebied, als onderdeel van het dagelijks werk van politie-, douane- en immigratiediensten.

In geval van ernstige bedreiging van de openbare orde of van de binnenlandse veiligheid mogen deze landen uitzonderlijk het toezicht aan de binnengrenzen gedurende een periode van maximaal 30 dagen (met mogelijkheid tot verlenging onder voorwaarden die vastgesteld zijn in de code) of gedurende de te voorziene duur van de ernstige bedreiging opnieuw invoeren. Onder specifieke voorwaarden is deze herinvoering verlengbaar tot een periode van maximum zes maanden.

Art 5 van VERORDENING (EU) Nr. 1051/2013 van 22 oktober 2013 stelt echter dat:

Migratie en het overschrijden van buitengrenzen door een groot aantal onderdanen van derde landen zou niet per definitie mogen worden gezien als een bedreiging van de openbare orde of de binnenlandse veiligheid.

Art 2 van vermelde VERORDENING stelt daarenboven dat:

---

⁷⁶De Morgen, Tusk: "Schengen-verdrag redden is een race tegen de tijd", 12 Nov 2015

Wanneer een ernstige bedreiging voor de openbare orde of de binnenlandse veiligheid onmiddellijk optreden vereist, dient een lidstaat over te kunnen gaan tot herinvoering van grenstoezicht aan zijn binnengrenzen voor een termijn van ten hoogste tien dagen. Elke verlenging van deze termijn moet op het niveau van de Unie worden gemonitord.

De buitengrenzen van het Schengengebied zijn meer dan 50.000 kilometer lang (waarvan ongeveer 80% zeegrenzen en 20% landgrenzen) en zij omvatten honderden lucht- en zeehavens alsmede grensdoorlaatposten. Elke Schengenstaat is verantwoordelijk voor de controle van zijn buitengrenzen waarbij de controlenormen en –niveaus dezelfde zijn voor alle grensdoorlaatposten aan de buitengrenzen. De gemeenschappelijke voorschriften zijn vastgelegd in de Schengen grenscode.

Een van de belangrijkste compenserende maatregelen voor de afschaffing van de controles aan de binnengrenzen is het SIS, een gemeenschappelijke gegevensbank voor de instanties voor grenscontroles en migratie alsmede voor de rechtshandavingsinstanties van de deelnemende landen. SIS bevat verschillende tientallen miljoenen registraties met o.a. betrekking tot personen die niet in het Schengengebied mogen binnen komen, die moeten worden aangehouden of die onopvallend en gericht dienen gecontroleerd te worden. Ze bevat ook de lijst met verloren of gestolen paspoorten, identiteitskaarten, verblijfsvergunningen en reisdocumenten⁷⁷.

De Europese Unie zet dan ook in op wat men “Smart Borders” noemt doch de vraag blijft of dit wel degelijk bijdraagt tot veiliger grenzen. Dit programma voor elektronische grenscontroles omvat het “entry/exit system (EES)”, het “Registered Traveller Programme (RTP)”, Eurosur en Easy Pass. Het EES controleert het naar of vanuit Europa reizen van niet-EU-burgers en slaat visumdata en biometrische gegevens op teneinde na te kijken hoe lang mensen blijven en ze later te kunnen controleren aan de hand van biometrische gegevens. In het RTP kunnen reizigers hun gegevens voor het vertrek laten vastleggen om de grenscontroles te vergemakkelijken. De door Frontex geleide controle-instantie Eurosur moet met aanhoudende bewaking illegaal overstekende personen detecteren die via de grenzen in Zuid- en Oost-Europa de Europese Unie binnenkomen. Easy Pass is een systeem van snelle paspoortcontrole voor EU-burgers die het Schengengebied binnenkomen of verlaten waarbij zogenaamde e-Gates gebruikt worden.

Uitbesteding controle migratie aan de regimes in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee

Irreguliere migratie naar Europa vanuit de Sub-Sahara en de Maghreb werden in toenemende mate gedefinieerd als een veiligheidsprobleem verbonden aan internationale misdaad en in het bijzonder, sinds de aanvallen van 11 maart 2004 in Madrid en 7 juli 2005 in Londen, aan terrorisme. De migranten werden dan gewoonlijk omschreven als wanhopig en (verondersteld passieve) slachtoffers van meedogenloze, genadeloze en gewetenloze sjacheraars en criminele bendes. De benadering ten opzichte van dit fenomeen, teneinde de migratiecurve naar omlaag te krijgen, bestond er dan in om zich te focaliseren op het bestrijden van illegale migratie door een repressie op smokkelnetwerken in combinatie met de versterking van grenscontroles. In een poging de grenscontroles uit te besteden hebben Staten van de Europese Unie druk uitgeoefend op landen uit de Maghreb om een einde te

---

⁷⁷Consilium, *Schengen, Uw toegangspoort tot vrij verkeer in Europa*, Europese Unie, 2011

maken aan de irreguliere migratie over hun grondgebied door een versterking van de grenscontroles, een verharding van de migratiewetgeving, het terug aannemen vanuit Europa van irreguliere migranten uit de Sub-Sahara en deze dan vanuit hun eigen nationaal grondgebied het land uit te zetten⁷⁸. Dit in ruil voor ontwikkelingshulp, financiële steun voor grenscontrole, militaire uitrusting en een beperkt aantal tijdelijke werkvergunningen voor migranten.

Sinds 2003 zijn zowel Spanje als Marokko als Italië en Libië beginnen samenwerken met gezamenlijke marinepatrouilles en overeenkomsten voor wedertoelating werden afgesloten in ruil voor hulp. Spanje ontving in 2006 reeds beperkte hulp van Frontex bij marinepatrouilles op de zeeroutes tussen West- Afrika en de Canarische Eilanden. In 2009 werden door Spanje en Italië overeenkomsten voor wedertoelating en grenscontroles afgesloten met landen uit de Sub-Sahara. In dit kader werden in de periode 2003-2004 door Marokko en Tunesië nieuwe immigratiewetten aangenomen die strenge straffen instelden voor irreguliere immigratie en mensensmokkel waarbij dit door sommige critici gezien werd als een toegeving aan de Europese druk om de rol van de politiemans van Europa te spelen.

Ten einde de immigratie te verminderen zocht de Europese Unie ook de samenwerking te stimuleren over migratiezaken in het kader van de Euro-mediterrane overeenkomsten. Belangrijke fondsen werden ter beschikking gesteld om te komen tot een vermindering van de immigratie door het nastreven van ontwikkeling in de landen van oorsprong.

De Europese Unie heeft bij de samenwerking met de Maghreb landen prioriteit gegeven aan grenscontrole en wedertoelating. In 2002 deelde de Europese Commissie mee kwesties inzake immigratie te integreren in de Buitenlandse Betrekkingen van de EU en in maart 2004 nam de EU een verordening aan waarbij een programma werd opgesteld voor financiële en technische bijstand aan derde landen in de domeinen van migratie en asiel. Eén van de objectieven hierbij was het aanpakken van de hoofdoorzaken van migratiebewegingen.

Alhoewel Libië toen nog geen associatieovereenkomst met de Europese Unie had ondertekend, had het land al wel nader samengewerkt over migratiezaken met landen van de EU en dit in het bijzonder met Italië. Zo werd in december 2000 een samenwerkingsverdrag met Italië ondertekend om te strijden tegen drugs, terrorisme, georganiseerde misdaad en niet gedocumenteerde migratie. In 2004 werd dan door de Italiaanse eerste minister Silvio Berlusconi en de Libische leider Kadhafi een overeenkomst afgesloten om de irreguliere migratie naar Italië te stoppen. Hierbij ging Libië akkoord om niet toegelaten migranten uit de Sub-Sahara over Libisch grondgebied naar hun landen van oorsprong terug te sturen en zijn zuidelijke grens af te sluiten⁷⁹.

Europa probeert mede op die manier zijn grenzen al ver buiten de eigenlijke fysieke landsgrenzen af te scherm. Het wordt aldus bijzonder moeilijk om de benadering van de EU inzake de verzekering van haar grenzen eenduidig te vatten daar deze voortvloeit uit een fluïde montage van functies, mechanismen en actoren; een serie van losse institutionele schikkingen, opnieuw samengesteld volgens een variabele meetkunde in functie van de behoefte. Er wordt dan ook soms verwezen naar de grenspraktijken van de EU als zijnde virtueel daar het er op lijkt dat geen enkele instelling, geen enkele set van actoren kan

---

⁷⁸Munck, Ronaldo, *Globalisation and migration, New Issues, New Politics*, Oxon, Routledge, 2009, p78

⁷⁹Munck, Ronaldo, *Globalisation and migration, New Issues, New Politics*, Oxon, Routledge, 2009, p81-82

geïdentificeerd worden die zich met de grenzen van “de Staat” bezighoudt (met andere woorden geen Europees Departement van “Homeland Security”)⁸⁰.

Het Europees Nabuurschapsbeleid dat in 2003 werd gelanceerd met het expliciete doel stabiliteit en vrede te cultiveren aan de buitengrenzen van de Unie door het inrichten van “een ring van vrienden” heeft in de daarop volgende jaren zijn retoriek veranderd van deze van samenwerking en vriendschappelijke uitwisseling naar een expliciet veiligheid geleide agenda verwoord als preventieve veiligheid. Zo argumenteerde het toenmalige hoofd voor de buitenlandse politiek van de EU, Javier Solana, in 2008 tijdens een door de Europese Commissie gesponsorde conferentie over klimaatsverandering en internationale veiligheid: “a keyrole for the ENP as well as the EU-Africa Strategy and the Union’s Middle East and Black Sea policies in preventative security and in countering climate change based security risks. These include the challenges posed by climate change induced migration, threats to energy security, but also the possibility of major changes in landmass leading to territorial disputes [and] political radicalisation [at Europe’s borders]. In the face of uncertain and de-territorialised threats, the EU must develop new regional security scenarios”.

Dergelijke verschuiving in de retoriek, van democratisering en samenwerking naar beveiliging vertaalde zich in een wijziging van de toewijzing van de fondsen. Zo stelde een audit in 2009 vast dat voor de Nabuurschap partnerlanden Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavië 90 % van alle hulp ging naar het beheer van de buitengrenzen. Europa’s bureaus werden in andere woorden Europa’s politieagenten⁸¹.

Dit was al gebleken in de benadering voor het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee. Toen de Lome Conventie, die de handels- en hulptermen tussen de EU en 77 Afrikaanse, Caraïbische en Stille Oceaan landen herzien werd, vroeg de EU de inlassing van een clausule van repatriëring en her-overname. Toen de herziening, nu de Cotonou Overeenkomst genoemd, in 2000 getekend werd, verplichtte het de ACP landen de terugkeer en her-toelating te aanvaarden van hun staatsburgers, illegaal aanwezig in de Europese Unie, en daarbij ook voor deze terugkeer en her-toelating te betalen.

De ACP landen waren er nu ook toe gehouden om illegale migranten af te schrikken om te vertrekken en het werk te vergemakkelijken van Europese Immigratie Verbindingsofficieren in het beoordelen van asiel en immigratie aanspraken ter plaatse. Alhoewel de Cotonou Overeenkomst geen vergeldingsmaatregelen bevatte, zinspeelden een aantal volgende verklaringen op maatregelen tegen landen die zouden weigeren samen te werken in de preventie en het bestrijden van deze fenomenen.

De benadering van de Europese Unie ten opzichte van haar grenzen gaat dus niet alleen over het beheersen van migratie maar maakt deel uit van een bredere poging om de regio’s buiten de EU te beveiligen. Deze zorg heeft de relaties van de EU met haar naburen al meer dan een decade gedreven. Eén van de meest zichtbare uitdrukkingen hiervan was het Europees engagement bij het opbouwen van de Staat in de Balkan landen. Bij dit normalisatieproces dat in het bijzonder in Kosovo en Montenegro werd nagestreefd, was het vraagstuk van de grenscontroles van het hoogste belang. De voorbije decade heeft de EU gespecialiseerde training verzorgd voor de grenswachters in Bosnië en Kroatië. Hetzelfde voor Kosovo dat door de EU gezien wordt als een mogelijk kanaal voor alle soorten van illegale stromen op weg naar Europa.

---

⁸⁰Bialasiewicz, Luiza, *Off-shoring and Out-sourcing the Borders of Europe: Libya and EU Border Work in the Mediterranean*, *Geopolitics*, 17:4,p844-845

⁸¹Bialasiewicz, Luiza, *Ibid*, p846-847

Bij de herziening van de Cotonou overeenkomst in juni 2010 te Ouagadougou slaagden de partijen er niet in een consensus te bereiken over een herziening van artikel 13 betreffende migratie. Nochtans had de EU de voorafgaande maanden druk uitgeoefend op de ACP landen om voorzieningen te aanvaarden die het voor de landen van de EU gemakkelijker zou moeten maken om illegale of irreguliere migranten naar hun landen van oorsprong terug te sturen. De ACP aanvaardden zo'n voorzieningen echter niet in de herziening van de Cotonou Overeenkomst en vroegen het vraagstuk van de her- toelating op een bilaterale basis te behandelen. Men slaagde er niet in een overeenkomst over dit punt te bereiken en de twee partijen stelden dan een gezamenlijke verklaring op die ondertekend werd samen met de herziene Cotonou overeenkomst en stelde dat:

The Parties agree to strengthen and deepen their dialogue and cooperation in the area of migration, building on the following three pillars of a comprehensive and balanced approach to migration: 1. Migration and Development, including issues relating to diasporas, brain drain and remittances; 2. Legal migration, including admission, mobility and movement of skills and services; and 3. Illegal migration, including smuggling and trafficking of human beings and border management, as well as readmission⁸².

Veiligheid, grensbescherming en migratie

Relaties met de naburen waren altijd van het uiterste belang voor het Europese buitenlands en veiligheidsbeleid. Dit kwam voort uit het geloof dat de veiligheid van de EU buiten haar grenzen begint en het bijgevolg van belang is nieuwe kaders voor deze landen te creëren om tot een geleidelijke integratie van hun economische en politieke systemen te komen.

Sinds de jaren 1990 hebben Europese landen op de publieke vrees omtrent irreguliere massa-immigratie gereageerd door hun immigratiebeleid verder te verstrengen en de grenscontroles te verscherpen. Dit bracht de ontplooiing met zich mee van semi-militaire strijdkrachten en middelen voor het voorkomen van migratie over zee. De Spaanse regering richtte afsluitingen op rond de Noord-Afrikaanse enclaves Ceuta en Melilla en probeerde haar maritieme grenzen te vergrendelen door de installatie van een vroegtijdig waarschuwings radar systeem in de Straat van Gibraltar⁸³. En zoals hierboven al vermeld probeerden een aantal Europese landen en de EU de grenscontroles in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee uit te besteden.

Deze “militarisering” van de Europese immigratiepolitiek lijkt er niet toe geleid te hebben dat migranten gestopt zijn met hun pogingen om Europa te bereiken. Wel was er sinds het einde van de jaren 1990 een verschuiving van de migratieroutes oostwaarts en naar de Canarische eilanden merkbaar evenals een professionalisering van de mensensmokkel methodes. De mogelijkheid om met al bij al beperkte middelen te verhinderen dat migranten via de Sub-Sahara over de Middellandse Zee en Atlantische Oceaan reizen lijkt beperkt gezien de lengte van de land- en maritieme grenzen waarbij wijd verspreide corruptie bij grenswachters en andere ambtenaren het virtueel onmogelijk maken mensen te verhinderen de grenzen over te steken.

---

⁸²Bialasiewicz, Luiza, *Ibid*, p850

⁸³Munck, Ronaldo, *Ibid*, p81

De invoering van het Schengensysteem en het wegvallen van de interne grenzen houdt noodzakelijkerwijze zekere interne veiligheidsrisico's in die leiden tot een toegenomen focus op de beveiliging van de externe grens van de EU. De Dublin Verordening behandelt hierbij specifiek de aangelegenheden verbonden aan grenscontroles, asiel en irreguliere immigratie. Al vroeg bij de onderhandeling over het Dublin systeem werd een directe link gemaakt tussen zijn correcte werking en het vermogen van de EU om irreguliere migratie en grensoverschrijdende misdaad te voorkomen.

Betreffende de toegang van irreguliere migranten en asielzoekers is het redelijk aan te nemen dat deze lidstaten die buitengrenzen hebben met niet-EU-staten meer kans hebben het eerste land van binnenkomst te zijn voor beide categorieën van instroom. Staten met externe grenzen hebben dan ook het bewaken van de toegang tot de EU toevertrouwd gekregen. Het wegvallen van de interne grenzen kan dan ook leiden tot wantrouwen tussen de lidstaten over het vermogen om adequaat de buitengrenzen van de EU te beschermen wanneer zij het hoofd moeten bieden aan plotseling hogere volumes van binnenstroom en hun verwerkingscapaciteit onder druk komt te staan.

Dit laatste was het geval toen Italië na het uitbreken van de Arabische Lente begin 2011 het hoofd moest bieden aan de instroom van tienduizenden migranten vanuit Tunesië en Libië. Geconfronteerd met de aankomst van in eerste instantie voornamelijk Tunesische migranten had de Italiaanse regering eerst aan haar partners hulp en steun gevraagd en zich naar Frankrijk gericht die de uitgesproken bestemming was van het merendeel van deze migranten. Na de weigering van Parijs en de verklaring van de Europese Commissie dat ze regeringen niet kon dwingen solidair te zijn, is Italië begonnen met het afleveren van verblijfsvergunningen aan meer dan twintigduizend Tunesiërs die sinds januari 2011 aan zijn kusten waren aangekomen om hen toe te laten "vrienden en verwanten" te vervoegen in Frankrijk en elders in Europa. Dit wekte al snel de woede op bij de partners van Italië waarbij o.a. de Belgische Staatssecretaris Melchior Wathelet stelde dat "Italië vals gespeeld heeft met de Europese regels". Frankrijk reageerde op zijn beurt door het treinverkeer vanuit de Italiaanse stad Vintimille richting Frankrijk op te schorten en herinnerde er aan dat volgens de Schengen akkoorden het land van eerste toegang de migranten diende te beheren. Frankrijk dreigde er dan ook mee de Schengen akkoorden op te schorten. Daarenboven suggereerden Frankrijk en Duitsland de mogelijkheid om tijdelijk de buitengrenzen van de Europese Unie te wijzigen in het geval één van haar leden niet in staat zou zijn deze te controleren⁸⁴. Hierbij leek Italië duidelijk gevisieerd.

Eind 2015 kreeg Griekenland, vooral vanuit Oost-Europese hoek, het nog harder te verduren toen bedreigd werd het land uit de Schengenzone te zetten. Er werd hierbij gesteld dat het land nog tot midden december had om zijn grensbeleid op punt te stellen. Dit dreigement kwam er door de groeiende onvrede met de Griekse onmacht om de buitengrenzen te bewaken en de niet aflatende instroom van migranten⁸⁵.

Het Schengen/Dublin systeem houdt inherent een ongelijke verdeling in van de kosten en baten betreffende de bescherming van de buitengrenzen van de Europese Unie en dit meer bepaald in het domein van het beheer van de instroom aan asielzoekers en irreguliere migranten. Lidstaten hebben de verantwoordelijkheid (en de daaraan verbonden kosten) voor

---

⁸⁴Le Monde.fr avec AFP et Reuters | 22.04.2011, *Migrants tunisiens : la France envisage de suspendre les accords de Schengen*

⁸⁵De Tijd, 2 Dec 2015, *EU dreigt Griekenland uit Schengen te bannen*

de beveiliging van Europa's buitengrenzen disproportioneel gelegd bij de landen met buitengrenzen en in het bijzonder Italië, Griekenland en Spanje.

Landen worden geconfronteerd met hoge kosten tijdens zowel het beoordelingsstadium als bij het toekennen van een vluchtelingenstatuut daar beide fases rechten meebrengen voor de individuele migrant. Staten hebben echter geen verplichting om migranten en vluchtelingen buiten hun grondgebied op te vangen. Dit spoort Staten aan om een restrictief beleid te voeren teneinde het aantal asielzoekers te beperken die op hun grondgebied aankomen en hen indirect aan te sporen in een ander land of regio bescherming te zoeken. Als zodanig leidt een ongecontroleerde actie dan naar een wedren naar de bodem voor de beschermingsstandaarden tussen lidstaten daar geen land wil beschouwd worden als de zachte onderbuik en daarmee gepaard gaande een disproportionele instroom. Deze wedren naar de bodem kan er uiteindelijk toe leiden dat landen afschrikingsmaatregelen instellen die zouden kunnen beschouwd worden als inbreuken op hun internationale verplichtingen. De inrichting van een gemeenschappelijk asielsysteem voor de Europese Unie onder de Dublin akkoorden moest er dan ook voor zorgen dat de lidstaten niet in een competitief systeem terecht komen en als zodanig hun wettelijke verplichtingen naleven⁸⁶.

De Europese zuidergrens is op de eerste plaats een zeegrens waarbij de Middellandse Zee sinds de Arabische Lente regelmatig in het nieuws komt met berichten over migranten die na een gevaarlijke reis vanuit de Noord- en West-Afrikaanse kusten, in vaak gammele boten, de oversteek naar Europa wagen op zoek naar een beter leven of bescherming en de vele honderden die daarbij jaarlijks het leven laten daar ze niet tijdig gered werden. De verplichting om drenkelingen op zee te redden is duidelijk en de diepgewortelde gangbare humanitaire plicht om bijstand te verlenen aan en redding uit te voeren van dezen die in gevaar zijn op zee is gecodificeerd en uitgewerkt in talrijke verdragen die het zeerecht behandelen.

De lidstaten van de Europese Unie houden toezicht op de Middellandse Zee met bijstand van Frontex, het Europees agentschap voor grensbeveiliging. Het doel van deze samenwerkende inzet is het intercepteren van migranten om hen te beletten aan te komen op de kusten van de lidstaten van de EU. Deze intercepties geven echter aanleiding tot een probleem dat nauw verbonden is met de kwestie van de redding op zee als zodanig, namelijk wat te doen met deze personen?

Geredde en onderschepte personen op zee tonen een gemengde samenstelling: asielzoekers, economische migranten en slachtoffers van mensenhandel. Ondanks de heterogeniteit van deze groepen hebben onderschepte of geredde personen, rekening houdende met hun individuele omstandigheden, een aantal rechten onder het internationaal zeerecht, de mensenrechten en de rechten van vluchtelingen.

Het internationaal zeerecht stelt duidelijk dat er een verplichting is om bijstand te verlenen aan diegenen in een benarde positie op zee zonder rekening te houden met hun nationaliteit, status of omstandigheden waaronder ze gevonden worden. De gebruikelijke verplichting tot redding is, inter alia, gecodificeerd in de *Internationale overeenkomst voor de eenmaking van sommige regelen inzake bijstand en berging op zee(1910)*, de *Convention on the High Seas (1958)*, de *International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS)(1974)* en de *UN Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)(1982)*. Hierbij staat duidelijk vast dat de scheepskapitein gebonden is bijstand te verlenen aan elke persoon die op

---

⁸⁶Eiko Thielemann & Carolyn Armstrong (2013) *Understanding European asylum cooperation under the Schengen/Dublin system: a public goods framework*, European Security,22:2,p151

zee in gevaar of verloren wordt gevonden, daarbij zo snel mogelijk te werk gaat om personen in nood te redden indien hij geïnformeerd werd over hun nood tot bijstand en dit in zover dergelijke actie redelijkerwijze van hem mag verwacht worden.

Samen met de plicht om bijstand te verlenen aan personen in nood op zee dienen de kuststaten de zoek- en reddingsoperaties te coördineren voor elk vaartuig in nood in hun zogenaamde zoek- en reddingszone (SAR). Dit is expliciet voorzien in de International Convention on Search and Rescue (1979) die de UNCLOS en SOLAS aanvult. De verantwoordelijkheid van de staat met betrekking tot haar SAR zone bestaat er voornamelijk in om door coördinatie en samenwerking te verzekeren dat alle personen in nood binnen haar zone zo snel mogelijk worden gered en ontscheept op een veilige plaats. Een van de voornaamste vraagstukken inzake mensenrechten en rechten van de vluchteling betreft dan ook te weten wat een veilige plaats is, temeer daar het merendeel van de geredde en onderschepte mensen op zee migranten, asielzoekers en vluchtelingen zijn.

In de context van de Europese Unie is het principe van “non-refoulement” absoluut van toepassing en hebben de Europese grensautoriteiten de positieve verplichting om actief internationale bescherming terzake te verlenen. De reikwijdte van het Charter van de Fundamentele Rechten is gebaseerd op de verantwoordelijke autoriteit en niet op het grondgebied. De geografische ruimte voor de Europese fundamentele rechten zou dan blijkbaar kunnen toegepast worden voorbij de grenzen van de EU volgens het Europees gerechtshof.

Wanneer een persoon gered wordt van een hachelijke positie op zee dan zal er een dringende nood zijn om deze persoon aangepaste levensbehoeften te verlenen evenals medische bijstand. Internationale verdragen in verband met het zeerecht en reddingsoperaties, en in het bijzonder de SAR Conventie, voorzien dat Staten medische bijstand dienen te verlenen voor diegenen die gered zijn en hen moeten afzetten in een veilige zone. De bijzonder kwetsbare situatie van diegenen die op zee gered zijn, betekent dat een snelle ontschepping moet gebeuren teneinde aan hun fysieke noden tegemoet te komen. Aldus moet het vervoer van de geredden naar een veilige plaats uitgevoerd worden terwijl het verbod op “refoulement” en andere mensenrechten verplichtingen dienen gerespecteerd te worden. Alhoewel er geen duidelijke staatsverplichting bestaat onder het internationaal zeerecht om ontschepping toe te staan, voorziet het vluchtelingenrecht, de mensenrechten en het EU recht dat Staten verplicht zijn om tijdelijke ontschepping toe te staan in geval van een redding op zee. Daarom dient elke haven van een lidstaat van de Europese Unie open te staan voor de ontschepping van geredde personen zonder rekening te houden met hun nationaliteit, status of de omstandigheden waaronder ze gevonden werden. Alhoewel er geen algemene wettelijke verplichting bestaat om vluchtelingen toe te laten, vloeit uit het principe van “non-refoulement” een basisverplichting voort om de toegang van een persoon te aanvaarden onafgezien het noodzakelijk onderzoek van zijn of haar aanvraag tot internationale bescherming. Teneinde een snelle ontschepping te vergemakkelijken, dient een samenwerkingsmodel overeengekomen te worden teneinde de respectievelijke belangen van de kuststaat en de vlaggenstaat te respecteren bij het vestigen van de vluchteling en de bescherming van zijn mensenrechten⁸⁷.

---

⁸⁷ Martin Scheinin in collaboration with Ciaran Burke and Alexandre Skander Galand, *Rescue at Sea - Human Rights Obligations of States and Private Actors, with a Focus on the EU's External Borders*, European University Institute BadiaFiesolana, June 2012

Akkoorden met de Europese Unie en haar lidstaten

Op het eerste zicht lijkt het er op dat Noord-Afrikaanse leiders en regeringen in grote mate hebben toegegeven aan de Europese druk en snel het dominante Europese discours overnamen over het bestrijden van illegale migratie. Niettemin werkten Noord- Afrikaanse staten stilzwijgend of openlijk verschillende elementen van dit beleid tegen, gedeeltelijk omdat ze gezien worden als een versterking van hun positie als bestemmingslanden. Zo zijn de Maghreb- landen niet geneigd grote aantallen irreguliere migranten uit derde landen terug op te nemen. Wanneer zulke overeenkomsten bestaan op bilateraal niveau dan belemmeren of vertragen de transit- en oorsprong-landen vaak de uitvoering op directe of indirecte manieren.

Afrikaanse landen neigen er ook toe zich te verzetten tegen voorstellen van sommige lidstaten van de Europese Unie om offshore centra voor de transit van migranten en asielzoekers in te richten of marineschepen in te zetten om patrouilles aan de Afrikaanse kusten uit te voeren. Dit niet alleen omdat dergelijke centra zouden kunnen gezien worden als een inbreuk op de nationale soevereiniteit maar ook daar deze centra gezien worden als aantrekkingspunten die immigratie en vestiging op het grondgebied van Maghreb- landen zou kunnen aanmoedigen. Tegelijkertijd bestaat er een zekere aversie tegen het in grote getale uitzetten van migranten uit de Sub-Sahara. Naast de hoge kosten van dergelijke uitzettingen kunnen ze tevens grote schade toebrengen aan de internationale reputatie van het land.

Een bijkomende factor die uitlegt waarom er een zekere terughoudendheid bestaat om zich volledig te schikken naar het Europees beleid zijn de strategische geopolitieke en economische belangen van de Noord-Afrikaanse Staten om goede relaties te onderhouden met de landen uit de Sub-Sahara. Niet alleen het pan- Afrikaanse Libië onder Kadhafi maar ook andere landen uit de Maghreb hebben hun Afrikaans beleid aangepast teneinde hun zuidelijke geopolitieke invloedssfeer in dat continent na te streven door diplomatie, hulp, investeringen en studenten uitwisselingen. Zo zijn Marokko en Algerije de afgelopen decennia in competitie gegaan om de steun van de landen uit de Sub-Sahara betreffende de kwestie van de Westelijke Sahara. Beide landen hebben dan ook zwaar geïnvesteerd in hun relaties met de landen uit de Sub-Sahara en deze relaties zouden dan ook zwaar kunnen lijden door massale uitwijzingen, mishandeling van migranten of de onder druk van de Europese Unie ingevoerde visavereisten voor burgers van de landen van de Sub-Sahara.

Daarenboven is de door de Europese Unie uitgeoefende druk op landen uit West-Afrika om de irreguliere migratie aan te pakken ook gedeeltelijk in strijd met de vrijheid van beweging vastgelegd in het uit 1971 daterende Protocol van de Economische Gemeenschap van West Afrikaanse Staten (ECOWAS) over de vrije beweging van personen, het recht op residentie en vestiging. Alhoewel de toepassing van het protocol op de vrije beweging veel te wensen overlaat, hebben West-Afrikaanse landen weinig wettelijke middelen om illegale migratie te bestrijden zo lang als de aanwezigheid van migranten op hun grondgebied in feite wettelijk is. Daarenboven lijkt het praktisch gesproken bijna onmogelijk te verhinderen dat mensen zich verplaatsen wegens de wijdverspreide corruptie en een tekort aan middelen. Indien Europa niet in staat is zijn grenzen af te sluiten kan moeilijk verwacht worden van de Afrikaanse landen dat ze dit wel kunnen.

Hein de Haas stelt dat waar er een beperkte graad is van samenwerking inzake grenscontroles er slechts lippendienst bewezen wordt aan de tweede oplossing namelijk de grondoorzaken aanpakken van migratie door een beter gericht ontwikkelingsbeleid. Er zijn echter aanduidingen dat de meeste componenten van landelijke ontwikkeling ofwel geen effect hebben op migratie ofwel eerder plegen de interne migratie te versterken en daarmee

de stelling onderuit halen dat migranten ter plaatse kunnen gehouden worden door ontwikkelingsprojecten⁸⁸.

Een bijzonder geval is de samenwerking van Libië en Italië in het domein van uitbesteding van de grensbescherming en migratiebeheer (off-shoring en out-sourcing). In december 2007 tekenden Italië en Libië een serie van bilaterale overeenkomsten waarbij gemeenschappelijke patrouilles werden ingericht aan de Libische kust waarbij Italiaanse kustwacht boten toegelaten werden te opereren in de Libische territoriale wateren. De overeenkomst bepaalde tevens de levering van bewakingsuitrusting voor toezicht op de Libische land- en zee grenzen, te betalen door de Europese Unie. Met veel omhaal werd aangekondigd dat Libië, op weg om opnieuw de internationale gemeenschap te vervoegen, mee de last zou delen voor de migratiecontrole in de Middellandse Zee.

In augustus 2008 tekenden Italië en Libië dan een Vriendschaps-, Partnerschap- en Samenwerkingsverdrag waarbij Italië compensaties verleende aan Libië voor de Italiaanse bezetting van 1911 tot 1943, pensioenen aan Libische soldaten die tijdens de tweede wereldoorlog voor de Italiaanse strijdkrachten dienden, studiebeurzen voor studenten en tevens een pakket van vijf miljard euro voor bouwprojecten omvatte. Het Verdrag bevatte ook provisies voor bilaterale inspanningen om illegale migratie te bestrijden, dit vergemakkelijkt door de gemeenschappelijke zeepatrouilles die sinds december 2007 al opgezet waren. Libië ging er onder andere mee akkoord om de controle van zijn territoriale wateren te verscherpen en de ontschepping op zijn grondgebied te aanvaarden van individuen die op zee door Italiaanse schepen waren onderschept. Italië zou ook de noodzakelijke middelen, inbegrepen technologische, ter beschikking stellen voor de controle van migrantenstromen aan de Libische zuidgrens.

In mei 2009 keurde het Italiaanse parlement een wetgeving goed die irreguliere immigratie illegaal maakte, strafbaar met een boete tot 10.000 Euro en gevangenisstraf. Het liet tevens onmiddellijke uitzetting toe van migranten door een nieuw teruggedrijvingsbeleid. Migrant onderschept in de internationale wateren door Italiaanse kustwachtschepen zouden dan rechtstreeks naar Libië overgebracht worden en dit nog vooraleer een beoordeling te maken over hun rechten of aanspraak op asiel. Zo werden tussen 6 mei en 3 september 2009 meer dan duizend individuen, waaronder staatsburgers van Eritrea, Somalië en andere landen uit de Sub-Sahara naar Libië teruggebracht.

Voor Libië was Italië zeker een sleutelspeler met de levering van helikopters, bewakingsvliegtuigen en patrouilleschepen aan het Kadhafi regime, dit tezamen met de steun voor de training van piloten en operatoren. In oktober 2009 won een Italiaanse firma, Selex Sistemi Integrati het bod voor de bouw van een elektronische veiligheidsafsluiting voor een geschatte kost van 300 miljoen euro, voor 50% gefinancierd door de Europese Unie en voor 50 % door de Italiaanse staat. Deze afsluiting omvatte een operatie- en bewakingscentrum op afstand (vermoedelijk in Italië), mobiele land opsporing systemen (zoals radar en infrarood scanners op vrachtwagen) maar ook ballonachtige patrouille drones⁸⁹.

Vanuit de hoek van het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de VN en Italiaanse mensenrechtenorganisaties kwamen felle bekommernissen op deze praktijken stellende dat de toegepaste procedures onder andere het principe van het verbod op

---

⁸⁸Munck, Ronaldo, Ibid, p84-86

⁸⁹Bialasiewicz, Luiza, Ibid,p859

terugdrijving riskeerde te schenden zoals opgenomen in de Conventie van 1951. Libië was op dat ogenblik geen Partij bij de Conventie van 1951 en had zelfs geen nationaal asielbeleid. De aanwezigheid van asielzoekers of vluchtelingen op Libisch grondgebied werd zelfs consequent ontkend. Men aanvaardde enkel dat er migranten voor economische redenen aanwezig waren.

De Libische autoriteiten zetten dan ook massaal migranten het land uit waarbij deze in veel gevallen, wanneer de landen van oorsprong niet toeschietelijk waren met fondsen of schepen en vliegtuigen voor de repatriëring, gewoon naar de grens met Niger werden gebracht. Hierbij ontstonden nieuwe routes voor de mensensmokkelaars die nu mensen door de woestijn terug naar het zuiden begeleidden. Voor 2005 bereikte het aantal uitgewezen migranten 7000 per maand en voor 2006 werden er in totaal 64.330 genoteerd. In 2008 beweerden de Libische autoriteiten al rond het miljoen migranten te hebben uitgewezen.

Het terugkeerbeleid bleef in voege ondanks alle kritiek erop. In juni 2010 schatte het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen van de VN dat het aantal aankomsten in de zomer een daling van 50 tot 90 procent kende in vergelijking met dezelfde periode het jaar daarvoor. Ook de Internationale Organisatie voor Migratie had gelijklopend geschat dat er een daling met 90 % was van de aankomst op de Italiaanse kusten van meer dan 37.000 in 2008, voor het terugkeerbeleid in werking trad, tot slechts 4300 in 2010. De job werd met andere woorden gedaan waarbij de Italiaanse autoriteiten stelden geen wetten te schenden. Het argument van het Italiaanse Ministerie van Binnenlandse Zaken bestond erin te stellen dat de vastname en terugdringing van migranten in overeenstemming was met de VN Conventie tegen Transnationale Georganiseerde Misdad en het Protocol tegen Smokkel van Migranten over Land, de Zee en de Lucht. De vraagstelling was dan niet de vluchtelingenstromen maar het aanpakken van de georganiseerde misdaad en mensensmokkelaars. De bilaterale verdragen en technische protocollen maakten dan ook geen gewag van een schikking over asiel of enige vorm van outsourcing van migratiecontrole maar richtte zich expliciet op de samenwerking in de strijd tegen terrorisme, georganiseerde misdaad en irreguliere migratie.

Eind 2010 was de Europese Commissie zelf een associatieovereenkomst aan het onderhandelen met Libië met inbegrip van veiligheidsthema's zoals steun aan de grenscontrole en de strijd tegen illegale immigratie. Naast Italië hadden lidstaten van de EU sinds 2004 al in een betekenisvolle wijze bijgedragen tot beveiliging van de Libische grenzen. Hierbij had Libië miljoenen euro's hulp ontvangen in hulp en contracten van zowel rechtstreeks de EU instellingen als van lidstaten⁹⁰.

Begin 2013 ontplooidde de EU dan de grens- en bijstandsmissie (EUBAM) in Libië om advies en training te verstrekken over migratie en veiligheidsthema's aan de lokale autoriteiten. De missie trainde honderden grensbewakers, wetshandhavers en douanepersoneel op sites zoals Ghadames en Ras Ajdir⁹¹. Hierbij dient echter de vraag gesteld te worden naar de zin van deze missie in een land zonder echt centraal gezag en staatsstructuren, vermolmd door de permanente strijd tussen veelvuldige soms fanatieke facties en waar corruptie aan de grensovergangen schering en inslag is.

---

⁹⁰Bialasiewicz, Luiza, *Off-shoring and Out-sourcing the Borders of Europe: Libya and EU Border Work in the Mediterranean*, *Geopolitics*, 17:4, p 852-861

⁹¹Brady, Hugo, *Schengen's maritime border: Another annus horribilis in the Med?*, European Union Institute for Security Studies, June 2014, p 2

In Tunesië kwam de controle op de immigratie pas echt op de politieke agenda bij de overgang naar de 21ste eeuw en dit gedeeltelijk in reactie op de Europese oproep om irreguliere migratie te verhinderen. Zo voerde Tunesië in februari de Wet 2005-6 in waarbij smokkel en irreguliere migratie werden aangepakt. Deze wet was de eerste nationale migratiewetgeving in decades daar waar voorafgaandelijk migratiecontrole werd behandeld via bilaterale overeenkomsten. Typisch draaiden de onderhandelingen enerzijds rond de Tunesische vraag om de toegangsregels te versoepelen voor haar onderdanen en anderzijds de Europese vraag naar effectievere her-toelatingsprocedures voor irreguliere migranten.

Zo tekenden Italië en Tunesië in 1998 een her-toelatingsovereenkomst en daartegenover stond Italië een jaarlijkse quotum voor 3000 Tunesische arbeidskrachten toe. Deze overeenkomsten werden gewoonlijk echter maar gebrekkig uitgevoerd waarbij Tunesië slechts 25% van de irreguliere migranten repatrieerde. En terwijl het Italiaanse quotum voor Tunesische arbeidskrachten in 2000 en 2001 werd voldaan, daalde dit aantal tot een jaarlijks gemiddelde van 700 in de periode 2002-2008. Ook Frankrijk had moeilijkheden in de uitvoering van de her-toelating van irreguliere Tunesische migranten. In 2008 tekenden de beide landen een overeenkomst voor een gezamenlijk migratiebeleid en ontwikkelingssolidariteit met de bedoeling de toegang op de Franse arbeidsmarkt te vergemakkelijken voor jaarlijks 9000 hooggeschoolde Tunesische arbeidskrachten in ruil voor een strengere controle op de irreguliere migratie en een intensere samenwerking in het domein van de her-toelating. Ook hier leverde Tunesië slechts 25% van de door Frankrijk aangevraagde reisdocumenten af en als vergelding genoten slechts 3000 Tunesiërs van de vergemakkelijkte arbeidstoelatingsprocedure in 2010 en 2011⁹².

2. Hoofdstuk II: Bestaande push en pull factoren

Economische factoren

Eén aspect dat meestal onderbelicht wordt wanneer men het heeft over de recente migratie is dit van de onderliggende economische factoren en de belangen die daarachter schuilgaan. Zo hebben bepaalde belangengroepen, zowel in de zendende als ontvangende landen, er weinig belang bij om migratie te stoppen daar zowel de economieën van de zendende als van de ontvangende landen afhankelijk zijn van enerzijds de arbeid van migranten en anderzijds de geldtransfers die daarmee gepaard gaan.

Zo bestaat er een fundamentele discrepantie tussen het officiële doel om de immigratie te laten dalen en de aanhoudende vraag naar goedkope (en vaak irreguliere) migrantenarbeid. De brede informele en formele arbeidsmarkten in de landbouw, bouw en andere dienstentaken in Europa en Libië waren in toenemende mate afhankelijk van irreguliere arbeidsmigratie. In tegenstelling tot de gebruikelijke maar eenzijdige focus op de menselijke ellende die, zoals men zegt, migranten uit Afrika verdrijft, lijkt irreguliere immigratie evengoed gedreven door de vraag van de arbeidsmarkt.

In een context van uitzonderlijk lage lokale geboortecijfers, een segmentatie van de arbeidsmarkt en hoge economische groei in sectoren zoals landbouw en de bouw, is migratie een fundamentele bron voor economische ontwikkeling. Zo was er bijvoorbeeld in Spanje een stilzwijgende overeenkomst tussen de vakbonden en de werkgevers ten gunste van een

---

⁹²Katharina Natter, *Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer?*, The online journal of the Migration Policy Institute, 28 May 2015, p8-9

gematigd open immigratiebeleid. Ook vrouwelijke migranten vervangen geleidelijk aan lokale vrouwen in slecht betaalde sectoren zoals huishoudhulp of de welzijnszorg.

Echter, wegens de stijgende controle op migratie en de institutionele uitsluiting van irreguliere migranten, zijn migranten kwetsbaarder geworden voor ernstige uitbuiting op de Europese en Noord-Afrikaanse arbeidsmarkten. Libië stond daarbij voor het specifieke dilemma van het behoud van het beeld van de volledige naleving van het beleid om illegale migratie te bestrijden door het regelmatig uitzetten van migranten uit de Sub-Sahara, terwijl zijn economie grotendeels afhankelijk was van arbeidsimmigranten die minsten 25 tot 30 % van de bevolking uitmaakten. Occasionele uitwijzingen dienden er dan ook op de eerste plaats voor om de indruk te creëren dat het beleid werd nageleefd om irreguliere migratie te bestrijden.

Europese, maar ook de Libische regeringen stonden dan ook onder druk van werkgevers om meer legale of stilzwijgend illegale immigratie toe te laten. Er bestond dan ook een discrepantie tussen een algemene publieke retoriek vijandig ten aanzien van immigratie en de publieke actie die in ruime mate irreguliere immigratie heeft getolereerd en massaregularisaties heeft doorgevoerd. De frequentie van deze laatste kunnen echter bijdragen tot de perceptie dat de niet toegelaten toegang via de achterdeur effectiever is dan deze via de voordeur van geprogrammeerde stromen en quota's. Zolang de vraag naar migrantenarbeid blijft bestaan, zullen occasionele regularisatieprogramma's verdere irreguliere aankomsten niet verhinderen.

Daarbij hebben landen uit de Maghreb en de Sub-Sahara weinig echte belangen om de migratie te laten dalen daar migratie voor hen vitale politieke en economische belangen dient en een potentiële bron voor ontwikkeling vormt. Emigratie neemt de druk weg op de interne arbeidsmarkt en genereert aanzienlijke en snel groeiende geldtransfers. Terwijl ze een fundamenteel belang hebben in een verderzetting van de emigratie van haar eigen onderdanen, hebben regeringen van de Maghreb-landen ook weinig belang in het stoppen van migranten op weg naar Europa.

De stijging van de migratie uit de Sub-Sahara naar landen uit de Maghreb en Europa is voor een aantal Afrikaanse staten waarschijnlijk niet zo onwelkom als het op het eerste zicht lijkt. Terwijl ze zich op een slimme manier positioneren als slachtoffers van illegale immigratie, hebben Maghreb-landen maar ook Mauretanië, Senegal en Gambia met succes voordeel gehaald uit hun nieuwe status als transitlanden welke ze als geopolitieke hefboom gebruikt hebben om migratieovereenkomsten met Europa te onderhandelen in ruil voor financiële hulp en andere vormen van steun. Zo heeft in het bijzonder Marokko zijn positie versterkt als Europa's leidende partner in de strijd tegen illegale migratie in ruil voor steun en samenwerking. Tegelijkertijd heeft de focus op migranten uit de Sub-Sahara de aandacht afgeleid van het feit dat Marokko zelf nog steeds één van de voornaamste landen van oorsprong is van reguliere en irreguliere Afrikaanse migranten naar Europa⁹³.

Aard van de intra-regionale staatsgrenzen en geografie

Ook in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee zijn de huidige staatsgrenzen grotendeels het gevolg van het kolonisatie- en dekolonisatieproces. Na de initiële commerciële kolonisatie van voornamelijk de kuststroken op het Afrikaanse continent, vond een evolutie plaats naar een staatskolonialisme waarbij deze overgang gepaard ging met het

---

⁹³Munck, Ronaldo, Ibid, p87-88

toepassen van het Europese territoriale staatsmodel op koloniale gebieden met de daarbij horende noodzaak om duidelijke grenzen vast te leggen. Het was dan ook tijdens de Conferentie van Berlijn in 1884/1885 dat de Europese mogendheden het Afrikaanse continent opdeelden en hiermee grotendeels Afrika's moderne politieke grenzen vastlegden. Dit gebeurde met zeer beperkte informatie over de grondgebieden en de volkeren die zij reorganiseerden en zonder enige inbreng van de Afrikanen⁹⁴.

De grenzen van de huidige Staten in Noord-Afrika en het Midden-Oosten hebben dan ook een koloniale oorsprong. Ofwel volgden ze de grenzen zoals ze getrokken waren tussen de koloniale bezittingen van de Europese mogendheden ofwel volgden ze interne administratieve grenzen zoals dit het geval was in de Franse en Britse mandaatgebieden in het Midden-Oosten.

Hoewel deze staatsgrenzen arbitrair waren vastgelegd, heeft de opdeling van de wereld in soevereine staten er toe geleid dat de internationale gemeenschap algemeen de status quo van de na de dekolonisatie bestaande landsgrenzen heeft nagestreefd. De onaanvechtbaarheid van het principe van de territoriale integriteit is daarbij tevens uitdrukkelijk gecodificeerd door de meeste internationale organisaties. Het privilegiëren van de stabiliteit van de grenzen hield geen rekening met het feit dat het vastleggen van de moderne internationale grenzen een eerder onregelmatig en arbitrair proces was dat vaak nationale groepen over verschillende Staten opdeelde of binnen een bepaalde Staat meerdere nationale groepen verenigde. Het loskoppelen van culturele grenzen van naties en de politieke grenzen van Staten heeft ook geleid tot veel opflakkingen van georganiseerd geweld tijdens de voorbije decennia en blijft voedsel geven aan vele hedendaagse conflicten.

In Noord-Afrika zijn de staatsgrenzen daarenboven getrokken in de woestijn of door moeilijk begaanbaar gebied. Zo telt Algerije in totaal 6343 km landsgrenzen waarvan 982 km met Libië, 956 km met Niger, 1376 km met Mali, 965 km met Tunesië, 1559 km met Marokko, 463 km met Mauritanië en 42 km met de Westelijke Sahara⁹⁵. Daarenboven telt het land 1200 km kust. Het dient dan ook geen betoog dat dergelijke grenzen omzeggens onmogelijk volledig kunnen gecontroleerd of hermetisch kunnen afgesloten worden. Temeer omdat bepaalde bevolkingsgroepen een semi-nomadisch bestaan leiden over de staatsgrenzen heen.

Libië, één van de voornaamste migratie transitlanden, telt naast de 982 km landsgrenzen met Algerije ook 354 km met Niger, 1055 km met Tsjaad, 1115 km met Egypte, 383 km met Soedan, 459 km met Tunesië met daarnaast nog 1770 km kustlijn⁹⁶. Ook hier lopen de 4348 km landsgrenzen omzeggens volledig door woestijngebied.

Syrië telt 2253 km landsgrenzen waarvan 822 km met Turkije, 375 km met Libanon, 375 km met Jordanië, 605 km met Irak en 76 km met Israël en dit naast 193 km kustlijn⁹⁷. Ook hier lopen de landsgrenzen voornamelijk door moeilijk begaanbaar of woestijngebied.

De hierboven vermelde voorbeelden van enkele staatsgrenzen in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee zijn symptomatisch voor de staatsgrenzen in het algemeen in die regio. Gezien de uitgestrektheid en de ontoegankelijkheid kunnen ze praktisch gesproken niet volledig gecontroleerd worden. Het feit dat men grenzen doorheen woestijn of moeilijk

---

⁹⁴Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, Ibid, p49

⁹⁵<http://www.ciaworldfactbook.us/africa/algeria.html>

⁹⁶<http://www.factbook.org/factbook/ly.shtml>

⁹⁷<http://www.ciaworldfactbook.us/asia/syria.html>

begaanbaar gebied dient te overschrijden, betekent dan wel dat men over de nodige logistieke en administratieve steun dient te beschikken zonder dewelke men in dit aan de mens vijandig gebied niet kan overleven.

De aard van de grenzen en de geografie op zich verklaren niet de migratiestromen. Immers waarom richt de Syrische exodus zich op de buurlanden en Europa en niet naar de rijke Golfstaten? Mits de nodige ondersteuning vormen de grenzen op zich wel geen hindernis voor diegenen die over de nodige middelen beschikken om ze te overschrijden.

Demografie

In Europa is de kindersterfte al een hele tijd gedaald tezamen met het vruchtbaarheidsniveau en dit terwijl de levensverwachting verhoogd is. De bevolking wordt geleidelijk aan ouder hetgeen vragen oproept over de demografische evolutie van deze landen, hun economische ontwikkeling en het behoud van de levenskwaliteit. Met de verouderende bevolking zal Europa geconfronteerd worden met een tekort aan arbeidskrachten en zal daarmee de productie van rijkdom in deze landen in gevaar gebracht worden. Verder zal de drastische veroudering van de bevolking de huidige sociale systemen door elkaar schudden en mogelijkwijze leiden tot de vernietiging van de welvaartstaat. Daarmee lijkt migratie een sleutel tot demografische groei in het noordelijk bekken van de Middellandse Zee te zijn. De facto heeft migratie reeds bijgedragen tot het behoud van een positieve trend in Europa door de verhoging van de vruchtbaarheidsniveaus van een deel van de bevolking.

In het Zuiden is de urbanisatie van de bevolking een positieve demografische trend. Men dient in herinnering te houden dat de daling van de kindersterfte en de vruchtbaarheidsniveaus verbonden zijn met het fenomeen van verstedelijking. De trek naar de steden draagt bij tot de economische en sociale ontwikkeling van Staten daar burgers een betere toegang hebben tot gezondheidszorg, opleiding en sanitair. Niettemin zijn de asymmetrieën in de verdeling van de bevolking, die de stedelijke centra verkiezen, een potentiële bron van instabiliteit. De inrichting van getto's en de daarmee gepaard gaande sociale uitsluiting, samen met het gebrek aan infrastructuur en aangepaste middelen om grote aantallen mensen onderdak te bieden kan, in extremis, leiden tot etnische en religieuze conflicten. Bijgevolg komt de associatie tussen stedelijke groei en conflicten voort uit de onmacht van regeringen en lokale autoriteiten om mechanismen in het leven te roepen die de integratie van deze gemeenschappen in de maatschappij en de arbeidsmarkt bevordert. Daarbij is de bevolking beduidend beter geschoold. De groeiende toegang van jongeren tot scholing en de nieuwe rol van vrouwen in de Arabische maatschappij veranderen langzaam de patriarchale systemen van deze maatschappijen. Scholing is echter geen synoniem voor werkzekerheid. De arbeidsmarkten in deze landen waren en zijn niet in staat alle beschikbare menselijke hulpbronnen te absorberen. In het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee vertegenwoordigen jongeren in de leeftijdsgroep van 15 tot 29 jaar dan ook meer dan 40% van de bevolking.

Het feit dat deze Staten noch de capaciteit hebben om alle potentiële arbeidskrachten op te slorpen in hun arbeidsmarkt noch over de nodige hulpbronnen beschikken om meer jobs te creëren, is een bron van ontevredenheid bij de jeugd en leidt naar sociale en politieke spanningen. Daarenboven zijn de lonen bijzonder laag en is er een tekort aan kansen voor

gekwalficeerde jongeren. Fargues stelt dat deze situatie leidt naar veralgemeende frustratie bij de jongeren die op hun beurt kunnen leiden naar berusting, rebellie of emigratie⁹⁸.

In 2000 bedroegen de bevolkingscijfers voor respectievelijk Europa⁹⁹, Noord-Afrika en het Midden- Oosten¹⁰⁰ 517, 172 en 99 miljoen inwoners, terwijl deze in 2010 respectievelijk 533, 204 en 135 bedroegen. Voor Afrika als geheel bedroegen de bevolkingscijfers in 2000 iets meer dan 814 miljoen terwijl dit in 2010 gestegen was naar 1 miljard en 44 miljoen inwoners. Voor Pakistan, Afghanistan en Somalië bedroegen de bevolkingscijfers in 2000 respectievelijk 138, 19,7 en 7,4 miljoen, terwijl dit in 2010 opgelopen was tot respectievelijk 170, 30 en 9,6 miljoen¹⁰¹. Voor Europa werd de stagnatie van de bevolkingsgroei in 2015 bevestigd daar de bevolking toen 536 miljoen bedroeg terwijl de exponentiële groei in de emigratielanden verder aanhield daar de bevolkingsaantallen in Noord-Afrika 224, in het Midden Oosten 152,5, in Pakistan 189, in Afghanistan 32,5, in Somalië 11 en voor het geheel van Afrika 1 miljard 186 miljoen bedroegen.

Terwijl Europa in de periode van 2000 tot 2010 slechts een zeer beperkte demografische groei kende, was deze bevolkingsaanwas in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee en andere traditionele emigratielanden eerder van exponentiële aard. Terwijl tientallen miljoenen jongeren daar zonder perspectieven op de arbeidsmarkt kwamen, nog aangescherpt door de wereldwijde economische crisis van 2008, was emigratie voor een aantal onder hen een meer dan aantrekkelijk alternatief. Temeer daar er niet alleen een torenhoge werkloosheid heerste maar ook de infrastructuur de groeiende bevolkingsaantallen niet kon bijhouden.

Aanwezigheid van immigratiegemeenschappen

Eenmaal een migratiegemeenschap zich op een bepaalde locatie heeft gevestigd, kan vastgesteld worden dat vanuit dezelfde oorsprong-locatie bijkomende migratie op gang komt. Zo stelt Jan Mc Adam dat “met de tijd zekere migratie corridors zich inrichten gebaseerd op economische, geografische en historische factoren. Verwantschap, vriendschap en gemeenschapsnetwerken zijn zeer belangrijk daar eerdere migranten vaak ageren als kanaal om latere generaties van migranten te kanaliseren naar deze bestemmingen in een sfeer van zekerheid”¹⁰².

De meeste potentiële migranten proberen de risico's te minimaliseren wanneer ze verhuizen en bekijken plaatsen waar ze andere individuen of organisaties kennen die hen kunnen helpen om de verplaatsing te maken en zich te vestigen. Sociale netwerken verstrekken het soort connecties die nodig zijn om migratie mogelijk te maken. Dergelijke netwerken verbinden potentiële migranten in de zones van oorsprong met anderen, vaak familieleden, in de bestemmingszones of ze werken om hooggeschoolden of opgeleide migranten te verbinden met instellingen of organisaties in het thuis- of gastland die er naar uitkijken om hen aan te werven. Doch enkel het feit lid te zijn van een sociaal netwerk is

---

⁹⁸de Sousa Ferreira, Susana, *Migrations and the Arab Spring – a new security nexus?*, University of Graz, Austria, 10-11 June 2013, p69

⁹⁹Zonder de bevolkingscijfers van Wit-Rusland, Republiek Moldavië, Russische Federatie en Oekraïne

¹⁰⁰Zonder de bevolkingscijfers van Israël en Turkije

¹⁰¹Cijfers bevolkingsaantallen en evolutie van UN Department of economic and social affairs, Population Division, World Population Prospects, the 2015 revision, <http://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/>

¹⁰²Mc Adam, Jane, Ibid,p208

meestal niet genoeg om migratie een realiteit te maken. Men dient tevens over een sociaal kapitaal te beschikken. Sociaal kapitaal verwijst hier naar de actuele of potentiële hulpbronnen die verbonden zijn aan de sociale banden van de migrant, de kwaliteit van de band als zodanig. Sociale banden vervullen een sleutelfunctie bij de effectieve stap naar migratie en dit onafgezien van het beleid en beperkingen van een welbepaald land. Noodzakelijke hulpbronnen zoals informatie, geld, overtuiging, invloed en hulp dienen uitgewisseld te worden binnen deze banden om migratie mogelijk te maken¹⁰³.

Globalisatie van de communicatietechnologie heeft een belangrijke invloed uitgeoefend op de oorspronkelijke stuwkracht van individuen om te migreren. Verbindingen tussen ontvangende en zendende landen zijn vlot beschikbaar. Netwerken verbinden migranten en degenen die in het thuisland gebleven zijn waarbij nieuws en informatie gedeeld worden. Dit ondersteunt de migratiestroom. Eerdere migranten staan nieuwe migranten bij met huisvesting, jobs en contacten. Individuen uit de thuislanden horen van deze succesverhalen waarbij verdere migratie aangemoedigd wordt.

De relaties tussen eerder aanwezige migranten afkomstig uit een bepaalde zone of regio en het bestaan van netwerken met de zone of regio van oorsprong zorgen er dan ook voor dat minstens een deel van de nieuwe migranten zich in dezelfde regio of zelfs buurt vestigt als de reeds aanwezige migranten.

Mensensmokkel en mensenhandel

Onstabieliteit, chaos, conflict, onzekerheid, zwakke Staten en zwakke besluitvorming zijn de gedroomde omgevingsfactoren voor bepaalde criminele activiteiten. Ook zo voor diegenen die misbruik maken van de conflicten, armoede en hoop op een beter leven in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee.

De Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) stelt dat terwijl het aantal geschatte slachtoffers van mensenhandel wereldwijd uiteenloopt, deze in de miljoenen zou bedragen en een constante stijging kent. Daarenboven omvatten de schattingen niet de individuen die slachtoffer worden van mensenhandel in hun eigen land. Georganiseerde criminele groepen verdienen miljarden euro's met mensenhandel en het uitbuiten van mensen waarvan velen het slachtoffer zijn van ernstige schendingen van de mensenrechten. Verhandelde mensen zijn vaak het slachtoffer van misbruik zoals verkrachting, marteling, schuldsavernij, gevangenschap en bedreigingen tegen hun familie of andere aan hen verwante personen evenals andere vormen van fysiek, seksueel of psychologisch geweld. De vraag naar goedkope arbeid, seksuele diensten en bepaalde criminele activiteiten liggen aan de oorsprong van mensenhandel terwijl een gebrek aan kansen, middelen of sociale standing andere factoren zijn die daar toe bijdragen.

IOM maakt melding van zo'n half miljoen overlevenden van mensenhandel in de periode 1995-2015 waarbij zij in één op de zeven gevallen bijstand heeft verleend. Volgens haar gegevens voor 2014 zijn 17% van de verhandelde mensen kinderen terwijl mannen en vrouwen er elk de helft van uitmaken. Zo'n 70 % komt terecht in de gedwongen arbeid terwijl 17 % het slachtoffer is van seksuele uitbuiting. Ongeveer 3,5% is het slachtoffer van

---

¹⁰³Maritsa Poros, *Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development*, Migration Police Institute, March 30, 2011

een gedwongen huwelijk of andere praktijken verwant met slavernij terwijl tevens enkele gevallen van het wegnemen van organen werden gesignaleerd¹⁰⁴.

Ook mensensmokkel, door criminelen die uit zijn op winst, treft omzeggens elk land in de wereld, weze het als land van oorsprong, transit of bestemming. Gesmokkelde migranten zijn kwetsbaar voor levensbedreigende risico's en uitbuiting. Duizenden mensen zijn verstikt in containers, stierven in de woestijn of verdronken op zee. Gezien de hoge winsten voor de betrokken criminelen, voedt de smokkel van migranten corruptie en versterkt ze de georganiseerde misdaad.

Volgende trends en patronen kunnen de laatste jaren vastgesteld worden:

Criminelen leveren in toenemende mate smokkeldiensten aan irreguliere migranten om te ontsnappen aan nationale grenscontroles, migratiewetgeving en visumvereisten. De meeste irreguliere migranten doen beroep op de bijstand van smokkelaars die streven naar winstmaximalisatie. Gezien de verbetering van de grenscontroles, zien migranten er van af om zelf te pogen de grenzen over te steken en worden ze in de handen van smokkelaars gedreven.

De smokkel van migranten is een bijzonder winstgevende onderneming waarbij criminelen weinig risico's lopen op ontdekking en bestraffing. Hierdoor wordt deze misdaad in toenemende mate aantrekkelijk voor criminelen. Smokkelaars van migranten zijn beter en beter georganiseerd, waarbij ze professionele netwerken inrichten die grens en regio overstijgend zijn.

De werkwijze van mensensmokkelaars is divers. Bijzonder gesofisticeerde en dure diensten doen beroep op fraude van documenten of visa smokkel. In contrast hiermee zijn er de lage kost methodes welke vaak een hoog risico voor de migranten meebrengen en de laatste jaren geleid hebben tot een dramatische stijging van het dodental.

Mensensmokkelaars veranderen permanent hun routes en werkwijze als antwoord op gewijzigde omstandigheden en dit vaak ten koste van de veiligheid van de gesmokkelde migranten¹⁰⁵.

Mensensmokkel kan tevens als volgt gekenmerkt worden¹⁰⁶:

De gesmokkelde persoon werkt algemeen gesproken mee. Er is geen werkelijke of impliciete dwang.

Gesmokkelde personen zijn medeplichtig in de misdaad van het smokkelen; ze zijn niet noodzakelijk slachtoffers van de misdaad van smokkelen alhoewel ze slachtoffers kunnen worden afhankelijk van de omstandigheden waaronder ze gesmokkeld worden.

Mensensmokkel houdt steeds de overschrijding van een internationale grens in waarbij de smokkelaar zijn klanten illegaal naar een ander land dient te brengen of dit probeert.

Eenmaal in het land van bestemming, laat de smokkelaar zijn klanten vrij om te gaan waar en te doen wat ze willen.

---

¹⁰⁴ Gegevens IOM http://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/WDATIP-Infographic-English-July30.pdf

¹⁰⁵ Mensensmokkel volgens UNODC https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/smuggling-of-migrants.html?ref=menuside#What_is_Migrant_Smuggling

¹⁰⁶ Kenmerken volgens het US Department of State <http://www.state.gov/m/ds/hstcenter/90434.htm>

Mensensmokkel is wereldwijd in opmars waarbij de smokkelaars torenhoge winsten boeken. Zo stelt Sylvia Longmire dat mensensmokkel een winstgevender handel is geworden dan drugssmokkel. Zo kan één persoon een winst opleveren tot 100.000 USD voor mensensmokkelaars indien hij het “premium pakket” koopt waarin een nieuwe identiteit, buitenlands paspoort, wettelijke documenten en een vliegtuigticket inbegrepen zijn¹⁰⁷.

Volgens Europol trekt mensenhandel, daar het een van de meest winstgevende criminele activiteiten is, alle niveaus aan van criminele belangen, gaande van de sjacheraars op de lagere niveaus, de kleinere groepen die op een meer permanente basis opereren tot de internationale netwerken die zich inlaten met grote aantallen verhandelde personen en met connecties in de bron, de transit en de bestemmingslanden. Zo worden bepaalde aspecten van de mensenhandel in Europa in ruime mate ondersteund door de Russische en Albanese gangs en de Italiaanse maffia. Deze internationale groepen werken samen met lokale netwerken om transport, veilige huizen, lokale contacten en papieren te leveren. De mensenhandelaars zijn dikwijls ook betrokken in andere misdaden zoals drugssmokkel en verkoop waarbij ze de verhandelde mensen gebruiken als drugskoeriers of hen dwingen andere misdaden te begaan zoals diefstal. De inkomsten uit mensenhandel zouden volgens de Internationale Organisatie voor Arbeid in 2009 zo'n 32 miljard USD bedragen hebben¹⁰⁸. Volgens Europol zouden de smokkelnetwerken naar en in Europa in 2015 zo'n 30.000 individuen hebben geteld¹⁰⁹.

Ook in de mensensmokkel kan men verschillende actoren terugvinden die verschillende rollen in het smokkelproces uitvoeren. Ze gaan van de smokkelaars op kleine schaal die ad hoc diensten leveren aan grotere smokkelnetwerken die het werk verdelen onder de betrokken actoren. Deze actoren kunnen verschillende functies hebben gaande van coördinator of organisator, ronselaar, transporteur of gids, spotter, chauffeur, berichtgever, uitvoerder, diensten aanbieder of leverancier (inbegrepen corrupte ambtenaren, taxichauffeurs of financiers).

Volgens het UN Office on Drugs and Crime (2010) bestaat er een consensus dat smokkelnetwerken werken volgens het ondernemersmodel en dat gesofisticeerde netwerken de kleinere ondernemingen hebben vervangen in regio's waar de bestrijding van mensensmokkel bijzonder robuust is. In de VS werd waargenomen dat mensensmokkel aan de grens met Mexico in toenemende mate onder toezicht staat van het machtige Mexicaanse drugskartel Los Zetas¹¹⁰.

In 2010 schatte het UNODC dat 90% van de 3 miljoen irreguliere migranten die jaarlijks de grens tussen Mexico en de VS oversteken beroep doen op de diensten van mensensmokkelaars¹¹¹. Nog steeds in 2010 schatte het UNODC dat elk jaar ongeveer 55.000 migranten van Afrika naar Europa gesmokkeld werden. Op dat ogenblik diende tussen 2.500 en 6.000 Euro per gesmokkeld individu betaald te worden tussen Albanië en West Europa en tussen 3.000 en 10.000 USD voor de smokkel van een individu tussen Centraal Azië en Europa¹¹². Het is aldus een evidentie dat mensensmokkelaars er alle belang bij hebben irreguliere migratie in stand te houden en verder aan te wakkeren. Bij de ontmanteling in

---

¹⁰⁷Sylvia Longmire, *Smuggling Human Beings More Profitable than Illegal Drugs*, Breitbart, 6 Nov 2015, <http://www.breitbart.com/texas/2015/11/06/smuggling-human-beings-profitable-illegal-drugs/>

¹⁰⁸FATF Report, *Money Laundering Risks Arising from Trafficking in Human Beings and Smuggling of Migrants*, THE FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF), July 2011, p 16

¹⁰⁹Noé, Jean-Baptiste, *Le défi migratoire, L'Europe ébranlée*, Nanterre, Bernard Giovanangeli Editeur, 2015, p57

¹¹⁰FATF Report, Ibid, p12-13

¹¹¹ FATF Report, Ibid, p 15

¹¹² FATF Report, Ibid, p 16

2015 van een smokkelbende die migranten vanuit het noorden van Frankrijk naar het Verenigd Koninkrijk overbracht kwam aan het licht dat een overtocht tussen de 6.500 tot 7.000 Euro per persoon kostte waarbij de helft van dat bedrag aan de medeplichtige chauffeur werd doorbetaald¹¹³.

Geglobaliseerde wereld

Ondanks de voorspellingen van een wereld zonder grenzen, blijft het grootste deel van ons dagelijks leven, gaande van mensenrechten over nationale identiteit en levensstandaard, fundamenteel verbonden aan een grondgebied. De betekenis en functies van grenzen zijn onderhevig aan veranderingen onder invloed van tegenstrijdige invloeden van enerzijds globale economische uitwisseling en anderzijds angsten die ontstaan door globale veiligheidsaangelegenheden, in het bijzonder terrorisme¹¹⁴.

Globalisatie heeft een wereld gecreëerd waarin internationale zaken vanuit verschillende landen, met burgers vanuit alle plaatsen van de wereld, kunnen samengevoegd worden op de meest afgelegen plaats. Maar globalisatie heeft ook een wereld gecreëerd waarin geld, wapens en mensen gemakkelijk over grenzen kunnen verplaatst worden¹¹⁵.

De stroom van migranten over een geografische, politieke en culturele ruimte kan zowel gezien worden als het natuurlijk gevolg van globalisatie als een aangevoelde bedreiging voor orde, veiligheid en identiteit. Dat verlangen naar orde in relatie met veiligheid, identiteit en het ergens bij behoren, verklaart waarom migratie vaak naar de top van de politieke agenda opstijgt. Het is op veel manieren een reactie op de onzekerheden veroorzaakt door globalisatie met haar toenemende sociale en geografische niveaus van ongelijkheid en op de verschuiving van traditionele ideeën van tijd en ruimte welke tevens de kern vormt van wat globalisatie wordt genoemd¹¹⁶.

We zijn geëvolueerd naar een wereld waar kapitaal, goederen, diensten en productiemiddelen omzeggens vrij kunnen verplaatst worden en deze vanuit bijna elk deel van de wereld geïntegreerd kunnen beheerd worden. Ook alle mogelijke vormen van informatie kunnen in reële tijd overal ter wereld beschikbaar worden gesteld of geconsulteerd worden aan minimale kost. Verder is de vrijheid van beweging, voor zover ze aan een aantal wettelijke vereisten voldoet, omzeggens totaal en toegankelijk voor meer en meer mensen gezien de ontwikkeling van de transportmogelijkheden en de al bij al beperkte kostprijs voor het gebruik ervan. Het betekent ook dat voor diegenen die niet aan de wettelijke eisen voldoen om zich naar een ander land te begeven, een ruime informatie aanwezig is om beroep te doen op alternatieve mogelijkheden om op irreguliere wijze te emigreren. Voor de aanbodzijde van deze irreguliere opties is het eenvoudig om online potentiële klanten over hun diensten te informeren en tot een overeenkomst te komen evenals als het geïntegreerd beheer van hun activiteiten in dit kader van om het even waar net zoals dit in de reguliere sectoren het geval is.

---

¹¹³Noé, Jean-Baptiste, Ibid, p68

¹¹⁴Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, Ibid, p65

¹¹⁵ Shelly, Louise I., *Dirty entanglements. Corruption, Crime, and Terrorism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014,p2

¹¹⁶Munck, Ronaldo, Ibid, p7

Burgeroorlogen, conflicten, politieke regimes en vervolgingen

Mensen zijn doorheen de geschiedenis op de vlucht gegaan voor oorlogen, conflicten en vervolgingen. De veelvuldige conflicten in Afrika hebben op de eerste plaats interne en regionale vluchtelingenstromen op gang gebracht. Maar ook de conflicten in Afghanistan en Irak en de uitzichtloosheid van de situatie daar hebben er toe geleid dat grote delen van de bevolking er naar streven om elders een beter bestaan op te zoeken.

Bij het begin van het tweede decennium van de 21ste eeuw deed de Arabische Lente kortstondig de hoop ontstaan op democratischer en rechtvaardiger regimes. Al snel volgde de ontzuivering, eerst met de bloedige strijd in Libië om Kadhafi van de macht te verdrijven, gevolgd door het oplaaieren van het conflict in Syrië en het ontstaan van een zelden geziene spiraal van geweld. Daarboven kwam de breuklijn opnieuw aan het licht tussen soennieten en sjiieten die resulteerde in gruwelijke geweldtaferelen en in grote delen van het Midden-Oosten en Pakistan er toe geleid hebben dat duizenden mensen het leven hebben verloren en het bloed dat gevloeid heeft er voor zal zorgen dat jarenlange cycli van wraakacties te verwachten zijn.

Het Afrikaanse continent in het bijzonder is de laatste decennia niet gespaard gebleven van vaak bloedige en langdurige conflicten. Een goede indicatie hierbij is het relatieve hoge aantal door de VN toegelaten operaties voor de handhaving van de vrede ontplooid op het Afrikaans continent. Volgens het VN Departement voor Operaties voor de Handhaving van de Vrede (DPKO) waren op 31 januari 2015 acht van de zestien operaties en 96.165 (78% van het totaal) geüniformeerde manschappen en burgerpersoneel gelokaliseerd in Afrikaanse landen. Hierbij zijn niet alleen de VN betrokken maar tevens een indrukwekkende verzameling van niet-VN actoren waaronder regionale organisaties zoals de Afrikaanse en de Europese Unie, maar ook sub-regionale organisaties zoals de Economische Gemeenschap van West Afrikaanse Staten (ECOWAS) en een groot aantal gouvernementele en niet gouvernementele actoren¹¹⁷.

Ook de aard van het politiek systeem al dan niet samengaand met discriminatie of vervolging van bepaalde religieuze of etnische minderheden kunnen voor deze laatste een aanleiding zijn om emigratie als enige uitweg te zien om hun levenslot te verbeteren.

Klimaatwijziging en haar impact

Wereldwijd zijn er berichten over klimaatwijzigingen met als gevolg stijgende temperaturen, verhoging van de zeespiegel, toenemende stormen en orkanen, woestijnvorming, waterschaarste, smelten van de poolkappen.

De impact van de klimaatwijziging lijkt zich in het bijzonder af te tekenen in Noord- en West- Afrika met het opschuiven van de Sahara en de daling van de neerslag in grote regio's. Klimaatwijziging draagt hiermee bij tot de instabiliteit in de boog van onstabieleit die West- en Noord-Afrika overspant. In landen zoals Niger en Mali hebben bewoners van honderden dorpen hun plaats dienen te verlaten wegens de woestijnvorming en zijn ze moeten uitwijken naar het zuiden of naar de Maghreb waar velen proberen verder te reizen naar Europa.

---

¹¹⁷Bruno Charbonneau (2015) *The Politics of Peacekeeping Interventions in Africa, International Peacekeeping*, p276

Het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee is één van de meest kwetsbare regio's voor klimaatsverandering. De versterking van omgevingsfenomenen zoals o.a. schaarste van natuurlijke hulpbronnen, gronderosie en woestijnvorming, heeft ernstige effecten op economische sleutelsectoren zoals landbouw, toerisme, en voedselprijzen¹¹⁸.

Grensoverschrijdende verplaatsingen te wijten aan natuurrampen en de gevolgen van klimaatwijzigingen zijn niet opgenomen in de Conventie van Genève als reden tot asielaanvraag en vormen daarmee een normatieve tekortkoming in het internationale wettelijk beschermingsregime¹¹⁹. Wettelijk gesproken bestaat er dan ook niet zoiets als een vluchteling wegens klimaatwijziging.

Daarenboven is het volgens het Hoog Comité voor Vluchtelingen in toenemende mate moeilijk om verplaatste personen in categorieën onder te brengen wegens de gecombineerde impact van conflicten, milieu en economische druk. De mate waarin kan gesteld worden dat mensen zich verplaatsen als gevolg van klimaatwijziging is daardoor controversieel. Klimaatwijziging zal eerder een stapsgewijze invloed hebben, die zich aan bestaande problemen toevoegt en zich mengt met bestaande bedreigingen¹²⁰.

Tevens kunnen klimaatwijzigingen op zich een bron zijn voor een conflict dat op zijn beurt migratiestromen op gang kan brengen. Denken we hierbij maar aan de toegang tot en de verdeling van zoet water wat zeker in Noord-Afrika, het Midden-Oosten en de Sub-Sahara van existentieel belang is voor het overleven van de bevolking.

Het is derhalve niet noodzakelijk zo dat klimaatwijzigingen op zich de enige oorzaak zijn van migratie doch dat beslissingen om te blijven of te vertrekken beïnvloed worden door de algemene sociaal-economische situatie van de betrokkenen. Zo hebben studies aangetoond dat droogte in bepaalde delen van Afrika een daling in de internationale en lange afstandsmigratie tot gevolg hadden daar voedselschaarste en stijgende voedselprijzen mensen er toe verplichtten eerder geld uit te geven aan basisbehoeften dan aan verplaatsingen. Korte afstand verplaatsingen daarentegen kenden een stijging daar vrouwen en kinderen werk zochten om het huishoudelijk inkomen aan te vullen. Dit laatste lijkt consistent te zijn met vaststellingen in de traditionele literatuur over vluchtelingen dat de armste of meest kwetsbaren geen andere keuze hebben dan te blijven daar ze noch het economische vermogen noch de sociale netwerken noch de gezondheid of vaardigheden hebben om zich te verplaatsen¹²¹.

Er bestaat momenteel dan ook geen algemeen aanvaarde benadering over het aantal mensen dat enkel wegens klimaatwijzigingen op de vlucht is of dat in de toekomst zal zijn. Wel bestaan verschillende prognoses zoals deze van Norman Meyer die al in 2007 stelde dat halverwege de 21ste eeuw zo'n 250 miljoen mensen zouden kunnen verplaatst zijn wegens klimaatwijzigingen¹²². Gezien de afwezigheid van betrouwbare statistieken en een algemeen aanvaarde methodologie, blijft het giswerk om te bepalen hoeveel mensen zich wegens klimaatwijzigingen zullen dienen te verplaatsen.

---

¹¹⁸de Sousa Ferreira, Susana, *Migrations and the Arab Spring – a new security nexus?*, University of Graz, Austria, 10-11 June 2013, p72

¹¹⁹McAdam, Jane, *Climate Change, Forced Migration, and International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2012,p1

¹²⁰McAdam, Jane, *Ibid*,p16

¹²¹McAdam, Jane, *Ibid*,p21

¹²²McAdam, Jane, *Ibid*,p26

IV. Deel III : Toestand betreffende grensbescherming en migratie na de Arabische Lente

1. Hoofdstuk I : Gewijzigde parameters in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee na de Arabische Lente en hun invloed op grensbescherming en migratie

Regionale conflicten in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee

Libisch conflict en regionale destabilisatie

De Libische versie van de Arabische Lente werd gedreven door het oostelijke deel van het land, met name Cyrenaica met zwaartepunt Benghazi, en had een sterke islamitische component. Het westen en zuiden van Libië, alhoewel ook daar al snel een zekere chaos ontstond, bleven in de beginfase van de revolutie grotendeels trouw aan Kadhafi. De rebellen, ondanks het overlopen van een aantal militaire eenheden uit het oosten van het land, waren militair dan ook geen partij voor de elitetroepen van Kadhafi. Benghazi stond op het punt terug ingenomen te worden door eenheden van het regime toen de NAVO luchtsteun aan de rebellen, in het kader van VN resolutie 1973 van 17 maart 2011, het tij deed keren. Niet zozeer de interventie van de NAVO in Libië ter bescherming van de bevolking maar wel de vermeende doelbewuste deelname aan het verdrijven van het Kadhafi regime werd door Rusland en China bijzonder kwalijk genomen. Hierbij kwam het tot een vertrouwensbreuk waarbij China maar voornamelijk Rusland stelden dat geen tweede dergelijke resolutie het in de toekomst zou halen in de VN Veiligheidsraad wat Syrië betrof. Integendeel, de oude bondgenoot zou met alle middelen gesteund worden.

Al snel na het uitbreken van de vijandelijkheden in Libië kwam tevens een massale vluchtelingenstroom op gang. Het ging hierbij zowel om Libiërs als om migranten die het land probeerden te verlaten. Zo werden eind februari op enkele dagen tijd meer dan 30.000 Chinezen via de Tunesische grenspost van Raz Jdir geëvacueerd. Aan diezelfde grenspost stroomden vanaf dat ogenblik ook honderdduizenden migranten uit Egypte maar ook uit de Sub-Sahara, West-Afrika en Azië toe. Dankzij een snelle reactie van de internationale gemeenschap werd op enkele dagen tijd een massale luchtbrug ingericht die migranten, op de eerste plaats Egyptenaren, terug naar hun land van oorsprong bracht. Ook Libiërs ontvluchtten in grote getale het conflict waarbij hun aantal in juni 2011 tussen de 600.000 tot 1 miljoen werd geschat.

Met de gruwelijke dood van Kadhafi op 20 oktober 2011 kwam een definitief einde aan 44 jaar chaotisch en autoritair bewind dat aan duizenden het leven had gekost. Hij liet een land achter zonder echte staatsstructuren, zonder leger die naam waardig, met een corrupte politie die door de bevolking niet gerespecteerd werd en over geen enkel gezag meer beschikte. Een land waar de stammen het binnen hun gemeenschappen nog grotendeels voor het zeggen hadden en waar dankzij het conflict de extremistische islamitische groepen nieuwe machtsposities hadden kunnen innemen. Een land dat een open wapendepot was geworden waar iedere groep uit de regio die op zoek was naar wapens en munitie zich omzeggens vrij kon bedienen.

De milities die tegen Kadhafi hadden gevochten, hadden zich in drie confederaties georganiseerd volgens hun geografische afkomst: Oost-Libië, Misrata en de Nafousa Bergen. Bij het verdwijnen van Kadhafi waren er zo'n 1700 verschillende milities met een totaal van 231.000 geregistreerde strijders. De post-Kadhafi regeringen slaagden er niet in deze milities te ontwapenen of te integreren in de reguliere strijdkrachten noch waren deze regeringen in staat het monopolie op het geweld, één van de basisvoorwaarden voor de autoriteit van de Staat, te verkrijgen. Dit laatste bood een gelegenheid aan de "ondernemers van het geweld" om de scene te bezetten en het veiligheidsvacuüm voor eigen doeleinden te gebruiken.

Het post-Kadhafi tijdperk werd dan ook gekenmerkt door chaos en strijd tussen de verschillende clans en milities om macht en de daarmee samengaande mogelijkheid om zich een maximum van de olie en andere inkomsten toe te eigenen. In Benghazi maar ook in andere regionale centra bouwden islamitische extremisten hun machtsbasissen uit. Daarbij kwam dan nog dat in oktober 2014 aanhangers van de Islamitische Staat (IS) de controle namen over de haven van Derna in het oosten van Libië. Sindsdien is IS zich verder blijven ontwikkelen in Libië waarbij ze medio februari 2016 reeds enkele honderden kilometer aan de Libische kust beheersten, inbegrepen de havens van Sirte en Misrata.

Zorgwekkend waren ook de enorme hoeveelheden wapens en munitie, van alle types, die al snel na het uitbreken van de burgeroorlog in Libië zomaar voor het rapen waren daar heel wat opslagplaatsen niet meer door reguliere eenheden werden bewaakt. Wapens en munitie waren dan ook in overvloed beschikbaar voor de rebellen, inbegrepen de aan Al Qaida gelinkte bewegingen. Wapens en munitie waren niet alleen bestemd voor binnenlandse rebellengroepen maar werden al snel over de hele regio uitgevoerd en op de zwarte markt verkocht.

Volgens een rapport van de VN uit januari 2012 omvatten deze gesmokkelde wapens aangedreven granaten, machinegeweren, automatische geweren, munitie, granaten, explosieven en lichte luchtdoelartillerie op pick-ups gemonteerd. Aanzienlijke hoeveelheden wapens werden naar het zuiden van Libië verplaatst en doorgesluist naar Mali door Toeregs die voor Kadhafi hadden gevochten.

Wapensmokkel werd dan ook al snel een bijzonder winstgevende zaak waarbij stammen en milities die de oostelijke, westelijke en zuidelijke grenzen van het land controleerden betrokken waren. Een rapport van de VN uit maart 2014 stelde dat wapens afkomstig uit Libië in 14 verschillende landen teruggevonden werden en dit vaak bij militante groepen. Volgens dit rapport bereikten MANPAD's vier conflictzones waaronder Tsjaad en Mali. Libische wapens werden tevens teruggevonden in Somalië, de Centraal Afrikaanse Republiek, Niger en delen van Nigeria waar Boko Haram opereert. Een andere voornamelijk bestemming van Libische wapens, volgens dit rapport, betrof Syrië, waarbij aanwijzingen werden gevonden dat Qatar zijn militaire vliegtuigen had gebruikt om wapens vanuit Libië te vervoeren naar Turkije vanwaar ze overgemaakt werden aan rebellen in Syrië. Wapens van Russische makelij die in 2000 door het regime van Kadhafi waren aangekocht, werden teruggevonden in de handen van islamistische rebellen in Syrië¹²³.

Libië gaat derhalve van de ene crisis naar de andere daar het falen van het Kadhafi regime om het land een leefbare bureaucratische infrastructuur na te laten, het land daarmee ook de mogelijkheden op interne veiligheid ontzegt, laat staan politieke stabiliteit. Het ontbreken van effectieve centrale instellingen heeft zowel geleid tot de fragmentatie van de

---

¹²³ Associated Press, *Libya's out-of-control weapons spread across region, fueling conflicts*, Published March 22, 2014

Staat als tot de onderwerping van het politiek proces aan de wispelturigheden van een overvloed aan militieën en het spel van politiek en religieus extremisme. Ondanks pogingen van de VN om een verzoening tussen de verschillende zijden te bewerkstelligen, blijft het vooruitzicht op een eengemaakte Staat weinig waarschijnlijk en het spectrum van een langdurige burgeroorlog of mislukte Staat tekent zich af. Intussen drijft de chaos in Libië een steeds sterker wordende illegale migratie naar Europa en dit zowel afkomstig vanuit Noord-Afrika zelf als vanuit Afrika ten zuiden van de Sahara¹²⁴.

Half 2016 lijkt de voornaamste bedreiging in Libië echter uit te gaan van de opmars van de islamitische Staat in dat land. Honderden kilometer van de kuststrook met enkele belangrijke havens zijn al in hun handen. Tevens riep de islamitische Staat potentiële buitenlandse strijders op om zich niet meer naar Syrië te begeven doch de voorkeur te geven aan Libië. Op een jaar tijd zou het aantal van haar strijders verdubbeld zijn en begin 2016 al tot een zesduizend gestegen zijn¹²⁵ waaronder 1500 Tunesiërs. De aanval van de islamitische Staat op de Tunesische grensstad Ben Gardane waarbij deze getracht heeft een voorpost in Tunesië te veroveren, lijkt dan ook een voorbode te zijn van de verdere pogingen tot destabilisatie in de regio door de islamitische Staat en dat op enkele tientallen kilometers afstand van Europa. Het lijkt verder ook geen toeval te zijn dat Ben Gardane de voornaamste smokkelzone is tussen Tunesië en Libië en ook hier de verwevenheid tussen terroristische organisaties en criminelen een rol heeft gespeeld.

Syrisch conflict

De brutale repressie op 15 maart 2011 van een manifestatie te Deraa, een soennitische stad nabij de Jordaanse grens, tegen het regime van Al-Assad steekt het vuur aan de lont en sleept ook Syrië mee als één van de domino's in de Arabische Lente. Vanaf dat ogenblik zwelt het protest tegen het regime aan, niet alleen te Deraa maar ook in andere steden zoals Lattaquie of Banyas. Op dat ogenblik zijn de regimes in Tunesië en Egypte al gevallen en lijkt ook het Kadhafi regime al stevig aan het wankelen. Het leek dan ook onafwendbaar dat ook het Syrisch regime op zijn beurt in 2011 zou vallen.

Zoals de andere autoritaire regimes die tijdens de Arabische Lente onder druk kwamen te staan, reageert het regime vanaf 27 maart 2011 door te stellen dat ze bereid waren tot toegevingen. Hierbij werd de noodtoestand, die sinds 1963 van kracht was, ingetrokken en bijna 250 politieke gevangenen, voor het merendeel islamisten, werden vrijgelaten. Doch ook hier was de reactie van het regime te weinig en te laat.

Syrië komt dan ook terecht in een spiraal van toenemend geweld waarbij een kluwen aan actoren het gebeuren steeds ondoorzichtiger en gewelddadiger maakt. Anders dan initieel in het Westen verwacht, stort het Assad regime niet snel in. Dit op de eerste plaats dankzij de onvoorwaardelijke steun die Rusland aan zijn traditionele bondgenoot blijft verlenen maar ook dankzij de hulp die vanuit Iran en Irak bleef toekomen evenals de militaire steun die door de Hezbollah werd verleend. En anders dan dit het geval was bij de val van Kadhafi weigeren Rusland en China om Westerse resoluties in de VN Veiligheidsraad te steunen of ten minste een neutrale houding aan te nemen.

Alhoewel de initiële gebeurtenissen in Syrië in de Westerse media voorgesteld worden als vreedzame betogingen tegen het regime waarbij op de eerste plaats democratie

---

¹²⁴George Joffé, "Something wicked this way comes" *background to the new extremist challenge in the Middle East and North Africa: case studies*, Norwegian Peace Building Resource Centre, April 2015, p5

¹²⁵*Ben Gardane Attacks: Achievements and Failures*, Al Jazeera Centre for Studies, Wednesday, 30 March 2016

werd geëist, is er sprake dat reeds vanaf april 2011 de wapens zijn beginnen te circuleren¹²⁶. De stelling van het Assad regime dat islamistische groepen mede als motor van de opstand optraden, werd in het Westen als propaganda van het regime afgedaan. Net zoals dit in andere landen in het Midden-Oosten, Noord-Afrika en de Sub-Sahara het geval was, had ook Syrië nochtans het voorbije decennium een massale financiering, door voornamelijk Saoedi-Arabië en Qatar, gekend van moskeeën en madrassa 's waar radicale salafisten in alle openheid hun stellingen konden verkondigen aan hun leerlingen afkomstig uit de hele wereld en in het bijzonder uit Europa¹²⁷.

Nochtans bleef het tot de zomer 2012 omzeggens een taboe om te stellen dat Syrië een massale toevloed kende van jihadisten alhoewel er duidelijke aanwijzingen waren dat strijders uit o.a. Tunesië en Libië, maar ook uit een aantal Europese landen hun weg naar Syrië hadden gevonden en daarmee ingegaan waren op de oproep om de heilige oorlog te voeren tegen het Assad regime. Het was dan ook pas tegen het einde van de zomer 2012 dat duidelijk werd dat de oppositiegroepen die tegen het regime vochten voornamelijk bestonden uit jihadistische groepen zoals Al Qaida, Jabhat al Nosra en aansluitend de islamitische Staat met een sterke component buitenlandse strijders. Zeker in de beginfase van het Syrisch conflict werden deze groepen gefinancierd en bewapend door een aantal Golfstaten waarbij ook massaal wapens vanuit Libië o.a. via Turkije aan de opstandelingen werden geleverd. Turkije diende tevens als toegangspoort tot Syrië voor de meeste buitenlanders die aan het conflict wilden deelnemen.

De grote schok kwam echter toen Abou Bakr al Baghdadi zich op 29 juni 2014 uitriep als kalief van de islamitische Staat die de gebieden in Irak en Syrië onder haar controle omvatten. De oprichting ervan gaat terug tot de afkondiging op 13 oktober 2006 van de islamitische Staat van Irak en op 9 april 2013 van de islamitische Staat van Irak en de Levant. De islamitische Staat, ook Daesh genoemd, is van salafistische jihadistische afkomst en werd al snel gekend niet alleen vanwege haar ongekende gruweldaden maar ook vanwege haar meesterlijke kennis van de sociale media waarmee ze er in slaagde tienduizenden buitenlandse strijders in haar rangen te rekruteren.

De gevechten tussen regeringstroepen en oppositie maar ook tussen oppositiebewegingen onderling evenals de wreedheden en etnische zuiveringen begaan door voornamelijk Daesh zorgden voor een land in ruïne waarbij miljoenen mensen op de vlucht sloegen. Bij het schrijven van dit werk was er nog geen uitzicht op een vredesproces dat voor een duurzame oplossing in Syrië zou kunnen zorgen. Integendeel, het land lijkt meer versnipperd dan ooit waarbij naast de islamitische Staat ook de Koerdische regio in Syrië de facto autonoom is geworden.

In juni 2016 werd een groot offensief tegen de Islamitische Staat ingezet, met steun van zowel Westerse als Russische vliegtuigen, waarbij deze zowel in Irak, vanuit de Koerdische regio als in Syrië onder druk kwam te staan. Het blijft dan ook maar de vraag wat de gevolgen zullen zijn indien de islamitische Staat zou vernietigd worden en welke impact dit zou hebben op een eventuele terugkeer van de buitenlandse strijders naar hun thuislanden of naar een ander conflictgebied. Doch zelfs indien de islamitische Staat zou ophouden te bestaan, betekent dit nog niet dat dit een oplossing zou inhouden voor het globale Syrische probleem.

---

¹²⁶Pichon, Frédéric, *Syrie, Pourquoi l'Occident s'est trompé*, Monaco, Editions du Rocher, 2014, p12

¹²⁷Pichon, Frédéric, *Ibid*, p39

Iraaks conflict

Het huidige conflict in Irak kan grotendeels teruggevoerd worden naar de nederlaag van het regime van Saddam Hoessein in 2003 van wie het regime op de eerste plaats gedragen werd door de soennitische minderheid.

Bij de herinrichting van de Iraakse Staat kwamen de machtposities in handen van de sjiitische meerderheid waarbij de soennieten zich als dusdanig gemarginaliseerd en gediscrimineerd voelden. Daarbij kwam nog dat na de val van het regime van Saddam Hoessein de toenmalige leden van zijn veiligheidsdiensten en strijdkrachten uitgerangeerd werden en hierbij een intense haat overhielden tegen wat zij beschouwden als een door de VS gesteund sjiia regime waarbij een systeem werd opgezet volgens sektarische lijnen. De Koerden met hun de facto autonome regio namen hierbij een speciale plaats in.

Dit betekent dat de rebellie die grote delen van Irak trof bij de oorsprong niet op de eerste plaats geleid werd door religieuze fanatici maar er heel wat mensen waren die de rebellie zagen als een revolutie en een nationalistische beweging. Voor hen beschikte de Iraakse Staat over geen enkele legitimiteit meer¹²⁸.

Dit betekende dat de Iraakse veiligheidsdiensten en militaire eenheden die in soennitisch gebied gelegerd waren door de lokale bevolking niet aanvaard werden. De grootschalige corruptie binnen het overheidsapparaat zorgde er verder voor dat grote delen van de strijdkrachten niet operationeel of zelfs niet aanwezig waren toen de islamitische Staat haar offensief inzette tegen Mosul.

De veroveringen onder de vlag van de islamitische Staat en de Levant waren in werkelijkheid deze van een door ISIL aangevoerde coalitie die in een recordtempo de steden Fallujah en Ramadi innamen in januari 2014, gevolgd door de spectaculaire verovering van Mosul in juni datzelfde jaar. Naast de jihadistische strijders van ISIL namen ook voormalige leden van Saddam Hoessein's veiligheidsdiensten en soennitische stammen deel aan wat zij als een bevrijding beschouwden van hun grondgebied van het gehate sjiitische regime van de eerste minister Nouri al-Maliki¹²⁹. In de meeste gevallen werden zij door de lokale bevolking dan ook als bevrijders verwelkomd.

Enkele andere conflicten

Mali

De Franse interventie, operatie Serval gedoopt, die op 11 januari 2013 van start ging om te beletten dat het zuiden van Mali door strijders van o.a. Al Qaida in de Islamitische Maghreb (AQMI) en Toeareg bondgenoten onder de voet zou worden gelopen, vormt maar één van de acties in een reeds lang aanslepend conflict.

Zo stelt John Campbell dat drie belangrijke zaken dienen onderkend te worden om het conflict in Mali te begrijpen. Het betreft hier een verdeeld en straatarm land dat regelmatig door droogte en hongersnood wordt getroffen met een langdurige animositeit tussen het schaars bevolkte noorden, voornamelijk door Toearegs bewoond, en het economisch dominante zuiden. De Toearegs waren sinds 1960 dan ook al viermaal in opstand gekomen waarbij beloften over federalisering of meer autonomie voor het noorden telkens door de regering in Bamako werden gebroken. Hoewel Mali ergens wel als een modeldemocratie in

---

¹²⁸Zack Beauchamp, *The real roots of Iraq's Sunni-Shia conflict*, Vox, June 20, 2014

¹²⁹Thomas Gibbons-Neff, *ISIS: Not alone in their conquest of Iraq*, Washinton Post, June 20, 2014

de regio werd beschouwd, toonde de staatsgreep op 22 maart 2012, door de in de VS getrainde Amadou Sanago, aan hoe oppervlakkig de relaties van de bevolking met de elites van het land waren. Ten slotte is er ook het fenomeen van de islamitische radicalisering waarbij na de omverwerping van het Kadhafi regime in Libië Toeareg-huurlingen naar Mali terugkeerden om er samen met AQIM een radicaal-islamitisch regime in het noorden van Mali in te stellen.

Ondanks het formele democratische systeem vanaf 1991 werd Mali geteisterd door corruptie en wanbeheer. Vanaf 2002, toen Amadou Toumani Touré de presidentsverkiezingen won, maakte de top van het staatsbestel zich hier verder schuldig aan. Hierbij werd ook de krijgsmacht geteisterd door nepotisme waarbij officieren zich vaak munitie en soldij van soldaten toe-eigenden. Miljoenen dollars aan Amerikaanse militaire hulp, verondersteld voor het verdrijven van AQIM, kwam nooit verder dan de legerplaatsen. Daarbij kwam dat weinig Malinezen zich beschermd voelden door de politie die druk bezig was geld van automobilisten af te persen en rechters gunstige vonnissen aan de hoogste bidders verkochten. De Malinezen hadden hun geloof in de rechtsstaat verloren¹³⁰.

Hieraan dient toegevoegd te worden dat ook in Mali met geld en geestelijken uit de Golfstaten bij het begin van het nieuwe millennium verschillende madrassa's (scholen) werden opgericht die voornamelijk een wahhabitische en bijgevolg streng conservatieve versie van de islam verspreiden.

Verder schakelde de bevolking in het noorden van Mali, om te kunnen overleven, zich in de door AQIM en criminele groepen beheerste smokkeleconomie in. Naast sigaretten worden o.a. ook hasj vanuit Marokko en cocaïne vanuit Latijns-Amerika verder naar het oosten vervoerd waarna ze dan via verschillende routes naar Europa maar ook andere bestemmingen worden vervoerd. Aangezien deze smokkel één van de weinige economische, weliswaar illegale, activiteiten in deze regio is, kan aangenomen worden dat de vervlechting tussen islamistische terroristische groepen en de lokale bevolking niet zomaar ongedaan kan worden gemaakt.

Op 21 maart 2012 begonnen gefrustreerde militairen een munterij. Het betrof hier voornamelijk jonge officieren en onderofficieren die betrokken waren geweest in de gevechten bij de opstand en aansluitende burgeroorlog van zwaar bewapende, onder meer uit Libië teruggekeerde, Toeareg strijders (Mouvement National de Libération de l'Azawad (MNL)) in een gelegenheidscoalitie met Arabische Jihadstrijders. Deze staatsgreep speelde de Toearegs in het voordeel waarbij ze op 6 april 2012 de onafhankelijke republiek Azawad uitriepen. In juni 2012 namen echter jihadistische groepen, met AQIM, Ansar Dine en de Beweging voor de Eenheid en Jihad in West-Afrika (MUJAO) de macht in Noord-Mali over en installeerden er een waar schrikbewind gebaseerd op hun interpretatie van de sharia.

Toen deze terroristische groeperingen op 10 januari 2013 de stad Konna veroverden, op zo'n 600 kilometer van Bamako gelegen, en daarmee het gehele zuiden en ook de aldaar gevestigde belangrijke Franse gemeenschap bedreigden, aarzelden de Fransen niet om de dag daarop zelf een offensief tegen deze groepen op te starten. Daarmee werd dan ook een begin gemaakt aan een echte internationale militaire interventie waarbij Noord-Mali terug bevrijd werd en parallel de Europese Unie (EUTM Mali) en de VN (MINUSMA) naast de regionale organisaties tussenkwamen.

---

¹³⁰C. Homan, *Het conflict in Mali*, Clingendael, Armex, december 2013, nummer 6, p11-13

Ondanks de vredesovereenkomst tussen de Malinese regering en Toereg rebellen van juni 2013 en de als transparant beschouwde verkiezingen van augustus 2013 waarbij Ibrahim Boubacar Keita tot president werd verkozen, blijft het onrustig in Mali waarbij extremistische islamistische bewegingen ook in 2015 en 2016 verder aanslagen in zowel het noorden als het zuiden van Mali blijven uitvoeren en zelfs terug aan slagkracht lijken te winnen.

Egypte

Op 5 mei 2016 lanceerde ISIS een media campagne om haar afdeling in de Sinai woestijn te steunen en aan te moedigen. Voor ISIS is haar afdeling in de Sinai woestijn één van de sterkste en meest effectieve dankzij haar bijna dagelijkse aanvallen op de Egyptische strijdkrachten en het neerschieten van een Russisch vliegtuig op 31 oktober 2015 welke een globale impact had.

De wortels van de groep die de Egyptische vleugel zou worden van ISIS gaat terug tot 2011 nadat de Egyptische president Mubarak van het toneel was verdwenen en het kon groeien onder het regime van de uit het Moslim Broederschap afkomstige president Morsi. De militante groep Ansar Bei Al Maqdis begon delen van het noorden van de Sinai onder haar controle te krijgen en ze richtte zich op de verwaarloosde jeugd van de regio en de gemarginaliseerde Bedoeïen gemeenschap. Het was na de afzetting van Morsi door het leger dat de groep haar echte terreurcampagne startte waarbij honderden mensen werden gedood waaronder militairen, politieagenten en burgers. In november legde Ansar Bei Al Maqdis getrouwheid af aan de leider van ISIS, Abu Bakr al-Baghdadi waarmee de Wilayat Sinai, de Sinai Staat het levenslicht zag. Het verkreeg gesmokkelde wapens vanuit Libië¹³¹.

De Sinai tak van ISIS heeft nauwe banden met HAMAS en haar leden krijgen bij deze dan ook een intensieve militaire training. Militanten van ISIS waarschuwden dan ook dat zij een grote operatie in het zuiden van Israël plannen welke ook de stad Eilat tot doelwit zou nemen¹³².

Afghanistan

Het conflict dat initieel begon om de Taliban te verdrijven die een schuilplaats en steun hadden verleend aan Osama Ben Laden en zijn Al Qaida aanhangers na de aanslagen in de VS van 11 september 2001, is nog steeds aan de gang waarbij de Taliban in 2016 terug meer en meer terrein lijkt te winnen. Het door corruptie aangevreten Afghaanse leger lijkt niet in staat te zijn het terrein vast te houden en de Taliban zou in 2016 meer terrein onder haar controle hebben dan het geval was in 2001¹³³.

In 2016 heeft de Taliban haar hardste militaire campagne sinds jaren opgezet waarbij de oorlog bloediger dan ooit is geworden. Ondanks de interne moeilijkheden bij de Taliban lijkt haar militaire energie geen tekenen van verzwakking te tonen. Daarenboven heeft de Islamitische Staat zich in 2015 in Afghanistan gevestigd¹³⁴.

Yemen

De crisis in Yemen lijkt het product te zijn van drie verschillende maar onderling verbonden crisissen die allen dateren van voor de Arabische Lente maar er mee vervlochten

---

¹³¹Ian Lee, *ISIS in Sinai held back by Egypt's Bedouins*, CNN, November 12, 2015

¹³²*ISIS branch in Egypt's Sinai planning big operation in southern Israel*, Jerusalem Post, 03/27/2016

¹³³Nick Paton Walsh, *Afghanistan war: Just what was the point?*, CNN, February 25, 2016

¹³⁴Vanda Felbab-Brown, *Blood and faith in Afghanistan: A June 2016 update*, Brookings, May 2016

zijn. Dit wegens de manier waarop de demonstraties in de hoofdstad Sana'a in 2011 het 34 jarig regime van Salih Ali Abdullah, de kern van de drie crisissen, in het vizier namen. De problemen waarmee Yemen te maken heeft komen voort uit de Al-Houthi rebellie, de Hirak (zuidelijke afscheidings-)beweging, en Al-Qaida op het Arabisch schiereiland (AQAP) waarbij ze op de een of andere manier allen verbonden zijn aan de politiek die lang door het Salih regime werd gevolgd.

De demonstraties op Change Square in 2011 vielen bijgevolg samen met veel oudere problemen waarbij een voor het regime onaanvaardbare situatie werd gecreëerd. Niettemin slaagde het regime er in aan de macht te blijven tot december 2011, ondanks het uitlokken van een burgeroorlog die op de hoofdstad Sana'a geconcentreerd was. Het was pas nadat een door de GCC gesponsord staakt het vuren en mediatie-plan aanvaard werden dat de toenmalige president overtuigd kon worden een stap opzij te doen en in ballingschap naar de VS te vertrekken. Hij werd vervangen door Rabbuh Mansur Hadi die zonder veel succes geprobeerd heeft te onderhandelen met de Al-Houthi beweging en de Hirak terwijl de confrontatie werd aangegaan met AQAP en dit op een achtergrond van tribale onrust en onvrede¹³⁵.

Op 26 maart 2015 begon een door Saoedi-Arabië geleide coalitie van 9 Arabische landen op vraag van President Hadi een luchtcampagne, Operation Decisive Storm, tegen de Houthis die in het offensief waren gegaan. Op 22 april 2015 kondigde de coalitie aan deze operatie stop te zetten en voorrang te geven aan een politiek en vredesproces dat nu Operation Restoring Hope werd genoemd. Luchtaanvallen en bombardementen door de coalitie op de Houthis bleven echter doorgaan.

Regionale actoren

In de periode na het begin van de Arabische Lente, hebben een aantal Golfstaten een betekenisvolle hardere houding aangenomen. Na de beslissing van Saoedi-Arabië, geruggesteund door de Verenigde Arabische Emiraten, om de soennitische minderheidsregering in Bahrein te steunen tegen de sjia protestbeweging begin 2011, hebben deze Golfstaten zich opgeworpen als sterke opposanten tegen de doelstellingen van de Arabische Lente. Ze brachten immers hun regimes in gevaar.

Terwijl Oman een relatief neutrale houding heeft aangenomen en Koeweit zich heeft ingehouden in zijn oppositie tegen deze gebeurtenissen, heeft Saoedi-Arabië, geruggesteund door de VAE en Bahrein, resoluut stelling genomen tegen de gebeurtenissen zelf. Tegelijkertijd ijverden ze actief voor de val van het Assad regime in Syrië en namen ze stelling tegen Qatar terwijl ze vijandig bleven tegen de sjia gedomineerde regeringen in Irak en Iran. Saoedi-Arabië en zijn geallieerden beschuldigen met de regelmaat van een klok het regime in Teheran ervan om onrust en oproer te willen zaaien bij de sjiiitische minderheden in hun landen.

Onder leiding van Saoedi-Arabië probeerden deze Golfstaten een bredere coalitie van conservatieve Staten op te bouwen in een poging weerstand te bieden aan de volkseisen voor liberalisering. Tegelijkertijd legden ze een openlijke vijandigheid aan de dag tegenover de

---

¹³⁵ George Joffé, "Something wicked this way comes" background to the new extremist challenge in the Middle East and North Africa: case studies, Norwegian Peace Building Resource Centre, April 2015, p8-9

islamistische bewegingen die tot dan toe als gematigd werden beschouwd maar die nu, zoals de Moslimbroederschap, dreigden betrokken te worden in het bestuur van een aantal landen. Hiermee verbonden was er gezamenlijke poging door de Raad van de Golf Samenwerking (GCC) om Qatar te isoleren wegens zijn sympathieën voor deze “gematigde” islamistische bewegingen, en meer bepaald de Moslimbroederschap, en hun te dwingen zich op dezelfde lijn als hun burens uit de Golf te stellen.

De druk op Qatar was vooraf gegaan door een campagne georkestreerd door Egypte en de Golfstaten geleid door Saoedi-Arabië en de VAE doorheen 2014 om de Moslimbroederschap te demoniseren in het kielzog van zijn uitsluiting van de macht in Egypte eind juli van het jaar voordien. De VAE waren sinds lang tegen de Broederschap en in lijn daarmee tegen Qatar's omarming van deze beweging. Saoedi-Arabië daarentegen was voorafgaand een beschermheer van de Moslimbroederschap geweest waarbij het in de jaren 1960 een veilige haven had verleend aan Egyptische islamitische intellectuelen.

Daarmee was Egypte stevig ingebed in een constellatie van conservatieve Arabische Staten waarbij het de rol van regionale grootmacht aan Saoedi-Arabië verloren had. Gezamenlijk lijken ze er op de eerste plaats naar te willen streven Moslimbroederschap uit te willen schakelen als een legitieme politieke factor waarbij deze dan ook niet meer in staat is een echte competitie aan te gaan met de salafistische wahhabitische stroming.

In Jordanië lijkt het relatief liberaal politiek systeem dat ontsproot uit de Arabische Lente snel verwaterd te zijn door een durende economische crisis en een gebrek aan een koninklijke belangstelling voor een verdere politieke liberalisering, beide factoren verbonden door de ernstige uitdagingen waarmee het land geconfronteerd wordt, geklemd als het is tussen de onverzettelikheden van de Golfstaten en het ontstellend geweld in Syrië en Irak. Net als Libanon draagt het een zware last voor de Syrische vluchtelingencrisis en dit met opmerkelijk weinig hulp van de internationale gemeenschap.

In Libanon heeft de Syrische crisis geleid tot een aanscherpen van de sektarische breuklijnen doorheen het land waarbij het engagement van Hezbollah in de Syrische burgeroorlog er toe geleid heeft dat het land het risico kende meegezogen te worden in het conflict. De vrees bestaat dan ook dat deze ontwikkelingen zouden kunnen leiden tot een heropleving van een zekere variant van de burgeroorlogen van de jaren 1970 en 1980 of dat het conflict met Israël terug zou kunnen losbarsten en daarmee de interne stabiliteit zou bedreigen en dit samen met de Syrische vluchtelingencrisis die het nu meemaakt.

Algerije was er begin 2011 in geslaagd om met succes de volkswoede te temperen over de economische beweegredenen voor de Arabische Lente, met name de stijgende voedsel- en olieprijs. Met zijn eigen Berber-Lente van de jaren 1980 en de herinnering aan het Zwarte Decennium van de jaren 1990 op de achtergrond, heeft Algerije weinig verandering gezien. In plaats daarvan lijkt het land gevangen te zitten in een tijdszone die herinnert aan politieke principes van een vroeger tijdperk met een fysisch en intellectueel verminderde president en een politieke blokkade die samengaat met het langdurige opvolgingsproces voor de president. Het lijkt er op dat Algerije de sociale vrede grotendeels heeft kunnen afkopen door beroep te doen op zijn financiële oliereserves terwijl het land er toch niet in geslaagd is de jongeren die zich geïsoleerd voelen en een afkeer hebben van een systeem dat hen geen vooruitzichten kan bieden, terug aan boord te krijgen.

Daar waar Iran oorspronkelijk de opstanden in de Arabische wereld had gesteund als zijnde een islamitisch ontwaken, is het Syrië en het al-Assad regime onvoorwaardelijk blijven steunen en versleet het de oppositiegroepen aldaar voor terroristische organisaties gesteund door een alliantie van Golfstaten, Israël en de VS. Naast de historische banden tussen de

beide regimes lijkt de Iraanse steun voor al-Assad tevens ingegeven door zijn bezorgdheid over de samenstelling van een regering indien al-Assad zou vallen. Gezien de soennieten de overgrote meerderheid vormen van de bevolking, vreest Iran dat bij een verdwijnen van het al-Assad regime een sektarisch soennitisch regime zou gevormd worden dat een bondgenoot zou worden van Saoedi -Arabië of de VS en zich vijandig zou opstellen tegen het sjiitische Iran. Iran is dan ook Syrië blijven bijstaan met o.a. troepen, wapens, financiële middelen en raadgevers¹³⁶.

Doorbraak van extremistische islamistische groeperingen

Hoewel het fenomeen al langer bestond kwam het salafistisch djihadistisch extremisme in het Midden-Oosten en Noord-Afrika in 2014 pas goed op de voorgrond met de berichtgeving over deze bewegingen in het Syrisch conflict en meer bepaald de beelden van de gruwelen die door de islamitische Staat werden begaan. Deze bewegingen worden meestal geassocieerd met de nasleep van de Arabische Lente hoewel, islamistisch extremisme in vele aspecten een eerder afzonderlijk fenomeen vormt. Niettemin is het een acute kwestie geworden die andere zorgen overvleugeld heeft zoals de obsessie van de Golfstaten voor Iran en de “shia ark van extremisme” of hun zorg over de “gematigde” politieke islam van het Moslim Broederschap.

Extremisme is op een particulier kwaadaardige wijze aan de oppervlakte gekomen in een omgeving die gecreëerd werd door de burgeroorlog in Syrië en het mislukken van het bestuur in Irak. Het fenomeen bestond nochtans al van voor de Syrische crisis daar het één van de gevolgen is van de door de VS geleide invasie van Irak in 2003. De wortels liggen in de overblijfselen van de Ba'ath Partij na haar snelle ontbinding in de onmiddellijke nasleep van de invasie en in de marginalisatie van het vroegere leiderschap van voornamelijk soennitische herkomst. De rebellie tegen de VS aanwezigheid in het land nam verschillende vormen aan met een combinatie van ontevredenheid bij een aantal stammen, de politieke wraakzucht van opzijgeschoven voormalige Iraakse militairen en het ontbonden politiek leiderschap samen met extremistische islamitische elementen samengeklit rond Al Qaida in Irak (AQI).

Haar heropleving was te wijten aan een belangrijke Syrische component binnen AQI die een toevlucht had gezocht in Irak en herrees in 2012 als het Nusrah Front, in het bijzonder om het initiatief te nemen tegen het Assad regime, weg van het Vrije Syrische Leger en de “gematigde” islamitische groepen die formeel gesteund werden door Turkije, Saoedi-Arabië en Qatar. In 2013 eiste het Iraaks leiderschap de hegemonie op over de beweging in Syrië hoewel de leiding van het Nusrah Front weerstand bood en in plaats daarvan zijn trouw aan Al Qaida bevestigde. De heropgeleefde AQI, nu ISIS herdoopt, keerde terug naar haar Iraakse wortels en infiltreerde de voornamelijk soennitische gemeenschap in de Iraakse Anbar provincie waarbij ze tevens aankondigde dat de gebieden in Irak en Syrië onder haar controle de hoeksteen zouden vormen van een nieuw islamitisch kalifaat ontworpen om de postkoloniale orde in de regio omver te werpen die gebaseerd was op de Sykes-Picot overeenkomst uit 1916.

Naast haar militaire successen, in grote mate te wijten aan de allianties die ze had aangegaan met voormalige leden van de Ba'ath partij, de Naqahbandi orde en de lokale

---

¹³⁶Karim Sadjadpour, *Iran's Unwavering Support to Assad's Syria*, Combating Terrorism Center at Westpoint, August 27, 2013

soennitische stammen, onderscheidde deze nieuwe beweging zich door haar indrukwekkende competentie in het domein van de sociale media en internet en door haar uitzonderlijk prominent geweld en brutaliteit, beiden gebruikt om haar tegenstrevers te ondermijnen. ISIS was ook bijzonder succesvol in het trekken van de aandacht van een vervreemde en gefrustreerde jeugd uit zowel het Midden-Oosten als Noord-Afrika evenals uit Europa en zelfs de VS en Australië. Tegen eind januari 2015 werd geschat dat ze 30.000 buitenlandse strijders hadden aangetrokken en dit niet alleen wegens hun religieus vuur maar eerder wegens een breed spectrum aan andere, meer seculiere factoren die zelf de “romantiek” van de jihad omsloten. De uitzonderlijke brutaliteit karakteriseerde eveneens de administratie van de door haar gecontroleerde grondgebieden hoewel ze tevens een rudimentaire administratieve infrastructuur opbouwde¹³⁷.

De doorbraak van het jihadisch extremisme in de Sahara en de Sahel vindt zijn oorsprong in twee bronnen, met name de crisis in Algerije tijdens het zwarte decennium van de jaren 1990 en de instorting van het Kadhafi regime in 2011. In de nasleep van de Algerijnse burgeroorlog die tot een einde kwam in 1997-98, concentreerden de overblijfselen van de extremistische groepen die zich verzetten tegen de Algerijnse regering zich in Kabylië en verbonden zich in 2003 met de smokkelnetwerken in de Sahara. Na spectaculaire gijzelingsacties van Westerlingen die hen miljoenen euro's opbrachten, trok deze nieuwe aftakking van de Algerijnse groeperingen zich terug in Noord-Mali waar ze bescherming genoten van lokale stammen. Ze bleef in Noord-Mali waarbij bij gelegenheid de omliggende Staten werden bedreigd of geïsoleerde toeristen werden gegijzeld in ruil voor losgeld en dit terwijl ze gestadig haar ledenaantal uitbreidde met rekruten uit Mali zelf en Mauritanië. In september 2006 legde ze retorisch trouw af aan Al Qaida, nu Al Qaida in de Maghreb (AQIM) genaamd, doch bleef gefocust op haar eerste doel, met name Algerije. De ineerstorting van het Kadhafi regime in 2011 dwong de Toereg huurlingen die voor het regime hadden gevochten terug te keren naar Mali waar in 2012 het onafhankelijk Toereg thuisland, Azawad, werd uitgeroepen. AQIM, nu uitgebreid met de toevoeging van de Toereg islamistische Beweging, Ansar ed-Din en een afgescheiden Mauritaanse Sahal factie, de Beweging voor Eenheid en Djihad in West Afrika (MUJAO), sprong op de kar van het Toereg initiatief om de voornaamste steden in Noord Mali in te nemen en ze aan een rigide salafistisch regime te onderwerpen.

Na de mislukking van het offensief van AQIM en haar bondgenoten in januari 2013 om het zuiden van Mali in te nemen, door de reactie van Frankrijk en de internationale gemeenschap, werd de beweging in een eerste fase gemarginaliseerd doch niet uitgeschakeld. Eén van de redenen waarom Frankrijk, de Afrikaanse Unie en de internationale gemeenschap het zo moeilijk hebben om AQIM en de met haar verbonden groepen uit te schakelen, is de diepe instabiliteit die de Sahara en de Sahel kenmerkt als gevolg van de ineerstorting van de Staat in Libië die geleid heeft tot de groei van een groot aantal dissidente en extremistische groepen. Deze groepen breidden hun banden uit naar de Sahara en de Sahel evenals naar Egypte waarbij ze een wijdverbreid gebied van onveiligheid en instabiliteit inrichtten die een toenemende zorg zijn voor Egypte en Algerije. De groepen uit de Sahel breiden tevens hun contacten uit met o.a. Boko Haram in Nigeria doch ook met andere extremistische groepen uit de regio¹³⁸.

---

¹³⁷George Joffé, *Ibid*, p10

¹³⁸George Joffé, *Ibid*, p11

Boko Haram werd in 2002 in Borno, een noordoostelijke Staat van Nigeria, opgericht en had veronderstelde banden met Al Qaida. In de eerste jaren beperkte het geweld zich tot die Staat waarbij ze een eind wilden maken aan alle Westerse invloeden. Later streefde Boko Haram naar de instelling van een islamitische Staat in West-Afrika waar de sharia overal zou dienen toegepast te worden. In maart 2015 legde de leider van Boko Haram, Shekau Abubakar, trouw af aan IS. Naast Nigeria is Boko Haram o.a. ook actief in Tsjaad, Niger en Kameroen.

Vanaf 2011 begint de beweging ook met zelfmoordaanslagen naast de aanvallen die ze voordien reeds tegen zachte doelen was beginnen uitvoeren. Er wordt geschat dat het conflict sinds mei 2013 tot eind 2015 meer dan 2,3 miljoen mensen heeft doen vluchten in Nigeria waarvan minstens 250.000 naar Kameroen, Tsjaad en Niger. Boko Haram heeft in 2014 meer dan 6.600 mensen gedood en voerde spectaculaire aanvallen uit waaronder de ontvoering van 276 schoolmeisjes uit de locatie Chibok in april 2014. Medio 2014 verkreeg Boko Haram tevens controle over delen van het grondgebied van haar thuisstaat Borno, ter grote van zo'n 50.000 Km² zonder dat ze er echter in slaagden de hoofdstad van de regio, Maiduguri, in te nemen. Na een grootscheeps offensief door de Nigeriaanse veiligheidsdiensten, in coördinatie met de buurlanden, werd aangekondigd dat alle kampen van Boko Haram waren vernietigd. De beweging bleef echter actief.

Voor haar financiering doet Boko Haram, net als andere islamistische terreurbewegingen, beroep op drugstrafiek, ontvoeringen, overvallen en afpersing. Daar waar ze bij haar stichting in 2002 het merendeel van haar fondsen nog van lokale donoren kreeg, heeft deze financiering zich de daarop volgende jaren uitgebreid met buitenlandse donoren en schimmige liefdadigheidsinstellingen. De banden die Boko Haram daarbij onderhield met o.a. AQIM opende tevens de deur voor financiering door groepen uit Saoedi-Arabië en het Verenigd Koninkrijk. Hierbij gebeurt de financiering van haar activiteiten via een sterk gedecentraliseerd systeem waarbij tevens het islamitische model van geldtransfers, hawala, wordt gebruikt. Dit laatste is gebaseerd op een eresysteem en een globaal netwerk van agenten wat het bijzonder moeilijk maakt om de financiering op te sporen¹³⁹.

Corruptie, criminaliteit en terrorisme

Op 16 januari 2013 omstreeks 5 uur in de morgen nam een groep terroristen de controle over van de installaties van het Amenas gasveld in het oosten van Algerije en gijzelde er de aanwezige werknemers afkomstig van drie continenten. De aanvallers kwamen uit ten minste zeven landen. De organisatie van deze terroristische aanval die het leven kostte aan enkele tientallen gijzelaars en waarbij meer dan dertig terroristen door de Algerijnse veiligheidsdiensten werden gedood, wordt toegeschreven aan de toenmalige leider van Al Qaida in de Maghreb (AQIM), Mokhtar Belmokhtar. De terroristen voerden hun actie uit vanuit het naburige Libië terwijl de voorbereidingen door de groepering van Belmokhtar voornamelijk vanuit Mali werd uitgevoerd waarbij Niger als transitland werd gebruikt voor de in plaats stelling voor de aanval.

Voor haar financiering doet AQIM beroep op ongeveer alle mogelijke criminele activiteiten die in haar bereik liggen. Het kidnappen van Westerlingen heeft de organisatie enorme sommen opgebracht. Westerse regeringen maar ook bedrijven van gegijzelden en hun

---

¹³⁹Wikipedia, *Boko Haram*, https://en.wikipedia.org/wiki/Boko_Haram#Niger

verzekeringsfirma's hebben tussen 2004 en 2014 naar schatting meer dan 130 miljoen dollar uitbetaald aan terroristische bewegingen in de sub-Sahara waar ook AQIM deel van uitmaakt.

Verder werd Belmokhtar meestal aangeduid als de gangster jihadist of meer gebruikelijk als "Mister Marlboro" voor zijn vooraanstaande rol in de illegale smokkel van sigaretten in Noord-Afrika. Tevens zijn er connecties met de drugshandel en mensensmokkel waarbij terroristische organisaties niet noodzakelijk als organisator maar eerder als facilitator optreden van criminele groeperingen.

Met het financiële manna uit voornamelijk criminele activiteiten kunnen terroristische groepen zoals AQIM zich zonder al te veel problemen in wapens bevoorraden in voornamelijk Libië waar de wapenarsenalen van het voormalige Kadhafi regime in wapensupermarkten omgetoverd werden. Deze wapens worden dan gedeeltelijk met behulp van Toereg stammen die voor het Kadhafi regime gevochten hebben, schijnbaar moeiteloos doorheen de regio vervoerd over de landsgrenzen heen.

Deze belangrijke financiële hulpbronnen hebben een organisatie als AQIM toegelaten door corruptie, militaire kracht en de steun van lokale Toereg rebellenbewegingen een vrijhaven in Noord-Mali in te richten. Ze kon hierbij tevens grote delen van de bevolking aan zich binden door het aanbieden van economische perspectieven verbonden aan allerhande smokkel en andere criminele activiteiten.

Dat deze corruptie zeer ver kon gaan, kan onder ander geïllustreerd worden met volgend voorbeeld. In april 2010 werd te Tamanrasset, in het zuiden van Algerije, door Algerije, Niger, Mali en Mauritanië een gemeenschappelijk staf "Comité d'état-major opérationnel conjoint" (CEMOC) opgericht die operaties voor het lokaliseren en vernietigen van terroristische groepen moest leiden. Dit hield tevens in dat informatie tussen de verschillende deelnemende landen zou dienen uitgewisseld te worden en gemeenschappelijke operaties tegen terroristische groepen tot de opdrachten van het CEMOC behoorden. Ondanks de goede intenties is deze multinationale staf een lege schelp gebleven die geen enkele operatie heeft geleid. Eén van de redenen zou er in bestaan dat in de beginperiode de gedeelde informatie en de geplande operaties in recordtijd via corrupte vertegenwoordigers van een van de deelnemende landen bij de geviseerde terroristische bewegingen zijn terechtgekomen.

Louise I. Shelley stelt dan ook dat onwettige grensoverschrijdende handel enkel kan functioneren dankzij een grote en doordringende corruptie. Transparency International geeft in haar wereld corruptie kaart voor 2012 dan ook aan dat de Sahel-regio, evenals de aangrenzende regio's van Noord-, West- en Centraal-Afrika hoge niveaus van waargenomen corruptie hebben. Libië, de bron van gesmokkelde wapens, is één van de meest corrupte Staten in de wereld. In vele van deze zwakke Staten is de politieke wil niet aanwezig om misdaad, terrorisme of de in toenemende mate complexe structuren gebouwd uit deze ingrediënten te controleren¹⁴⁰.

Maar ook in een land als Turkije is het bestuur ondermijnd, in het bijzonder door de corruptie in de grensregio's maar ook door de massieve corruptie in zijn buurstaten. Turkije's grensregio's met de Kaukasus, Iran, Irak en Syrië zijn armoedig en voornamelijk bewoond door de Koerdische minderheid die familiebanden hebben met Koerden in de buurlanden. Familiale en clan groepen zijn sinds eeuwen betrokken in handel, waarvan een groot deel buiten de controle van de Staat. De regionale instabiliteit en het gebrek aan onderwijs en

---

¹⁴⁰Shelly, Louise I., Ibid, p4

werkgelegenheid of het ontbreken van kapitaal voor ontwikkeling, hebben geleid tot een grote afhankelijkheid van grensoverschrijdende smokkel waarbij mensen, wapens, antiques, nagemaakte goederen en sigaretten zich gemakkelijk verplaatsen over de grenzen met Syrië, Irak en Iran¹⁴¹.

Zo geeft Shelley het voorbeeld van de mensensmokkel van o.a. Pakistani, maar ook Afghanen, via Iran en Turkije waarbij de mensensmokkel organisatie's in Turkije op medewerking kunnen rekenen van corrupte ambtenaren en leden van de veiligheidsdiensten. Zo zouden voor Pakistani vervalste paspoorten in Iran aangemaakt worden, waarschijnlijk door staatsgesteunde corrupte acteurs die gemotiveerd worden door het toebrengen van schade aan andere landen door het vergemakkelijken van misdaad en terrorisme¹⁴².

Grootschalige corruptie door overheidsambtenaren in vele landen in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee leidt er toe dat het merendeel van de bevolking om te overleven verplicht is in dit corrupte systeem mee te draaien. Gezien de verstengeling van criminelen en corrupte overheidsambtenaren, inbegrepen leden van de veiligheidsdiensten, is de drempel voor een deel van de jonge meestal ongeschoolde bevolking om voor het criminele milieu te gaan werken zeer klein. Een deel van de bevolking echter zoekt zijn heil in religieus extremisme en terroristische organisaties om zich af te zetten van het corrupte systeem. Doch ook deze religieus extremistische organisaties, die intern een aantal sociale voorzieningen verzekeren, schuwen zelf een vervlechting met criminele organisaties niet.

Volgens Shelley is de natuur van terrorisme en georganiseerde misdaad geëvolueerd. Terroristen ageerden vroeger tegen een Staat, daarin vaak bijgestaan door andere Staten. Georganiseerde misdaad maakte vroeger haar grootste winsten door te parasiteren op de Staat. Shelley stelt dat dergelijke duidelijk afgebakende relaties tussen de Staat, terroristen en georganiseerde misdaad niet langer geldig zijn. Terrorisme net als georganiseerde misdaad is voor een groot deel transnationaal geworden. Zij opereren op een globale schaal met kwantitatieve en kwalitatieve middelen die er toe leiden dat ze Staten kunnen destabiliseren en financiële markten kunnen verstoren. Ze doen beroep op netwerken en uitbesteding waarbij individuele cellen slechts een beperkte band hebben met het leiderschap. Hierbij doen deze organisaties eerder denken aan de vernieuwende structuren van IT bedrijven waarbij de organisatiestructuur operationele flexibiliteit verschaft en een snelle invoering van vernieuwing en toelaat evenals een snelle reactie op opduikende hindernissen.

De "oude" georganiseerde misdaad leefde in een soort symbiose met de Staat waarbij ze mee profiteerde van de economische groei en haar illegale winsten voor een groot deel terug investeerde in de legale economie. Net zoals legale investeerders waren ze afhankelijk van nationale stabiliteit en rationele markten om het kapitaal in stand te houden en hun middelen te laten groeien. Hun belangen waren derhalve niet gelijklopend met terroristische groepen die er naar streefden de Staat te destabiliseren.

Met het einde van de Koude Oorlog en de toenemende globalisatie zijn wereldwijd echter nieuwe criminele en terroristische groepen in opkomst. Velen hebben hun basis in conflict regio's en Staten in overgang waarbij ze de teleurgang van grenzen en toenemende mobiliteit evenals verschillende nieuwe vormen van communicatietechnieken en efficiënter internationaal transport uitbuiten. Ze gedijen in de schaduw economie, de afwezigheid van een effectieve Staat en endemische corruptie. Vele van deze nieuwe criminele groepen hebben geen belang in het bestendigen van de Staat daar ze eerder hun winsten halen uit het

---

¹⁴¹ Shelly, Louise I., Ibid, p64

¹⁴² Shelly, Louise I., Ibid, p65

destabiliseren van de Staat en haar structuren. Deze nieuwe groepen gedijen dan ook in de chaos van de oorlog, bevroren en blijvende conflicten waar regeringen niet in staat zijn hun illiciete activiteiten te stoppen en waar corruptie de norm is¹⁴³.

Criminele groepen hebben er dan ook geen probleem meer mee om samen te werken met terroristische groepen aan wie ze hun “expertise” verkopen. Valse documenten, mensensmokkel, logistieke diensten voor het verplaatsen van wapens, mensen en geld, IT training, financiële spijstechnologie. Alles is te koop waarbij terroristische groepen zelf actief deelnemen aan criminele activiteiten om hun inkomsten mee te helpen verzekeren. Als echte zakenmensen zorgen ze er dan ook voor dat hun activiteiten voldoende gediversifieerd zijn om het risico te spreiden en een permanente stroom aan inkomsten te genereren.

Mensensmokkelaars van Eritrea, Somalië, Libië en Soedan treden als gewelddadige poortwachters op langs de migratieroute door Noord-Afrika en de Sub-Sahara. Hierbij persen ze geld af van de kwetsbare, gemanipuleerde en misbruikte migranten in spe op de verschillende trajectposten langs de migratieroutes¹⁴⁴.

Mensenhandel en mensensmokkel hebben een exponentiële groei gekend waarbij bescheiden schattingen gewag maken van 7 tot 34 miljard USD inkomsten op jaarbasis. Deze criminele activiteiten maken dan ook deel uit van de diversificatiestrategie van verschillende terroristische groepen. Zo werd er in 2006 al gewag gemaakt van de arrestatie door de Duitse autoriteiten van Iraakse en Syrische mensensmokkelaars die er van verdacht werden banden te hebben met het terroristische netwerk Ansar al-Islam¹⁴⁵. Ook Al Qaida in de Maghreb met zijn leider Belmokhtar is er voor gekend niet alleen actief te zijn in de gijzelingen en de sigarettensmokkel maar zijn activiteiten te hebben uitgebreid naar drugs, wapen- en mensensmokkel in een web van steeds hechtere criminele partnerschappen die een groot deel van de Sub-Sahara omvatten.

Na de val van Kadhafi zijn de weinige staatsfuncties die naam waardig in Libië ongeveer volledig weggevallen. In Libië worden de grenzen dan ook niet meer bewaakt door de Staat doch worden ze gedeeltelijk gecontroleerd door allerhande milities en etnische groepen.

Volgens Louis I. Shelly is de teleurgang van de grenzen in veel gevallen het resultaat van het zich terugtrekken van de Staat waarbij minder controle wordt uitgeoefend over het nationaal grondgebied. In de ontwikkelingslanden zijn de grenzen vaak kunstmatige overblijfselen van het koloniale regime en andere historische erfenissen, eerder dan verdedigbare opdelingen van mensen en culturen. Gezien de afwezigheid van de wil om deze grenzen te bewaken en de weinige financiële stimuli voor de ordediensten om effectief hun taak uit te voeren, heerst een belangrijk niveau van corruptie aan de grenzen¹⁴⁶.

Europa kijkt op de andere zijde van de Middellandse Zee die grotendeels gekenmerkt wordt door mislukte of zwakke Staten van dewelke zowel een terroristische dreiging uitgaat als een niet aflatende stroom aan immigranten. De twee fenomenen zijn bij wijle verbonden daar de vrees bestaat dat terroristische groepen Europa proberen te infiltreren langs deze migratiegolven. Waarschijnlijker is het zo, zoals dat reeds in het verleden werd aangetoond,

---

¹⁴³ Shelly, Louise I., Ibid, 103

¹⁴⁴ Brady, Hugo, *Schengen's maritime border: Another annus horribilis in the Med?*, European Union Institute for Security Studies, June 2014, p2

¹⁴⁵ Shelly, Louise I., Ibid, p179-180

¹⁴⁶ Shelly, Louise I., Ibid, p2

dat terroristische groepen een vruchtbare grond vinden in de duizenden migranten (en vaak in de tweede generatie) die, niet geassimileerd, aan de rand van de Europese droom leven¹⁴⁷.

Islamistisch terroristische organisaties lijken verder meer en meer betrokken te zijn bij de internationale drugshandel. Zo zou de hoofdbron van de inkomsten van Boko Haram afkomstig zijn uit de bescherming van de drugs- en wapensmokkel in Centraal- en West-Afrika. Dit werd bevestigd door gevangen genomen militanten van Boko Haram tijdens de militaire operaties van de Afrikaanse Unie in 2015. Rapporten stellen dat Boko Haram, die trouw heeft afgelegd aan ISIS en in 2015 de naam heeft aangenomen van West Afrikaanse Provincie van de Islamitische Staat (ISWAP), verder gaat met het controleren van een uitgebreid netwerk van drugs- en wapensmokkel ondanks de militaire tegenslagen die ze in 2015 onderging.

De voornaamste sfeer van Boko Haram's activiteit is gelegen in de regio van Lake Chad in het noordoostelijk deel van Nigeria waar zich voorname smokkelroutes bevinden. Boko Haram haalt inkomsten uit de logistieke steun aan de drugsbaronnen die heroïne vervoeren naar Europa langs de havens van Port Harcourt en Port Calabar in Nigeria. Pogingen om de militanten van Boko Haram uit deze regio terug te dringen kan rekenen op hevige weerstand van Boko Haram die haar financiële bronnen verdedigt. De organisatie zou tevens haar zaken uitbreiden naar de havensteden Port of Abidjan en Port of San Pedro waarbij havenautoriteiten worden gecorrumpeerd om de smokkel te laten gedijen.

Een andere goed gekende transportroute van drugs en wapens gaat over het noordelijk deel van Mali naar Libië, Marokko en Algerije. AQIM en lokale jihadistische groepen zijn de voornaamste begunstigen van deze route. AQIM en Boko Haram zijn betrokken in een wijd netwerk van smokkel van Zuid-Afrika, de Congolese Democratische Republiek en de Centraal Afrikaanse Republiek waarbij ze als een soort criminele syndicaten optreden met als hoofddoel de uitbouw van een transnationaal crimineel netwerk. Al Shabaab die in Somalië opereert heeft een gelijkaardig patroon met dat verschil dat ze probeert de wapensmokkel vanuit Yemen te controleren¹⁴⁸.

Verder verslechterende economische en sociale situatie

Het Middellandse Zee- gebied is een unieke geopolitieke regio en speelt een essentiële rol in internationale migratie daar het een kruispunt is tussen één van de regio's met een grotere mobiliteit (Afrika) en één van de meest begeerde regio's (Europa). De regio heeft een complex migratienetwerk met zuid- noord mobiliteit (Maghreb- Europa), zuid- zuid mobiliteit (van Libië tot Tunesië en Egypte en de Maghreb landen naar de Perzische Golf) en oost- west mobiliteit (van de Balkan en Turkije naar West-Europa). De Arabische Lente heeft de vrees verhoogd van grootschalige migratie naar Europa en het gevoel van onveiligheid

---

¹⁴⁷Jakub Grygiel, *The Geopolitics of Europe: Europe's Illusions and Delusions*, Foreign Policy Research Institute by Elsevier Ltd., August 3, 2015,p511-512

¹⁴⁸Global research, *Arms and Drug Trafficking in Africa. The Role of Boko Haram*, Centre for research on globalization, 14 March 2016, <http://www.globalresearch.ca/video-arms-and-drug-trafficking-in-africa-the-role-of-boko-haram/5514293>

doen toenemen bij de Europeanen, te wijten aan haar geografische nabijheid. Immigratie als een bedreiging voor het Middellandse Zee- gebied komt voort uit het gevoel van onveiligheid met betrekking tot de migratiestromen van Noord-Afrika en meer in het bijzonder van de Maghreb, en vormt vaak een uitdaging voor de menselijke veiligheid daar migranten hun eigen leven wagen tijdens hun zoektocht naar een beter leven.

Immigratie vanuit de landen van het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee is sinds decennia een realiteit. Zo waren in 2010 in Europa bijna 8 miljoen migranten afkomstig uit de Arabische landen van het Middellandse Zee- gebied. Zo was er sinds het jaar 2000 een verhoging in de aantallen migranten van Noord-Afrika naar Europa. Marokko had hierbij de grootste inbreng. Nochtans blijft de grootste migrantengroep vanuit het Middellandse Zee- gebied afkomstig uit Turkije.

Migratie vanuit het zuiden kwam voort uit gevoelens van frustratie onder de jongeren te wijten aan een gebrek aan kansen (werkloosheid, lage lonen, autoritaire regimes,...). Dergelijke scenario's scherpen de zuid- noord migratiedruk aan.

Zuid- zuid mobiliteit komt voornamelijk voort uit economische motivaties en politieke conflicten. Eind 2010 leefden zo'n 4,5 miljoen migranten in de Arabische landen rond de Middellandse Zee en dit zowel in reguliere als irreguliere situaties.

Zuid- zuid mobiliteit vond voornamelijk plaats naar olieproducerende landen. Landen in de MENA regio zijn een belangrijke bestemming voor miljoenen arbeidskrachten. Libië was tot recentelijk de grootste migranten ontvanger in de regio hoewel deze migratiesituatie nooit stabiel is geweest.

De politieke en sociale spanningen van de Arabische Lente hebben de economieën van deze Staten dooreen geschud en hebben de migratiepatronen veranderd terwijl ze een uitdaging vormden voor de regionale stabiliteit. De verhoogde volatiliteit in de regio heeft de migratiedruk aangescherpt. De zuid- zuid mobiliteit is gestegen toen mensen hun landen ontvluchtten om een schuilplaats te vinden in de buurlanden. Bijgevolg heeft in een eerste fase, en meer dan de verhoging in de zuid- noord migratie, de Arabische Lente een diepe impact gehad op de migratie binnen het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee¹⁴⁹.

Het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee maakt deel uit van de wereldeconomie, en de verschillende landen, elk met hun specifieke kenmerken, ondergaan dan ook mede de invloed van de tendensen die zich op wereldschaal afspelen. De financiële en daarop volgende economische crisis die zich in 2008 als een schokgolf over onze planeet verspreidde had natuurlijk ook daar een impact en zou volgens bepaalde benaderingen één van de factoren zijn die mee aan de basis lag van de Arabische Lente. Toegenomen werkloosheid, prijsstijgingen voor basisproducten, uitzichtloosheid, stijgende individuele schulden, economische ongelijkheid en corruptie en de impact hiervan op het sociaaleconomische leven speelden mee als een versterkende factor voor een reeds grotendeels gefrustreerde voornamelijk jonge bevolking.

De politieke instabiliteit die ontstond na de Arabische Lente had een negatieve impact op de economieën van de regio daar verschillende economische sectoren gedesintegreerd zijn. De regio, die reeds een hoge werkloosheid kende, kijkt nu aan tegen een grote uitdaging inzake werkloosheid in termen van jobcreatie, kwetsbare tewerkstelling en lage lonen. De

---

¹⁴⁹de Sousa Ferreira, Susana, Ibid, p74-78

UNDP wijst er op dat de Arabische landen een meer aangepaste macro economische en sectoraal beleid zouden dienen aan te nemen om de uitdaging van de tewerkstelling aan te pakken. Verder is een duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen essentieel daar het voor deze landen een van de grootste uitdagingen vormt. Waterschaarste is een groot probleem in de regio en klimaatsverandering heeft een grote impact met periodes van droogte die de landbouw en voedselproductie bedreigt en daarmee bijdraagt tot armoede en migratie.

In Tunesië, bakermat van de Arabische Lente, klonk naast de roep naar vrijheid op de tweede plaats de hoop op een verbetering van de economische toestand. Vooral bij de jeugd was de verwachting hooggespannen dat, eenmaal het land bevrijd van de kleptocratie geleid door de families verbonden aan de president, de tewerkstelling en het levensniveau er spectaculair op zouden vooruit gaan. Maar ook in andere landen speelde deze verwachting zeker mee.

Egypte heeft belangrijke economische hulpbronnen. Te beginnen met zijn uitstekende geostrategische ligging voor de handel, op een kruispunt tussen Europa, het Midden-Oosten en Afrika met belangrijke havens en het Suez kanaal. Daarbij werden er het voorbije decennium belangrijke gas- en petroleumreserves gevonden. Ondanks deze reserves is het land een netto invoerder van gas en petroleum en lijdt het aan een structureel tekort aan elektriciteit. Het heeft in Afrika, na Nigeria en Ethiopië, de derde grootste bevolking en het tweede grootste bruto nationaal product. De economie kende tijdens en na de revolutie van 2011 een scherpe daling in het inkomen uit toerisme en een daling van de buitenlandse directe investeringen. De Egyptische economie had zich nog steeds niet hersteld in 2015 waarbij de regering verder ging met het subsidiëren van de energie wat bijdroeg tot het grote budgettaire deficit. Het land worstelt daarbij met het vraagstuk van de verdeling van de al bij al lage groei onder de steeds groeiende bevolking waarvan bijna de helft het moet stellen met minder dan 2 USD per dag. Deze groei heeft zich verder niet vertaald in voldoende jobs voor het groeiende aantal jongeren waarbij werkeloosheid in het bijzonder hoog is bij jongeren met een diploma hoger onderwijs waarbij deze bijzonder afhankelijk zijn van jobs in de publieke sector en bij de overheid.

2. Hoofdstuk II: Grensbescherming en migratiestromen na de Arabische Lente

Eerste push in 2011 vanuit Tunesië

Van bij de start waren revolutie en migratie intrinsiek verbonden. De economische crisis in Europa, die geleid had tot minder toerisme naar Tunesië en een dalende export, evenals de verstrenging van immigratie en grenscontroles, verminderden de vooruitzichten op werk in het thuisland en migratiemogelijkheden voor Tunesiërs. Op zijn beurt versterkte dit de onvrede van de hoger opgeleide jeugd. Tegelijkertijd wakkerden de onderliggende oorzaken van de revolutie, stijgende werkloosheid en armoede evenals politieke repressie, de migratieaspiraties van de Tunesiërs aan.

Het onmiddellijk effect van de Jasmijnrevolutie op migratie was drievoudig. Het veiligheidsvacuüm leidde ten eerste tot de effectieve afwezigheid van Tunesische grenscontroles begin 2011. Dit gaf aanleiding tot een tijdelijke opstoot van irreguliere emigratie naar Europa en stuwde de trans-Middellandse Zee migratie naar de top van de Europese politieke agenda. Ten tweede staken verschillende honderdduizenden mensen de grens over naar Tunesië vanuit Libië bij het begin van de burgeroorlog in dat land. Voor Tunesië, dat sinds lange tijd geen ervaring meer had met immigratie, zorgde dit snel voor

praktische uitdagingen op gebied van onderdak, gezondheidszorg en voedselbevoorrading. Dit vereiste dat de regering nieuwe migratie- en asielwetten opstelde na vele jaren van inactiviteit in dit domein van beleid. Ten slotte zorgden het democratiseringsproces en de ongeziene vooruitgang inzake burgerlijke vrijheden na het vertrek van Ben Ali voor een aanzienlijk burgerlijk en maatschappelijk activisme. Heel wat niet gouvernementele organisaties (NGO) vestigden zich in Tunesië om op te komen voor meer waardigheid, vrijheid en mensenrechten, inbegrepen de rechten van migranten zowel in het thuis- als in het buitenland. Dit leidde tot een stijgende betrokkenheid van Tunesische migranten in de binnenlandse politiek en toezicht op het Tunesische besluitvormingsproces door de burgerlijke maatschappij.

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw tot aan zijn onafhankelijkheid in 1952 was Tunesië een bestemmingsland voor honderdduizenden migranten van voornamelijk Italiaanse en Franse oorsprong. Na de onafhankelijkheid veranderde dit en stuurde Tunesië jaarlijks tienduizenden migranten uit naar voornamelijk Frankrijk maar ook naar andere West-Europese landen om aan de economische vraag te kunnen voldoen. Hieraan kwam na de oliecrisis van 1973 grotendeels een einde waarbij het type van migratie vanuit Tunesië veranderde en zich eerder in het kader van de gezinshereniging afspeelde en ook de irreguliere migratie aan belang won. Vanaf halverwege de jaren 1970 verplaatste de Tunesische migratie zich tevens gedeeltelijk naar het naburige Libië. In de jaren 1980 werd Italië ook een belangrijk bestemmingsland.

Sinds de onafhankelijkheid van Tunesië werd emigratie gezien als een economische en politieke veiligheidsklep. Arbeidskrachten werden aangemoedigd om te emigreren teneinde de economie te stimuleren via hun geldtransfers en de binnenlandse werkloosheid te verlichten. Tegelijkertijd hield de regering migranten nauwlettend in het oog en dit zowel om de hechte banden met de diaspora te verzekeren als om politiek engagement en kritiek op het regime vanuit het buitenland te verhinderen. Geldtransfers speelden een belangrijke rol in de Tunesische economie sinds de onafhankelijkheid en telden voor ten minste 4% van het BNP.

Tot de jaren 1990 waren de Tunesische emigranten voornamelijk half geschoolde arbeidskrachten of familieleden. Daarna bracht de hoge werkloosheid bij universitair afgestudeerden en de uitbreiding van de mogelijkheden voor geschoolde arbeidskrachten om te emigreren naar Europa en Noord-Amerika stijgende aantallen universitair opgeleide Tunesiërs ertoe te emigreren. Ook studentenmigratie steeg sterk waarbij deze trend nog versterkt werd door de globale economische crisis van 2008 en de sterk stijgende werkloosheid en frustratie bij jongeren.

De Jasmijn revolutie in Tunesië leidde tot een onmiddellijke golf van irreguliere emigratie. Begin 2011 registreerden de Italiaanse autoriteiten de aankomst van 43.000 mensen aan hun zee grenzen, inbegrepen 28.000 Tunesiërs, dit in vergelijking met een voorafgaand jaarlijks gemiddelde van 19.000 mensen (inbegrepen 1700 Tunesiërs) over de periode 2000-2010. Hoge werkloosheid, gunstige weersomstandigheden en een veiligheidsvacuüm met als gevolg een effectieve afwezigheid van Tunesische grenscontroles, leidden waarschijnlijk tot deze plotselinge verhoging. Het feit dat irreguliere aankomsten in Spanje en Malta over dezelfde periode verminderden, suggereert dat irreguliere migranten uit de regio hun routes aanpasten en andere oversteekpunten, zoals van Libië naar Italië of van

Marokko naar Spanje, verlieten om gebruik te maken van de weinig gecontroleerde Tunesisch-Italiaanse route¹⁵⁰.

Sinds de tijdelijke opstoot in 2011 verminderde volgens de gegevens van Frontex de irreguliere migratie vanuit Tunesië. In 2012 werden 2.200 irreguliere Tunesische migranten onderschept aan Europese zee grenzen en dit aantal daalde naar minder dan 1000 in 2013 en 2014. Dit is gedeeltelijk te wijten aan het herstel van de grenscontroles door de Tunesische autoriteiten en aan de verhoogde financiële en technische steun door de EU, maar ook aan het feit dat Libië aan belang won als vertrekpunt voor irreguliere migratie. Intussen werden meer dan 15.000 Tunesiërs gedwongen teruggestuurd vanuit Europa tussen 2011 en 2013.

*De Lampedusa route*¹⁵¹

Wat gemeenzaam de Lampedusa route wordt genoemd, zal in het kader van dit werk iets ruimer bekeken worden in de zin dat het hier gaat over de zuid- noord migratie over de Middellandse Zee richting Italië en Malta waarbij Lampedusa inderdaad een van de voornaamste bestemmingen is. Deze migratiestromen vertrekken hoofdzakelijk uit Libië.

De associatie van Libië met migratie is niet recent. Het land is sinds lange tijd zowel een finale bestemming voor migranten als een tussenstop voor diegenen die Europa wilden bereiken. In 2009, twee jaar voor de omverwerping van Kadhafi, herbergde Libië op zijn grondgebied zo'n 2,5 miljoen migranten, voornamelijk afkomstig van Afrika maar ook uit landen zoals Bangladesh en de Filipijnen. In 2013 werd een aanwezigheid geschat van 1,7 tot 1,9 miljoen migranten in het land. Daar waar Libië traditioneel een bestemmingsland was, is het in toenemende mate een transit land geworden naar Europa.

De connectie tussen politiek en migratie in Libië is niet verminderd na de revolutie van 2011 die tot het verdwijnen van het Kadhafi regime leidde. De nieuwe heersers over het postrevolutionaire Libië, een mengeling van politiek gedreven militieën en gewelddadige ondernemers, beheerden de mensensmokkel samen met andere criminele activiteiten. Migratiestromen van Libië over de Middellandse Zee versterkten terug toen de overgang naar een democratie evolueerde in een nieuwe burgeroorlog in 2014.

Voor Westerse beleidsmakers is het grote verschil tussen de pre- en post-2011 het ontbreken van een duidelijke, alhoewel een vroeger onverkwikkelijke, gesprekspartner bij de implementatie van voornamelijk repressief beleid gericht op het beheersen van migratie. Een bepaalde denktrend stelt dat met Kadhafi er ten minste iemand was die effectief migranten kon terugdrijven in Europa 's plaats. Na zijn verdwijnen waren er geen effectieve staatsinstellingen die dit konden overnemen en de geleidelijke desintegratie van de Libische regering leidde verder tot het ineenzakken van deze politiek, in het bijzonder vanaf 2014.

De uitbesteding van de migratiecontrole aan Libië is dus mislukt en dit niet alleen wegens de ondergang van het regime dat voor de implementatie instond. In feite dient de smokkel van mensen door Libië bekeken te worden als een criminele activiteit gevoerd door specifieke organisaties in connectie met de formele staatsinstellingen. De pieken in de

---

¹⁵⁰Katharina Natter, *Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer?*, The online journal of the Migration Police Institute, 28 May 2015, p1-15

¹⁵¹Mattia Toaldo, *Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge*, Istituto Affari Internazionali, IAI Working Papers, 15I14 May 2015

migratiestromen vanuit Libië over de Middellandse Zee zijn het resultaat van verschillende factoren waarbij het gevoerde beleid in Europa (en in het bijzonder in Italië) weinig impact heeft. Belangrijker zijn de sterkte van de criminele netwerken die de mensensmokkel beheren, het open of gesloten deur beleid gevoerd door Libië met landen uit de Sub-Sahara, de aantrekkelijkheid van Libië 's economie in termen van jobmogelijkheden, de veiligheidssituatie in het land en het ontstaan van conflicten en humanitaire crisissen in de landen van oorsprong van de migranten en asielzoekers. Het samenspel tussen deze factoren wordt gecombineerd met de traditionele zwakheid van de staatsinstellingen, zelfs onder Kadhafi. Deze zwakte is bijzondere zwaar geworden na de uitbreiding van de nieuwe burgeroorlog in 2014 welke leidde tot de ineenstorting van de centrale regering en de inrichting van twee grotendeels niet effectieve regeringen in Tobroek en Tripoli waarbij geen van de twee ook maar enige controle lijkt te hebben over het weinige dat nog van de overheidsinfrastructuur was overgebleven. Dit stelt een bijkomende uitdaging voor Europa daar een beleid van uitbesteding van de migratiecontrole nu niet alleen grotendeels ineffectief is maar praktisch ook onwerkbaar wegens het ontbreken van een politieke actor aan wie de uitbesteding van de migratiecontrole kan toevertrouwd worden.

Volgens Amnesty International blijven vluchtelingen en migranten die armoede, conflict of vervolging in de Sub-Sahara of het Midden-Oosten ontvluchten verder Libië irregulier binnenkomen met de hoop van daar uit Europa te bereiken. In 2014 overtrof het aantal zee overtochten met migranten deze van om het even welk voorafgaand jaar. Het UNHCR schat dat ongeveer 141.000 van de 170.100 mensen die in 2014 in Italië aankwamen vanuit Libië vertrokken¹⁵².

Alhoewel in 2015 de Lampedusa route overschaduwde werd door de Balkanroutes kwamen dat jaar volgens IOM dan toch bijna 154.000 migranten via de zee in Italië aan. En ook in 2016 lijkt deze route niet aan belang te hebben ingeboet. Zo stelde IOM eind juni 2016 dat op dat ogenblik nog nooit zoveel mensen de centrale route over de Middellandse Zee hadden gebruikt en men voor 2016 rekening diende te houden met zo'n 300.000 mensen die vanuit voornamelijk West-Afrika via de noordelijke Maghreb-landen de oversteek naar Europa zouden wagen. IOM meldde hierbij ook dat naast Libië ook Egypte steeds meer aan belang won als vertrekpunt voor bootvluchtelingen richting Europa¹⁵³.

De Balkanroutes

In 2015 werden de Balkanroutes een begrip inzake migratie. Op de eerste plaats wegens de grote aantallen vluchtelingen afkomstig uit voornamelijk Syrië, maar ook uit andere conflictgebieden en regio's, die via Turkije en Griekenland aansluitend verder naar West-Europa, en in het bijzonder naar Duitsland, probeerden verder te reizen.

In een eerste fase doorkruisten migranten die met bootjes vanuit Turkije in Griekenland waren aangekomen Macedonië en Servië om dan in Hongarije de Schengenzone binnen te komen. Hallucinante taferelen speelden zich dan ook af op deze route waarbij het er op leek dat de verschillende landen probeerden zo snel mogelijk de migranten naar het volgende buurland door te sturen. Zo stemde het Macedonische parlement op 18 juni 2015

---

¹⁵²2015 LIBYA HUMANITARIAN Needs Overview, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, July 2015, p9

¹⁵³Recordaantal mensen via Middellandse Zee naar Italië sinds deal EU-Turkije, De Standaard, 28 juni 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160628_02360281

een nieuwe wet die op 22 juni in werking trad en bepaalde dat vluchtelingen gedurende 72 uur vrij toegang hadden tot het Macedonische grondgebied en gebruik mochten maken van het openbaar vervoer. Daarbij moesten ze onmiddellijk de keuze maken tussen het aanvragen van asiel in Macedonië of het verlaten van het land binnen de 72 uur.

In september 2015 riep Hongarije dan ook de noodtoestand uit om de massale instroom van vluchtelingen een halt toe te roepen en sloot het de grens met Servië omzeggens hermetisch af waarop de vluchtelingenroute zich verlegde over Kroatië naar Hongarije. Half oktober sloot Hongarije dan ook deze grens waarbij het illegaal oversteken van de grenzen ook daar strafbaar werd gesteld. Tegelijkertijd werden ook tijdelijke controles met buurland Slovenië, net zoals Hongarije lid van de Schengenzone, terug ingevoerd om te verhinderen dat de betere treinverbindingen naar Oostenrijk vluchtelingen zouden aantrekken. Hongarije bouwde dan vanaf half juli 2015 in recordtempo afsluitingen op zijn grenzen om te verhinderen dat migranten irregulier het land zouden binnenkomen.

Met het sluiten van de Hongaarse grenzen verlegde de migratieroute zich eind oktober 2015 naar Slovenië om dan verder te kunnen trekken over Oostenrijk naar Duitsland en andere West-Europese en Scandinavische landen. Zo passeerden op 23 oktober 2015 zo'n 13.000 migranten het kleine grensdorpje Rigonce in Slovenië van waar ze zo snel mogelijk de Oostenrijkse grens probeerden te bereiken om van daaruit verder naar Duitsland te trekken. Slovenië gaf al snel te kennen de grote toestroom migranten niet aan te kunnen en verzocht dan ook de Europese Unie om bijstand. De geruchten over een mogelijke sluiting van de Oostenrijkse en Duitse grenzen, brachten de Balkanlanden Bulgarije, Roemenië en Servië er toe er mee te dreigen ook hun grenzen te sluiten indien dit zou gebeuren daar ze weigerden "bufferzones" te worden voor vluchtelingen. De chaos in Europa inzake de vluchtelingencrisis leek nu volledig te zijn en men leek maar geen vat te krijgen op de instroom vanuit Turkije waarbij volgens IOM in 2015 meer dan 850.000 migranten de oversteek naar Griekenland waagden om vervolgens via de Balkanroutes naar Duitsland en andere meer noordelijk gelegen bestemmingen verder te trekken.

Eind 2015 kwam Griekenland vanuit de Europese Unie dan ook terug onder vuur te liggen en werd er zelfs bedreigd het land uit de Schengenzone te zetten indien het land zijn grenzen niet beter zou gaan controleren. Op 12 februari 2016 kreeg Griekenland dan een ultimatum van de EU waarbij het binnen de drie maanden de controle van zijn grenzen aanzienlijk diende te verbeteren indien het niet uit de Schengenzone wilde gezet worden.

Eind februari 2016 sloot Macedonië dan zijn zuidelijke grens met Griekenland voor Afghanen waarbij enkel nog Irakezen en Syriërs werden doorgelaten en dit als reactie op de Servische beslissing om geen Afghanen meer toe te laten. Half maart 2016 kwam ook daaraan een einde en sloot Macedonië volledig zijn zuidergrens voor irreguliere migranten als reactie op vergelijkbare maatregelen door Kroatië, Slovenië en Servië.

De Balkanroutes gingen dan ook bijna volledig dicht toen naast de maatregelen door de landen er op gelegen, ook het eind november 2015 tussen de Europese Unie en Turkije gesloten akkoord in maart 2016 in werking trad.

Van de meer dan 850.000 migranten die in 2015 door de Balkanroutes trokken waren volgens IOM zo'n 48% afkomstig uit Syrië, 21% uit Afghanistan, 9% uit Irak en 4% uit Eritrea terwijl Pakistan, Nigeria en Somalië elk zo'n 2% voor hun rekening namen en Soedan, Gambia en Mali daar elk nog 1% aan toevoegden¹⁵⁴.

---

¹⁵⁴Miljoen vluchtelingen en migranten bereikten Europa in 2015, De Standaard, http://www.standaard.be/cnt/dmf20151222_02033206

Intern verplaatste personen en intraregionale migratie in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee

De revoltes in Libië en Syrië hebben een aanzienlijk deel van de bevolking verplaatst. Beide situaties hebben voornamelijk humanitaire crisissen veroorzaakt, met ondraaglijk leed tot gevolg welke ook de internationale gemeenschap aanbelangen. Mensen uit Libië vluchtten bij het uitbreken van de burgeroorlog in 2011 naar Tunesië, Egypte, Niger, Algerije, Tsjad en Soedan en een kleiner percentage naar Italië en Malta. Vluchtelingen uit Syrië kwamen Jordanië, Turkije, Libanon en ook Irak binnen waarna een aantal onder hen verder uitweken naar Europa.

Verder zijn ook miljoenen mensen op het Afrikaanse continent en het Midden-Oosten op de vlucht in hun eigen land. Dit is vaak te wijten aan conflicten en crisissen waarbij vluchten dan nog als enige optie overblijft. Voor sommige van deze intern verplaatste personen (IDP) is de vlucht in eigen land, in bepaalde gevallen bij familie of verwanten, slechts een eerste fase op een verdere tocht die hen doet uitwijken naar buurlanden of er hen toe aanzet om de oversteek naar Europa te wagen.

Voor 2014 zijn de cijfers over het aantal intern verplaatste personen dan ook indrukwekkend te noemen. Eind 2014 steeg het aantal IDP in het Midden-Oosten en Noord-Afrika naar een geschat aantal van ten minste 11,9 miljoen. Dit aantal dat de cijfers samenvoegt van Irak, Libanon, Libië, Palestina, Syrië en Yemen vertegenwoordigt daarmee bijna een derde van het aantal IDP wereldwijd. Voor de periode van 2001 tot 2011 vertegenwoordigde het aantal IDP in de regio zo'n 7 tot 14% van het globale cijfer waarbij de verhoging te wijten was aan de door de VS geleide invasie van Irak en het daarop volgende sektarisch conflict. Irak terzijde gelaten was de situatie relatief stabiel tot 2011 waarbij verplaatsingen voornamelijk gedreven werden door conflicten van lage intensiteit die tot het nationale grondgebied beperkt werden en slechts sporadisch grootschalige militaire operaties inhielden. De opstanden tijdens de Arabische Lente mondden in de regio uit in een periode van chronische politieke instabiliteit en burgeroorlog met conflicten die over de nationale grenzen heen gevolgen hadden. Van 2011 tot eind 2014 zijn meer dan 7,8 miljoen mensen hun thuis ontvlucht en hebben daarmee 4,1 miljoen mensen vervoegd die al langdurig als vluchteling leefden. Syrië en Irak telden dan ook 91% van het totale aantal IDP in de regio. Voor heel wat van deze IDP is een terugkeer naar huis dan ook geen optie op korte termijn daar hun huizen vernield zijn en het conflict dat hen dwong te vluchten nog steeds aan de gang is¹⁵⁵.

Centraal-Afrika is één van de regio's op het Afrikaanse continent met een bijzonder complex, langdurig en dynamisch vluchtelingenprobleem. Eind 2014 waren er ten minste 7,9 miljoen IDP's in de regio, verspreid over Burundi, de Centraal Afrikaanse Republiek, de Democratische Republiek Congo, Zuid-Soedan en Soedan. Meer dan drie miljoen mensen werden in deze regio in 2014 intern verplaatst en vertegenwoordigden daarmee 67% van de nieuwe IDP in de Sub-Sahara in dat jaar¹⁵⁶.

---

¹⁵⁵ Jeremy Lennard, *Global Overview 2015, People internally displaced by conflict and violence*, Internal Displacement Monitoring Centre, Geneva, May 2015, p39

¹⁵⁶ Jeremy Lennard, *Ibid*, p22

In Oost-Afrika waren er in december 2014 meer dan 1,9 miljoen IDP verspreid over Eritrea, Ethiopië, Kenia, Somalië, Oeganda en Zimbabwe. Somalië blijft de grootste populatie IDP'S tellen in de regio met zo'n 1,1 miljoen, gevolgd door Eritrea met 397.200 en Kenia met 309.200. Zoals in 2013 vonden in 2014 nieuwe verplaatsingen enkel plaats in Ethiopië, Kenia en Somalië dewelke onderhevig blijven aan geweld en conflicten. Meer dan 220.000 mensen ontvluchtten hun thuis in Kenia in 2014 voornamelijk ten gevolge van intracommunautair geweld. Intracommunautair geweld was ook een voornaam drijfveer voor nieuwe verplaatsingen in Ethiopië waar 137.000 mensen hun thuis ontvluchtten ten gevolge van botsingen tussen verschillende clans. Somalië heeft de langst durende situatie van verplaatsingen in de regio en in 2014 kwamen er ten minste 89.000 nieuwe IDP's bij voornamelijk te wijten aan het offensief van Somalische militairen en de missie van de Afrikaanse Unie in Somalië (AMISOM) tegen de islamistische beweging al-Shabaab die grote delen van het land onder haar controle heeft.

In de West-Afrikaanse landen Kameroen, Ivoorkust, Liberia, Mali, Niger, Nigeria, Senegal en Togo waren er eind 2014 dan weer zo'n 1,5 miljoen IDP's. Nigeria telde het grootste aantal met meer dan één miljoen, gevolgd door Ivoorkust met ten minste 300.000 IDP'S. Voor de eerste maal werden ook verplaatste personen in Kameroen gemeld na grensoverschrijdende aanvallen door Boko Haram die ten minste 40.000 mensen verplichtten hun thuis te ontvluchten. Nigeria werd het hardst getroffen door nieuwe verplaatsingen daar brutale aanvallen van Boko Haram dramatisch stegen in de tweede helft van 2014 en een ongeziene humanitaire crisis veroorzaakten die naar de buurlanden oversloeg. De aanvallen en ontvoeringen door Boko Haram, de operaties die tegen deze beweging werden gevoerd en het intracommunautaire geweld verplaatsten minstens 975.300 mensen. Een beperkt deel kwam terecht in kampen terwijl 92,4% een onderdak vond in gastgezinnen. De aanvallen en ontvoeringen door Boko Haram dreven daarenboven ten minste 150.000 mensen over de grenzen naar Kameroen, Tsjaad en Niger¹⁵⁷.

In Zuid-Azië verhoogde in 2014 het aantal IDP's in Pakistan tot 1,9 miljoen en in Afghanistan tot ten minste 805.000. In Pakistan was dit te wijten aan intensere operaties van opstandelingen en tegenoperaties van regeringstroepen. Ook in Afghanistan verslechterde de situatie nog verder met een verderzetting van het gewapend conflict, stammetwisten en ontvoeringen¹⁵⁸.

De burgeroorlogen in Libië en Syrië hebben naast de interne verplaatsingen op hun beurt ook geleid tot grote vluchtelingenstromen naar de buurlanden in de regio. Zo huisvestte Jordanië begin 2016 meer dan 1,4 miljoen Syriërs, de 600.000 vluchtelingen inbegrepen die er sinds het begin van het conflict in 2011 aangekomen zijn¹⁵⁹. En dit in een land met zo'n 7,5 miljoen inwoners en een werkloosheid die rond de 22% schommelt. In Turkije waren er in april 2016 2,75 miljoen Syrische vluchtelingen geregistreerd. Het kleine Libanon telde op dat ogenblik dan weer meer dan 1 miljoen Syrische vluchtelingen terwijl er in Egypte en Irak respectievelijk 120.000 en 246.000 aanwezig waren¹⁶⁰.

---

¹⁵⁷Jeremy Lennard, *ibid*, p34

¹⁵⁸Jeremy Lennard, *ibid*, p 50

¹⁵⁹Rana F. Sweis, *Jordan Struggles Under a Wave of Syrian Refugees*, The New York Times, FEB. 13, 2016

¹⁶⁰Syria Regional Refugee Response, Inter-agency information Sharing Portal, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122>

Ook de Libische burgeroorlog zorgde voor grote migratiestromen. Onmiddellijk na het uitbreken van de vijandelijkheden in februari 2011 kwamen grote bevolkingsstromen vanuit Libië op gang. Deze kunnen enerzijds onderverdeeld worden in de groepen buitenlanders die het land ontvluchtten en anderzijds in een deel van de Libische bevolking die een veilig onderkomen zocht.

Zo evacueerde China eind februari 2011 in een recordtempo meer dan 30.000 landgenoten uit het door de oorlog geteisterde land. Via de Tunesische grensovergang te RazJedir werden de Chinezen overgebracht naar Zarzis voor een tussenstop waarna ze met een luchtbrug vanuit Djerba hun thuisland vervoegden. Zij behoorden tot de gelukkigen. Honderdduizenden buitenlanders, voornamelijk Egyptenaren, ontvluchtten het conflict waarbij het grootste deel van diegenen die Tunesië bereikten na enkele dagen met een internationale luchtbrug naar hun thuislanden werden overgevlogen of per schip werden overgebracht. Enkele tienduizenden kwamen voor langere tijd in Tunesië vast te zitten. Verder wisten honderdduizenden via de grensovergangen met Egypte, Algerije, Niger, Soedan en Tsjaad een veilig onderkomen te vinden.

Ook de Libiërs sloegen met honderdduizenden massaal op de vlucht. Op de eerste plaats naar Egypte en Tunesië. Maar ook enkele tienduizenden waagden de oversteek naar het Italiaanse eiland Lampedusa en naar Malta. De cijfers over de Libische vluchtelingen zijn op zich minst onduidelijk te noemen. Zo bestaat er voor Tunesië geen visumplicht en veel Libiërs waren het al gewoon om heen en weer naar dat land te reizen. In juni 2011 was er sprake dat een 600.000 Libiërs zich in Tunesië bevonden waarbij ze ofwel een onderkomen hadden gevonden bij de lokale inwoners ofwel op hotel gingen. Vanaf juni 2011 werden door Libiërs massaal woningen en appartementen in Tunesië gehuurd en zelfs gekocht wat voor een zware verstoring op vastgoedmarkt zorgde. De Libiërs hadden zich over bijna de volledige Tunesische kuststrook verspreid waarbij de minst gegoeden in het zuiden van het land waren blijven hangen terwijl diegenen die over meer financiële draagkracht beschikten verder naar het noorden van het land trokken of zich in de toeristische centra ophielden. De meeste van de in Tunesië aanwezige Libiërs stonden dan ook niet als vluchteling geregistreerd daar ze legaal het land waren binnengekomen en zich als dusdanig niet hadden opgegeven. Begin 2014 werd het in Tunesië aanwezige aantal Libiërs geschat op 1,2 miljoen waarvan 800.000 in gezinsverband¹⁶¹. Gezien Libiërs zich vrij tussen Tunesië en Libië kunnen bewegen, lijkt hun aantal dan ook te schommelen in functie van het oplaaien van het geweld in Libië. Verder is het ook zo dat velen zich met hun gezinnen in Tunesië hebben geïnstalleerd maar verder op regelmatige basis naar Libië reizen om er hun activiteiten uit te oefenen. De massale aanwezigheid van, vaak koopkrachtige, Libiërs heeft er enerzijds voor gezorgd dat deze een negatieve impact had op de stijgende inflatie en het gewicht op de gesubsidieerde producten doch anderzijds er ook voor gezorgd heeft dat de kleinhandel een heropleving heeft gekend en lokale producten een vlotte afzetmarkt vonden.

Naast het grote aantal intern verplaatste personen en vluchtelingen in de regio, heeft ook het fenomeen van de economische migratie een hoge vlucht genomen waarbij de olieproducerende landen de ontvangers zijn en miljoenen economische migranten hebben ontvangen waarbij een aanzienlijk deel afkomstig is uit de achtergestelde economieën van Noord-Afrika en het Midden-Oosten.

Net zoals dit elders het geval is, wordt migratie binnen de Arabische wereld gestimuleerd door particuliere structurele push en pull factoren. Bijkomend aan deze

---

¹⁶¹Béchir Lakani, *1,2 million de Libyens installés en Tunisie, l'économiste maghrebin*, 24/01/2014

bestaande structurele factoren heeft de regio haar deel gezien van cyclische patronen van regionale migratie voortkomende uit economische crisissen, conflicten en oorlogen. Terwijl de economische push factoren in de zendende landen van Noord-Afrika en het Midden-Oosten niet radicaal veranderd zijn over de voorbije decades, is het aantal Arabische migranten aanwezig in de Golfstaten wel betekenisvol verminderd. In de jaren 1960 en 1970 was het gros van de arbeidskrachten Arabisch maar deze werden geleidelijk aan vervangen door Aziatische arbeidskrachten. Zo was in 1975 nog 72 % van de buitenlandse arbeidskrachten in de Golflanden Arabisch. Tegen 1985 was dit verminderd tot 56% en tegen 2009 was het teruggevallen tot 23% waarbij Aziaten nu geschat worden meer dan het dubbel aantal te vormen van de Arabische expats bij de arbeidskrachten in de Golfstaten. Momenteel wijzen bepaalde schattingen er op dat in de private sector arbeidskrachten van niet Arabische origine 96% uitmaken in Qatar, 98% in de VAE en 90% in Koeweit.

Daar waar buitenlandse migranten van Arabische herkomst al in vroegere decades in de Golfstaten aanwezig waren, vond de echte golf van intraregionale arbeidsmigratie plaats in de jaren 1970, en in het bijzonder na 1973 toen astronomische verhogingen van de olie-inkomsten leidden tot een nooit geziene ontwikkeling van de infrastructuur in alle olierijke Golfstaten. Met kleine bevolkingsaantallen die niet in staat waren te beantwoorden aan de stijgende vraag naar arbeidskrachten was de regio een natuurlijk aantrekkingspunt voor Arabieren uit de aangrenzende landen met minder robuuste economieën en grote aantallen van opgeleiden en werklozen. Egypte, Jordanië, Syrië en Yemen kwamen naar voor als de vier landen met het hoogste aantal van hun burgers die in de Golflanden te werk waren gesteld. Halverwege de jaren 1970 waren er 1,4 miljoen Egyptenaren aan het werk in de Golf regio en in 1983 was dit aantal opgelopen tot 2,9 miljoen. In 1980 waren bijna 300.000 Jordaniërs (of zo'n 30% van de Jordaanse arbeidskrachten) aan het werk in de Golfstaten. Ook Yemen was een voornaamste uitvoerder van arbeidskrachten naar de Golf en in het bijzonder naar Saoedi-Arabië waarbij in 1980 bijna 1 miljoen Jemenieten leefden en werkten in een van de zes oliestaten in de Golf¹⁶².

Economische overwegingen waren niet de enige determinerende factor die een impact hadden op de Arabische migratie naar de Golfstaten. Regionale regeringen voelden zich reeds in de jaren 1960 ongemakkelijk met de potentiële dreiging die uitging van de aanwezigheid van grote aantallen Arabische niet-nationalen of buitenlanders. In de jaren 1990 na de Iraakse invasie van Koeweit werd het duidelijk dat het beleid inzake arbeidsmigratie niet immuun was voor politieke gebeurtenissen. Tijdens en na de Golfoorlog van 1991 werden bijna twee miljoen Arabische niet- onderdanen uit de Golfstaten uitgezet of verlieten deze ze vrijwillig wat een langdurige impact had op het patroon van de intraregionale migratie. Gedurende de eerste Golfoorlog steunden verschillende Arabische staten, met grote aantallen van hun onderdanen in de Golfstaten, ofwel Irak ofwel hadden ze te kennen gegeven neutraal te zullen blijven. Het antwoord van de Golfstaten op dit aangevoelde gebrek aan loyaliteit kwam onmiddellijk. Jordanië dat zijn steun voor de Koeweitse zaak niet had uitgedrukt, zag zo'n 200.000 van zijn burgers summier uitgezet uit Koeweit en de andere Golfstaten. De positie van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) had gelijkaardige gevolgen voor de Palestijnen die daar leefden en werkten en zo'n 150.000 werden uit de Golfstaten verwijderd. Ook de regering van Jemen had af te rekenen met gelijkaardige reacties wegens haar gebrek aan steun voor het regime van Koeweit en de andere Golfstaten en als gevolg daarvan werden 800 tot 900.000 Jemenieten uit Saoedi-

---

¹⁶²Zahra Babar, *Working for the Neighbors: Arab Migrants in Qatar*, Georgetown University in Qatar, draft chapter, 2014, p4-5

Arabië alleen teruggestuurd. Syrië daarentegen, als blijk van expliciete dank voor zijn steun aan de anti-Iraakse coalitie, genoot van een verhoging van het aantal van zijn toegelaten burgers in de Golfstaten na de oorlog.

De polariserende gevolgen van de Iraakse invasie van Koeweit was ontegensprekelijk een van de meest belangrijke politieke gebeurtenissen die een impact hadden op de demografie van de regio. Echter, daar waar de invasie kan gediend hebben als een katalysator, het geleidelijk vertrek van Arabieren uit de arbeidsmarkt van de Golfstaten was niet het gevolg van één causale gebeurtenis. Reeds in het begin van de jaren 1970 hadden de Golfstaten gestaag in de richting van Aziatische migranten uitgekeken, niet alleen voor de economische winsten van goedkopere arbeidskrachten maar ook omdat ze politiek, cultureel en sociaal door de beleidsvoerders van de Golfstaten werden gezien als meer openstaand voor korte termijn aanwervingen en gemakkelijker waren om uit te zetten. Wegens hun culturele verschillen werden Aziaten door de beleidsvoerders van de Golfstaten beschouwd als minder kans te maken om zich te assimileren of te integreren in de gastbevolking, ze een kleinere voetafdruk van hun diaspora zouden achterlaten en minder moreel recht zouden hebben op of belang bij permanente nederzetting en burgerschap¹⁶³. De langdurige vestiging van buitenlandse migranten, die vaak met hun families aanwezig waren, werd gezien als een mogelijke bedreiging voor de stabiliteit en de veiligheid van de Golf monarchieën.

Bijkomend aan de eerste Golfoorlog heeft de Arabische wereld zijn deel gezien van massabewegingen als gevolg van politieke en sociale opstanden. De huidige politieke onrust in het Midden-Oosten blaast nieuw leven in vroegere politieke en veiligheids bezorgdheden van de Golfstaten en zal zeker gevolgen hebben op de Arabische intraregionale mobiliteit. De Golfstaten zijn geen verdragspartijen bij de Conventie van Geneve van 1951 en hebben geen officieel kader voor het beheer of de aanvaarding van vluchtelingen of asielzoekers. Geen enkele van de Golfstaten heeft het verlangen uitgedrukt een deel van de miljoenen Syrische vluchtelingen op te nemen.

Er wordt algemeen aangenomen dat zowel economische als politieke factoren de historische patronen van migratie in de Golf hebben geschapen en geleid hebben tot de transitie van overwegend buitenlandse Arabische arbeidskrachten naar meer Aziatische en internationale economische migratie. Recente cijfers laten uitschijnen dat zo'n 2,4 miljoen Arabische buitenlandse arbeidskrachten aanwezig zijn in de Golfstaten en deze op jaarbasis een 33 miljard dollar naar hun thuislanden overmaken. Ondanks de transitie in de samenstelling van de buitenlandse arbeidskrachten in de Golfstaten, is de verderzetting van de mogelijkheden tot tewerkstelling voor Arabische migranten nog steeds van vitaal belang, in het bijzonder daar het Midden-Oosten eens te meer geconfronteerd wordt met hoge niveaus van instabiliteit en conflict¹⁶⁴.

Door de Koeweitse Algemene Administratie voor Migratie in 2013 vrijgegeven statistieken geven aan dat bijna een half miljoen (456.000) Egyptenaren in de stad verblijven en daarmee de grootste Arabische expat gemeenschap vormen in Koeweit en de tweede grootste buitenlandse bevolkingsgroep na de ongeveer 653.000 Indische migranten. Tegenwoordig vormen deze gemeenschappen meer dan de helft van het aantal migranten die op hun beurt bijna twee derde van de bevolking in Koeweit uitmaken terwijl Koeweiti 35,5 % van de

---

¹⁶³Zahra Babar, ibid, p8-10

¹⁶⁴Zahra Babar, Ibid, p2-3

bevolking uitmaken. Deze gediversifieerde Egyptische beroepsbevolking is voornamelijk actief in overheidsdiensten, onderwijs, gezondheidszorg, bouw en onderhoud¹⁶⁵.

Beleidsvoerders uit Qatar hebben, net als hun tegenhangers uit de andere Golfstaten, geen belang een regionale arbeidsmarkt te promoten waar arbeidstekorten voornamelijk door de meer bevolkte Arabische staten zouden ingevuld worden. Net zoals elders in de Golfstaten is de arbeidsmarkt in Qatar bijzonder gesegmenteerd met nationale onderdanen die voornamelijk posities in de openbare sector innemen terwijl de private sector omzeggens volledig ingenomen wordt door buitenlandse arbeidskrachten. Gegevens uit 2007 afkomstig van de Arabische Arbeidsorganisatie stellen dat 40% van de buitenlandse arbeidskrachten in Qatar van Arabische oorsprong waren.

Data afkomstig van het Qatarese Ministerie van Arbeid stellen dat in het laatste kwartaal van 2013 er 1.144.518 buitenlanders tewerkgesteld waren. Van dit aantal stonden er 146.498 geboekt als buitenlandse Arabische arbeidskrachten. In 2013 vormden de buitenlandse Arabische arbeidskrachten in Qatar een diverse groep, afkomstig van 20 verschillende Arabische landen. Arabische migranten maken zo'n 13 % uit van het totale aantal arbeidskrachten in Qatar, Qatarese onderdanen zo'n 7% terwijl de resterende 80% wordt ingenomen door Aziaten. Egypte, Syrië en Soedan waren de Arabische landen die het leeuwenaandeel of zo'n 72% van de Arabische gemeenschap in Qatar uitmaakten.

Terwijl economische belangen duidelijk een dynamiek in gang hebben gezet om buiten de Arabische wereld beroep te doen op goedkopere en meer gewillige arbeidskrachten uit Azië, hebben ook politieke en veiligheidsbelangen daarbij een rol gespeeld. Bijkomende protocollen aan oorspronkelijke arbeidsovereenkomsten werden opgesteld tussen Qatar en Arabische landen die arbeidskrachten leveren waarbij in het bijzonder clausules werden opgenomen voor de uitzetting van Arabische buitenlandse arbeidskrachten indien hun aanwezigheid in Qatar zou gezien worden als een bedreiging voor de nationale veiligheidsbelangen van het land¹⁶⁶. Een bijkomende reden voor de voorkeur aan Aziatische arbeidskrachten is dat deze in tegenstelling tot Arabische economische migranten niet migreren met hun gezin en zich dan ook niet langdurig wensen te vestigen in het land.

Voor Saoedi-Arabië bedroeg de bevolking volgens de schattingen van maart 2014 zo'n 29,65 miljoen inwoners waarvan 9 miljoen buitenlanders. Daarenboven werd geschat dat er bijkomend nog eens 2 miljoen illegalen in het land aanwezig zouden zijn. Saoedi-Arabië deelt geen cijfers mee over de opdeling naar afkomst en nationaliteit van de immigranten op zijn grondgebied. Verder wordt sinds 2013 jacht gemaakt op illegale migranten waarvan er honderdduizenden het land werden uitgezet.

De Verenigde Arabische Emiraten telden in 2013 zo'n 7,8 miljoen migranten op een totale bevolking van 9,2 miljoen inwoners. Meer dan 90% van de arbeidskrachten in de privésector zijn afkomstig uit Azië¹⁶⁷. Daarenboven zouden op dat ogenblik nog zo'n 135.000 illegale migranten in het land aanwezig zijn geweest. Net zoals in de andere Golfstaten is het aantal Arabische migranten er sterk op achteruit gegaan.

---

¹⁶⁵ Abbie Taylor and Nada Soudy, "The Egyptian invasion of Kuwait" An Enduring Presence of Temporary Migration, draft chapter, 2014, p5-6

¹⁶⁶ Zahra Babar, Ibid, p 19-22

¹⁶⁷ Froilan T. Malit Jr., Ali Al Youha, *Labor Migration in the United Arab Emirates: Challenges and Responses*, Migration Policy Institute, September 18, 2013

Houding van de Europese Unie en haar lidstaten

De bewogen gebeurtenissen die plaats vonden in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee sinds eind 2010 werden in de EU gezien als een ernstige veiligheidsuitdaging voor haar buitenlandse politiek en nabuurschapbeleid. Hierbij werden de tekortkomingen van zowel het Europees nabuurschapbeleid als de Unie voor de Middellandse Zee in het bijdragen aan veiligheid en vrede in de regio erkend. De EU heeft verschillende maatregelen aangenomen, inbegrepen een herziening van het Europees nabuurschapbeleid, waarmee ze de noodzaak erkende om meer hulp aan te bieden aan de zuidelijke burens van de EU. Nochtans wordt het antwoord van de EU op de gebeurtenissen dikwijls voorgesteld als een ogenschijnlijk onevenwichtige aanpak waarbij gesuggereerd wordt dat de EU een meer coherente en pragmatische benadering moet aannemen naar de regio toe ten einde vrede en stabiliteit aan haar grenzen te verzekeren¹⁶⁸.

De initiële opstoot in 2011 van irreguliere migratie vanuit Tunesië bij het begin van de Arabische Lente waarbij nieuwe actoren op de Tunesische politieke scene verschenen, werd in Europa gezien als een potentiële uitdaging om een migratiesamenwerking tot stand te brengen. De vraag werd gesteld of de nieuwe regering zou breken met het migratiebeheer uit het verleden dan wel of democratisering een verdere verdieping van politieke samenwerking zou toelaten.

In februari 2011 startte Frontex, het agentschap voor grenscontrole van de EU, de Operatie Hermes om Italië bij de staan bij de aanpak van het groeiende aantal oversteken vanuit Tunesië en Libië. Italië deed snel diplomatieke inspanningen om de migratie vanuit Tunesië te verminderen waarbij de toenmalige Italiaanse Eerste Minister Silvio Berlusconi op 4 april 2011 het hoofd van de Tunesische interim regering bezocht en de twee landen de volgende dag een overeenkomst tekenden over samenwerking tegen irreguliere migratie.

In maart 2014 tekenden Tunesië en de EU een mobiliteitspartnerschap als een onderhandelingskader voor een toekomstige samenwerking betreffende heraanvaarding, grenscontroles en het vereenvoudigen van de visa verplichting. De nieuwe binnenlandse politieke context in Tunesië heeft er toe geleid dat, hoewel de regering een samenwerking op lange termijn met de EU lijkt te willen verder zetten, het niet langer kritisch is voor haar politieke overleven en legitimatie. Het groeiende activisme van de Tunesische civiele maatschappij verhoogt de mate waarin de regering democratische verantwoording verschuldigd is voor haar beleidsbeslissingen, in het bijzonder wanneer de rechten van Tunesische migranten in het buitenland of immigranten op Tunesische bodem zouden geschonden worden¹⁶⁹.

Eind oktober 2010 deed Griekenland beroep op de Europese solidariteit voor bijstand in het domein van operationele grenssamenwerking en vroeg de bijstand van Snelle Grens interventie Teams (RABIT) stellende dat ondanks zijn inspanningen en de aan de gang zijnde samenwerking met Frontex, het te maken had met een uitzonderlijke druk te wijten aan het grote aantal personen die elke dag irregulier de grens overstaken. Het RABIT mechanisme heeft tot doel snelle operationele bijstand te verlenen gedurende een beperkte periode in de tijd. In de periode van 2 november 2010 tot 2 maart 2011 stonden 200 officieren van 26 lidstaten hun Griekse collega's bij in het controleren van de grenszones evenals bij de

---

¹⁶⁸Vanda Amaro Dias, *A Critical Analysis of the EU's Response to the Arab Spring and its Implications for EU Security*, p26

¹⁶⁹Katharina Natter, *Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer?*, The online journal of the Migration Police Institute, 28 May 2015, p9

identificatie van aangehouden irreguliere immigranten. Deze operatie hielp tevens de Griekse autoriteiten bij het inwinnen van informatie over de migratieroutes en ondersteunende netwerken. In oktober 2010 werden aan de Grieks-Turkse landgrens nog 7607 personen ontdekt daar waar dit in februari 2011 tot 1632 was teruggevallen. In maart 2011 werd vastgesteld dat de grootste groepen migranten afkomstig waren uit Afghanistan (24%), Pakistan (14%) en Bangladesh (12%).

Bij het beëindigen van de RABIT ontplooiing werd verder gegaan met de steun aan Griekenland in het beheer van zijn land- en zee grenzen met Turkije onder de verderzetting van de provisies van de “Joint Operation Poseidon” die voorafgaandelijk aan de RABIT ontplooiing actief was. In maart 2011 werd de operationele zone van de Joint Operation Poseidon Sea in het licht van de mogelijke migratiestromen vanuit Libië uitgebreid naar Kreta toe. Volgens Frontex bleef de migratiedruk aan de Grieks-Turkse grens in 2011 “hoog” waarbij meer dan 55.000 migranten werden ontdekt.

Op 3 oktober 2013 zonk een schip afkomstig van de Libische haven Misrata met voornamelijk migranten aan boord afkomstig van Eritrea, Somalië en Ghana voor het Italiaanse eiland Lampedusa. De Italiaanse kustwacht kon zo'n 155 overlevenden redden doch er werd geschat dat meer dan 360 mensen het leven hadden verloren. Op 11 oktober 2013 vond een tweede schipbreuk plaats tussen Malta en Lampedusa van een schip dat voornamelijk migranten uit Eritrea en Somalië vervoerde en waarbij ten minste 34 mensen het leven lieten.

Italië lanceerde op 18 oktober 2013 de operatie Mare Nostrum waarbij de marine en zijn luchtmachtelementen in de Straat van Sicilië patrouilleerden. Deze operatie duurde een jaar en had een maandelijkse kost van 9 miljoen Euro. Hiermee wilde Italië de maritieme veiligheid verbeteren, de zeevaartroutes patrouilleren, illegale activiteiten bestrijden en in het bijzonder de mensensmokkel en de humanitaire noodtoestand aanpakken in de Straat van Sicilië. Hierbij werden 150.810 migranten gered en meer dan 330 vermoedelijke mensensmokkelaars opgepakt.

Mare Nostrum werd op 1 november 2014 opgevolgd door de EU Operatie Triton onder toezicht van Frontex doch met een aanzienlijk lager maandelijks budget van 2,9 miljoen Euro en een opdracht die voornamelijk uit monitoring bestond. Technisch strekte de operatie zich 30 zeemijl voor de kust van Lampedusa uit doch in realiteit dienden de schepen regelmatig voor de Libische kust tussen te komen om migranten in nood te redden. Hierbij werden tienduizenden migranten gered en overgebracht naar Italië.

Wat ook het werkelijk aanzuigeffect moge geweest zijn van de uitspraken van de Duitse Bondskanselier Merkel betreffende de positieve ingesteldheid waarmee Duitsland vluchtelingen en asielzoekers zou opvangen, minstens de perceptie bestond als waren ze bijzonder welkom. Duitsland was echter, bij monde van Kanselier Merkel, het enige Europese land dat zo'n uitgesproken positieve en voluntaristische houding ten toon spreidde. Andere landen stelden zich heel neutraal op of zelfs uitgesproken vijandig ten opzichte van een instroom aan vluchtelingen en asielzoekers. Duitslands verklaringen betreffende de opvang van vluchtelingen stuitte echter op één groot probleem: om in Duitsland of andere Noord-Europese landen te geraken dienden migranten via Griekenland of een ander grensland van de Europese Unie de Schengenzone binnen te komen. En onder de Dublin regelgeving dient de lidstaat waar de asielzoeker het eerst binnenkomt, op zekere uitzonderingen na, de asielprocedure te behandelen. Op de eerste plaats Griekenland, dat daarenboven een nooit eerder geziene langdurige economische en financiële crisis kent, werd dan ook geconfronteerd met een belangrijke instroom aan vluchtelingen en asielzoekers voor wie het de bedoeling was verder door te trekken naar Duitsland en Noord-Europa.

Een nooit eerder gezien, soms macaber, schouwspel hield de Europese publieke opinie in 2015 in de ban. Honderdduizenden vluchtelingen die vanuit Turkije met voornamelijk bootjes op de Griekse eilanden aankwamen; Griekenland dat normaal diende in te staan voor hun opvang en asielpcedure; vluchtelingen die echter zo snel mogelijk Griekenland wilden verlaten om verder naar het noorden door te reizen om daar dan (opnieuw) asiel te kunnen aanvragen. Griekenland, doch ook andere transitlanden, leken welwillend toe te kijken hoe de vluchtelingen, die toch niet in hun respectievelijke landen wilden blijven, verder naar het noorden trokken.

Een totaal gebrek aan Europese solidariteit leidde er dan ook toe dat voornamelijk Griekenland met de vinger werd gewezen. Doch niemand kon duidelijk maken hoe dat land enerzijds de instroom kon beperken gezien het principe van non-refoulement en anderzijds kon verhinderen dat eenmaal binnengekomen in een land van de Schengenzone ze vrij verder konden reizen naar andere bestemmingen binnen die Schengenzone. Vandaar de dreiging om Griekenland uit de Schengenzone te zetten waarbij men leek te vergeten dat de meeste vluchtelingen Griekenland opnieuw verlaten hadden via landen die geen lid waren van die Schengenzone en men derhalve het probleem alleen maar zou verplaatsen aangezien de meeste van de vluchtelingen sowieso niet in Griekenland wilden blijven. De Schengenzone en de Dublin overeenkomsten stonden op springen.

Op 29 december 2015 lanceerde de EU met Frontex de “Poseidon Snelle Interventie” die de aan de gang zijnde “Joint Operation Poseidon Sea” verving en dit met een groter aantal officieren en technische uitrusting in steun aan Griekenland in de behandeling van een nooit eerder geziene toevloed van migranten op zijn eilanden. Deze operatie vond plaats in dezelfde operationele ruimte maar met een grotere nadruk op veiligheidscontroles. De ontplooiing omvatte 376 officieren en vertalers met experts in screening, debriefing, vingerafdrukken en nagemaakte documenten. Bijkomend nemen nog een aantal schepen deel om tussen te komen rond de Griekse eilanden.

Verder viel de Europese Unie terug op haar traditionele benadering om migratie reeds zo ver mogelijk weg van haar buitengrenzen te beheren. Zo ging op 20 maart 2016 het zogenaamde EU-Turkije akkoord in voege dat bepaalt dat alle migranten die zonder reisdocumenten via Turkije in Griekenland aankomen, teruggestuurd worden waarbij voor elke teruggestuurde Syriër de EU een Syrische vluchteling die in Turkije verblijft naar de EU overbrengt. Bij dit alles ondersteunt de EU Turkije verder met hulp ten belope van zo’n 6 miljard Euro en werden een heropstart van het EU toelatingsproces en een versoepeling van de visumverplichting voor Turken in het vooruitzicht gesteld.

In het kader van het Khartoem proces werd voorzien dat in de zomer van 2016 het project “Beter Beheer van Migratie” van start zou gaan ter waarde van zo’n 46 miljoen euro. Van de acht landen uit de regio die in aanmerking komen voor de verdeling van dit bedrag hebben in het bijzonder Soedan en Eritrea een bijzonder kwalijke reputatie inzake mensenrechten. Zo was Eritrea geïnteresseerd in steun voor capaciteitsuitbouw van het gerecht en voor het identificeren, helpen en beschermen van mensen in nood terwijl Soedan dan weer vragende partij was voor een betere infrastructuur aan 17 grensovergangen (met computers, camera’s, scanners, servers, auto’s en vliegtuigen) en daarbij ook nog twee bijkomende opvangcentra aan zijn oostgrens wilde bouwen te Gadaref en Kassala¹⁷⁰.

---

¹⁷⁰EU wil met Afrikaanse dictators samenwerken, De Standaard, 10 juni 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160609_02332181

In april 2016 werden verder nog overeenkomsten afgesloten inzake migratie met o.a. Ghana, Mali en Ivoorkust.

Op 22 juni 2016 beslisten het Europees Parlement en de lidstaten om het grensbewakingagentschap Frontex een upgrade te geven en het om te vormen tot de Europese Grens- en Kustwacht. In geval van crisis zal het nieuwe agentschap lidstaten aan de buitengrens van de Schengenzone kunnen ondersteunen. Indien een lidstaat weigert mee te werken, dan kunnen de andere landen tijdelijk interne grenscontroles invoeren. Als de druk op de buitengrenzen van de Schengenzone onhoudbaar wordt, zal de lidstaat in kwestie hulp krijgen uit een pool van minstens 1.500 grenswachten. De nationale autoriteiten behouden wel de controle over hun grenzen, maar als een land weigert met het grensagentschap samen te werken en het goed functioneren van de Schengenzone in gevaar dreigt te komen dan mogen de andere landen tijdelijke interne grenscontroles invoeren. De Schengen grenscode wordt in die zin aangepast. Frontex zal daarnaast ook een grotere rol krijgen bij het terugsturen van migranten naar hun land van oorsprong en op die manier helpen bij het uitvoeren van beslissingen die op nationaal niveau worden genomen¹⁷¹.

Bouwen van grensmuren

Na het neerhalen van het IJzeren Gordijn tussen Oost- en West-Europa bij het einde van de Koude Oorlog, dacht men dat het tijdperk van de grensmuren voorgoed voorbij was en droomde men van een wereld zonder grenzen. Zoals vermeld leidden de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten tot een versnelling van de grensafsluitingen tussen de VS en Mexico om de irreguliere migratie tegen te houden doch officieel ook om terroristische infiltraties te verhinderen.

Ook in een aantal landen rond de Middellandse Zee werd de bouw van grensafsluitingen na de Arabische lente gezien als een middel om irreguliere migratie, terroristische infiltraties en smokkelpraktijken een halt toe te roepen.

In april 2015 begonnen de Tunesische autoriteiten met de bouw van een hindernis aan de grens met Libië om te strijden tegen terroristische infiltratie en smokkel. Deze hindernis heeft de vorm van een diepe gracht, tussen Taguelmi en SidiToui gevuld met water, afgeboord door een twee meter hoge wal en dit over 168 kilometer langs de Libische grens vanaf RazJedir tot Dhehiba. Elektronische bewakingssystemen zouden het dispositief dienen aan te vullen. De resterende 352 kilometer grens met Libië tot aan Borj el Khedhra werd niet opgenomen in dit project¹⁷².

Op 7 juli 2015, na de terroristische aanslagen in Sousse waarbij vermoed werd dat de Tunesische dader een training had gekregen in Sabratah in Libië, maakte de Tunesische regering bekend dat de bouw van de grenshindernis zou versneld worden. Van Libische zijde lokte dit een bijzonder scherpe reactie uit waarbij op 11 juli 2015 door de hoge raad van de Libische revolutionairen een mededeling werd gedaan die werd overgemaakt door Fajr Libya, de voornaamste strijdkracht die het noordwesten van Libië controleert en waarbij de bouw

---

¹⁷¹Frontex omgevormd tot Europese Grens- en Kustwacht, Knack, 22 juni 2016, <http://www.knack.be/nieuws/wereld/frontex-omgevormd-tot-europese-grens-en-kustwacht/article-normal-719971.html>

¹⁷²Galtier, Mathieu, *Frontière tuniso-libyenne : «Ce mur empêchera surtout les citoyens de vivre»*, Libération, 30 septembre 2015, http://www.liberation.fr/planete/2015/09/30/ce-mur-empechera-surtout-les-citoyens-normaux-de-vivre_1394511

van de grenshindernis werd afgedaan als een flagrante aanslag op het nationaal grondgebied van Libië waarbij ze zich het recht toe-eigenden om dit te beantwoorden zoals het hen uitkwam¹⁷³.

Van meet af aan werd de efficiëntie van de bouw van dergelijke grenshindernis in vraag gesteld. Ze sloot niet alleen slechts een deel van de Tunesisch- Libische grens af maar was daarbij zo opgevat dat ze toch nog overschrijdbaar leek te zijn. De vooropgestelde kostprijs voor het inrichten van deze hindernis van zo'n 150 miljoen Tunesische Dinar lokte de kritiek uit dat dit geld beter aan andere prioriteiten had kunnen besteed worden. En zowel van uit bepaalde Tunesische als Libische hoek werd gevreesd dat de bouw van deze grenshindernis de smokkelpraktijken zou verhinderen of bemoeilijken en een doodsteek zou betekenen voor de lokale economie die smokkel als enige economische activiteit kende. In ieder geval heeft de bouw van deze grenshindernis niet kunnen verhinderen dat de grensstad Ben Gardane, bekend als een centrum voor allerhande smokkel, op 7 maart 2016 werd aangevallen door elementen van de Islamitische Staat, die vanuit Libië in de zone geïnfiltreerd waren. De aanvallers waren hierbij voornamelijk van Tunesische origine en uit Ben Gardane zelf of de regio afkomstig.

Ook Egypte had onder de nieuwe regering van generaal Sissi sinds eind 2014 de tweede fase van de bouw van een muur langs de grens met Gaza versneld waarbij een drie meter hoge afsluiting de infiltratie van terroristen afkomstig van Palestijns grondgebied te verhinderen. Dit volgde op de eerste fase waarbij in 2009 reeds gestart werd, met hulp van de VS, met de bouw van een stalen muur langs de grens met Gaza die tevens 18 meter onder de grond doorliep en er op gericht was de tunnels te neutraliseren die voor allerhande smokkel werden gebruikt. De tweede fase van de grensafsluiting met Gaza kwam er nadat in oktober 2014 een terroristische aanval vanuit Gaza het leven had gekost aan 31 Egyptische militairen. De tweede fase van deze grensafsluiting omvatte een bufferzone van 500 meter die nadien werd uitgebreid tot 1 kilometer. In juni 2015 vervulde Egypte het graven van een gracht van 20 meter breedte en 10 meter diep aan de Rafah grensovergang. Als reactie op de aanleg van de bufferzone had de Islamitische Staat in februari 2015 10 mannen onthoofd van wie ze vermoedden dat ze spionnen waren voor de Mossad en het Egyptische leger en toonden daarmee ook terug de verstrengeling aan tussen terroristische organisatie en criminele groepen.

In oktober 2014 doken er ook berichten op over de mogelijke bouw van een 120 kilometer lange elektrische afsluiting op de grens tussen Algerije en Libië om de infiltratie van terroristen en criminelen te beletten¹⁷⁴. Algerije was op dat ogenblik al begonnen met de bouw van een muur op zijn grens met Marokko nadat deze begonnen was met de bouw van een 100 tot 140 kilometer lange muur, voorzien van elektronische censoren, op zijn zijde van de grens om infiltratie van terroristen, drugsmokkel en irreguliere migratie te bestrijden.

In Europa begon Hongarije aan de grensovergang Morahalom/Horgos met de Servische stad Subotica aan de bouw van een 175 kilometer lange en 4 meter hoge muur aan de Servische grens om de instroom van irreguliere migranten een halt toe te roepen. Het

---

¹⁷³Seif, Soudani, *Frontière tuniso-libyenne : le mur de la discorde*, Nawaat, 12 Juillet 2015,

<https://nawaat.org/portail/2015/07/12/frontiere-tuniso-libyenne-le-mur-de-la-discorde/?shared=email&msg=fail>

¹⁷⁴A new walled border for Algeria and Libya?, Middle east Eye, Friday 3 October 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/libya-algeria-509293117>

project lijkt een kopie te zijn van de Amerikaans/Mexicaanse of Israëliisch/Palestijnse muur¹⁷⁵.

Op 24 september 2015 begon Hongarije aan de grensovergang van Tornyiszentmiklos aan de bouw van een voorlopige muur, bestaande uit drie boven elkaar liggende rollen prikkeldraad, aan de grens met Slovenië nadat migranten hun reisroute verlegd hadden van de Servisch-Hongaarse grens naar de Sloveens-Hongaarse grens. Ook de bouw van een 41 kilometer lange versperring op de 329 kilometer lange grens met Kroatië werd aangekondigd en werd in snel tempo tegen half oktober 2015 afgewerkt. Tevens werd een 70 kilometer lange afsluiting op de 448 kilometer Hongaars-Roemeense grens gepland¹⁷⁶.

Op 28 november 2015 begon het Macedonische leger op zijn beurt aan de bouw van een metalen hek op zijn zuidelijke grens met Griekenland en dit op een locatie waar migranten de grens oversteken. Het metalen hek vertoonde veel gelijkenissen met de afsluitingen die door Hongarije waren opgericht¹⁷⁷. Op 28 februari bestormden enkele honderden van de duizenden migranten die al maanden aan de Grieks-Macedonische grens vastzaten het grenshek nabij Idoremi nadat valse geruchten waren verspreid over een heropening van de Grieks-Macedonische grens.

Ook in Duitsland gingen stemmen op voor de bouw van een muur aan de grens met Oostenrijk waarbij o.a. een topman van de Duitse politievakbonden, Rainer Wendt, de Duitse bondskanselier daartoe op 18 oktober 2015 opriep om grote sociale onrust en andere binnenlandse problemen te voorkomen. Hierbij rekende Wendt erop dat indien Duitsland een muur zou plaatsen aan de Oostenrijkse grens dit land op zijn beurt een muur aan de Sloveense grens zou oprichten om de stroom aan migranten in te dijken¹⁷⁸. Aan zijn oproep werd geen gevolg gegeven.

---

¹⁷⁵Hongarije start bouw 'antimigrantenmuur', De Standaard, 13 juli 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150713_01774896

¹⁷⁶Hongarije bouwt ook afsluiting aan grens Slovenië, Het Laatste Nieuw, 24 september 2015, <http://www.hln.be/hln/nl/34662/Vluchtelingencrisis/article/detail/2466626/2015/09/24/Hongarije-bouwt-ook-afsluiting-aan-grens-Slovenie.dhtml>

¹⁷⁷Macedonische leger begint muur te bouwen op de grens, De Standaard, 28 november 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20151128_01994550

¹⁷⁸Duitse politiebond wil met muur vluchtelingen tegenhouden, De Morgen, 18 oktober 2015, <http://www.demorgen.be/buitenland/duitse-politiebond-wil-met-muur-vluchtelingen-tegenhouden-ba6330a2/>

V. Besluiten

Migratiestromen zijn een fenomeen dat zo oud is als de mensheid zelf. Mensen verplaatsten zich in functie van de economische en veiligheidssituatie in hun regio van oorsprong en de verwachte mogelijkheden in de gezochte regio van bestemming. Hierbij kwamen ze in bepaalde gevallen in conflict over de hulpbronnen met de in de bestemmingsregio reeds aanwezige bevolkingsgroepen. Doch migratie zorgde ook voor uitwisseling en vernieuwing waarbij nieuwe culturen het levenslicht zagen.

De push factoren, zoals de uitzichtloze economische situatie, autoritaire en dictatoriale regimes, demografische explosie, conflicten, discriminatie, corruptie en criminaliteit, die reeds vóór de Arabische Lente zorgden voor een irreguliere zuid- noord migratie, zijn overeind gebleven en zelfs grotendeels verergerd. Het zijn tevens dezelfde factoren die grotendeels de oorsprong vormden van de opstanden die de geschiedenis zullen ingaan als de Arabische Lente.

De gevolgen van de Arabische Lente hebben echter een aantal dimensies toegevoegd aan de zuid- noord migratie die in 2015 een dramatisch hoogtepunt bereikte:

- De gewapende conflicten in Libië doch voornamelijk in Syrië, die van lange duur lijken te zullen zijn, zorgden voor enorme vluchtelingenstromen die voornamelijk intraregionaal bleven doch ook tot grote vluchtelingenstromen richting Europa leidden. Het lijkt er daarbij op dat Turkije, dat enkele miljoenen Syrische vluchtelingen op zijn grondgebied herbergt, van de situatie gebruikt heeft gemaakt om de migratie van deze vluchtelingen naar Europa maar ook deze van migranten afkomstig uit andere regio's en conflictzones, zo niet aan te wakkeren dan wel oogluikend toe te staan teneinde zijn onderhandelingspositie bij het verkrijgen van Europese steun te versterken.

- Libië heeft zijn rol als transitland voor migranten afkomstig uit de Sub- Sahara en de Hoorn van Afrika terug opgenomen waarbij het er op korte en middellange termijn naar uitziet dat er geen onderhandelde overeenkomsten met dit land zullen mogelijk zijn om de migratiestromen van daaruit onder controle te krijgen.

- De economische crisis en de hoge werkloosheid die mede oorzaken van de Arabische Lente waren, zijn sindsdien nog alleen maar verergerd en dit mede door de conflicten, politieke onstabiele en de doorbraak van terroristische bewegingen in de regio.

- De angst voor interne destabilisatie in het kader van de Arabische Lente heeft de rijke Golfstaten er toe aangezet de reeds bestaande tendens om het aantal burgers uit Arabische landen te beperken, verder te zetten en er daarenboven van af te zien om vluchtelingen uit de regio op te nemen.

- De reeds bestaande mensenhandel en mensensmokkel die gedijen in onstabiele omgevingen en zwakke Staten, lijken sinds de Arabische Lente exponentieel gegroeid te zijn. Criminele internationale netwerken laten zich op industriële schaal met deze activiteiten in waarbij miljardenwinsten worden geboekt.

- De doorbraak van de terroristische bewegingen in het zuidelijk bekken van de Middellandse Zee sinds de Arabische Lente, en hun verstrengelingen met criminele netwerken, zorgen niet alleen voor een onstabiele situatie in de regio maar deze terroristische bewegingen hebben er alle belang bij deze onstabiele situatie in stand te houden waarbij ze mee genieten van de enorme opbrengsten uit mensenhandel en mensensmokkel. Daarenboven

werden aanwijzingen gevonden dat terroristische organisaties de migrantenstromen gebruiken om terroristische elementen West- Europa binnen te brengen.

Er kan derhalve gesteld worden dat de Arabische Lente er zowel toe heeft geleid dat bijkomende vluchtelingen en economische migranten hun weg naar Europa zoeken als dat ze de omstandigheden heeft gecreëerd waarbij een aantal landen hun rol van bufferzone voor migratie niet meer kunnen of willen verzekeren en in het geval van Libië zelfs zijn overgeschakeld naar de rol van actieve transitregio.

De Europese Unie is een supranationale instelling en geen Staat doch ze lijkt er zich bepaalde attributen van te willen toe-eigenen zonder hierbij over de nodige middelen te beschikken. Met de inrichting van de Schengenzone en het wegvallen van de binnengrenzen werd de facto tevens een gemeenschappelijke buitengrens ingericht waarvan de controle, op de invoering van enkele technologische systemen op Europees niveau na, aan de lidstaten van de Schengenzone, die dan nog niet eens volledig overeenstemt met de Europese Unie, werd overgelaten. Het in 2004 opgerichte Frontex had slechts het beperkte doel de samenwerking tussen nationale grensautoriteiten binnen de Europese Unie te versterken en te stroomlijnen. Het valt dan ook af te wachten hoe de door het Europees Parlement en de lidstaten op 22 juni 2016 genomen beslissing om Frontex een upgrade te geven en om te vormen tot de Europese Grens- en Kustwacht concreet zal ingevuld worden.

Een geografische ruimte waarbinnen een verzameling van Staten hun binnengrenzen hebben afgeschaft en waarbij de controle over de buitengrens niet gemeenschappelijk wordt uitgevoerd doch aan de lidstaten met buitengrens wordt overgelaten, lijkt dan ook een aantal tegenstrijdigheden in te houden. Er kan hierbij gesteld worden dat het Schengen vanuit een optimistische visie werd gerealiseerd, op de eerste plaats uit economisch oogpunt, dat nu zwaar onder druk komt te staan wegens de massale migratie. Het lijkt vanzelfsprekend dat de Schengen zone dan ook zal dienen verder te evolueren. Zoniet dreigt het verder bestaan ervan als zodanig in vraag gesteld te worden.

Zo wordt de kost voor de controle van de buitengrens op de eerste plaats overgelaten aan de grensstaten van de Schengenzone waarbij de vraag luidt hoe deze dit in eerste instantie ooit hebben kunnen aanvaarden zonder een substantiële tegemoetkoming van de hiervan genietende lidstaten.

Doch anderzijds hebben de binnenstaten omzeggens alle controle over hun nationale grenzen verloren en beschikken ze ook niet meer over de middelen om deze op korte termijn te herstellen indien één of meerdere lidstaten aan de periferie van de Schengenzone hun buitengrenzen niet meer naar behoren zouden kunnen controleren.

De Europese Unie lijkt op deze twee tekortkomingen te willen reageren door enerzijds de optie aan te scherpen om een lidstaat van de Schengenzone die niet in staat of niet willend is om de irreguliere instroom aan haar grenzen te controleren uit de Schengenzone te sluiten en anderzijds Frontex om te vormen tot een echte Europese Grens- en Kustwacht.

Voorlopig lijkt dit een eerder loos dreigement naar Griekenland toe daar dit land niet aan een andere lidstaat van de Schengenzone grenst en een uitsluiting sowieso weinig verschil zou hebben gemaakt daar de instroom van de irreguliere immigratie via Griekenland over niet tot de Schengenzone behorende transitlanden verliep. Daarenboven beschikken de binnenstaten van de Schengenzone, op Hongarije na dat voor de controle van zijn grens bijkomend een afsluiting heeft opgericht en de strijdkrachten heeft ingeschakeld, niet meer over de nodige middelen om effectief en langdurig hun nationale grenzen te controleren.

De politiek van de Europese Unie en enkele Europese landen vóór het begin van de Arabische Lente om de controle op de migratiestromen al zover mogelijk buiten Europa te

laten beginnen, heeft inderdaad een zeker succes gekend. Met oorsprong- en transitlanden in Noord-Afrika en de Sub-Sahara werden overeenkomsten afgesloten waarbij deze in ruil voor Europese hulp en steun de irreguliere migratie dienden in te perken. Europa werd hierbij echter grotendeels afhankelijk van de goodwill van een aantal oorsprong- en transitlanden die hun positie gebruikten om bijkomende steun te verkrijgen terwijl ze in het kader van de eigen belangen de akkoorden slechts gedeeltelijk naleefden. Deze uitbesteding van migratiecontrole aan oorsprong- en transitlanden heeft er echter toe geleid dat bij de val van enkele regimes tijdens de Arabische Lente en de daarmee gepaard gaande stopzetting van de “externe” migratiecontrole, Europa zelf niet in staat was deze irreguliere migratie onder controle te krijgen.

Op basis van het Europees waardenpatroon ingebed in het internationaal recht, beperkten de Europese Unie en de Europese landen er zich toe de migratiestromen die nu in toenemende mate door mensensmokkelaars en mensenhandelaars werden aangestuurd, op een zo humanitair mogelijke manier te hulp te komen en de asielprocedures binnen te leiden. Hierbij kreeg men zelfs het verwijt te horen dat de acties van de Europese Unie en Europese landen om migranten zo dicht mogelijk bij de zuidelijke Middellandse Zee kusten ter hulp te komen in de kaart speelde van het business model van mensensmokkelaars daar deze de migranten nu zelf niet meer naar de Europese kusten dienden te brengen en aldus een grotere turnout en daarmee grotere winsten konden verzekeren.

Toen de Europese Unie in 2015 geen vat leek te krijgen op de massale migratiestromen die via Griekenland naar Noord- West Europa verder trokken, werd teruggegrepen naar de beproefde benadering van uitbesteding van migratiecontrole. Op de eerste plaats met Turkije, dat het Protocol van 1967 niet ondertekend heeft, waarbij Turkije aanbood alle migranten die vanuit Turkije in Griekenland aankomen terug op te nemen waarbij de EU dan hetzelfde aantal in Turkije erkende vluchtelingen in Europa diende te hervestigen. Tevens werd een steunpakket ten belope van zes miljard euro aan Turkije toegezegd en werden onderhandelingen over de afschaffing van de visumplicht voor Turkse onderdanen en een heropstarten van het EU toetredingsproces in het vooruitzicht gesteld. Alhoewel vanuit bepaalde middens de vraag werd gesteld of deze overeenkomst wel overeenkomstig de bestaande internationale verdragen was, werd ze uitgevoerd en lijkt ze medium 2016 succesvol te zijn daar de grote irreguliere migratiestromen vanuit Turkije naar Griekenland zijn opgedroogd.

Een poging om in 2016 ook in Libië terug een overeenkomst af te sluiten waren onhaalbaar gezien de chaotische toestand in het land en de afwezigheid van een regering die daadwerkelijk controle uitoefent op haar grondgebied. Ook met andere landen, en in het bijzonder in de Hoorn van Afrika in het kader van de Khartoem top, werden overeenkomsten afgesloten om de irreguliere migratie onder controle te krijgen. Zoals dit reeds vóór de Arabische Lente het geval was kan de vraag gesteld worden in welke mate deze effectief zijn gezien de tegenstrijdige belangen, het gebrek aan middelen en de alom aanwezige corruptie.

Het lijkt er dan ook op dat het enige effectieve antwoord dat de EU heeft gevonden om de grote irreguliere migratiestromen in te dijken bestaat uit het ontwijken van de toepassing van de internationale verdragen en eigen verordeningen en richtlijnen ter zake door de uitbesteding van de controle op irreguliere migratie. De vraag kan dan inderdaad gesteld worden of deze internationale verdragen en eigen verordeningen en richtlijnen voor (van ipv voor?) de EU niet aan herziening toe zijn daar de EU de toepassing ervan zelf probeert te ontwijken.

Het is te verwachten dat de nieuwe geopolitieke situatie die door de Arabische Lente werd gecreëerd een langdurige invloed zal hebben op de toename van de vluchtelingen en

migratiestromen naar Europa. De EU en de Europese landen staan hierbij voor een bijzonder moeilijke evenwichtsoefening. Enerzijds moeten, met respect voor de internationale verdragen, diegenen die asiel aanvragen de mogelijkheid krijgen een eerlijke asielprocedure te doorlopen. Anderzijds zullen de politieke instanties dienen rekening te houden met het absorptievermogen van onze maatschappijen teneinde de sociale vrede en de daarmee gepaard gaande interne veiligheid en stabiliteit in haar verschillende vormen, inbegrepen economisch en cultureel, niet in gevaar te brengen.

VI. Bibliografie

Boeken, documenten

Al-Sumait, Fahed, Lenze, Nele, Hudson, Michael C., *The Arab Uprisings, Catalysts, Dynamics, and Trajectories*, Lanham, Rowman&Littlefield, 2015

Aronowitz, Alexis A., *Human Trafficking, Human Misery. The Global Trade in Human Beings*, Plymouth, Scarecrow Press, 2013

Babar, Zahra, *Working for the Neighbors: Arab Migrants in Qatar*, Georgetown University in Qatar, draft chapter, 2014

Bal, Mustafa, *Anatomy of a Revolution: the 2011 Egyptian Uprising*, COLUMBIA UNIVERSITY, 2014

Baudet, Thierry, *The significance of Borders. Why Representative Government and the Rule of Law Require Nation States*, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012

Beua, Nicolas, Bourget, Jacques-Marie, *Le vilain petit Qatar, Cet ami qui nous veut du mal*, Clamecy, Fayard, 2013

Brady, Hugo, *Schengen's maritime border: Another annus horribilis in the Med?*, European Union Institute for Security Studies, June 2014

Broeders, Denis, Hampshire, James, *Dreaming of Seamless Borders: ICTs and the Pre-Emptive Governance of Mobility in Europe*, Journal of Ethnic and Migration Studies, Volume 39, Issue 8, 2013

Cockburn, Patrick, *The Rise of Islamic State. ISIS and the New Sunni Revolution*, New York and London, OR Books, 2015

Consilium, *Schengen, Uw toegangspoort tot vrij verkeer in Europa*, Europese Unie, 2011

Coolsaet, Rik, *Jihadi Terrorism and the Radicalisation Challenge. European and American Experiences*, Farnham, Ashgate Publishing Limited, 2011

Daniel, Serge, *Les mafias du Mali, Trafics et terrorisme au Sahel*, Paris, Descartes&Cie, 2014

Dannreuther, Roland, *International Security. The contemporary Agenda*, Cambridge, Polity Press, 2007

De Bel-Air, Françoise, *Arab Female Highly-Skilled Migrants to the GCC Countries*, Gulf Research Center (GRC), Geneva; Migration Policy Centre (MPC), Florence, February 2014

De Bel-Air, Françoise, *A Note on Syrian Refugees in the Gulf: Attempting to Assess Data and Policies*, Gulf Labour Markets and Migration, GLMM - EN - No. 11/2015

De Gucht, Karel, *Wir Schaffen Das?*, Het Laatste Nieuws, 8-9 juli 2016

Demireva, Neli. "Immigration, Diversity and Social Cohesion." Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford, UK, July 2015

de Sousa Ferreira, Susana, *Migrations and the Arab Spring – a new security nexus?*, University of Graz, Austria, 10-11 June 2013

- Dewey, Taylor, Kaden, Juliane, Marks, Miriam, Matsushima, Shun, and Zhu, Beijing, *The Impact of Social Media on Social Unrest in the Arab Spring*, Stanford University, March 20, 2012
- Diener, Alexander C., Hagen, Joshua, *Borders, A very short introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2012
- Diwan, Ishac, *Understanding the political economy of the Arab uprisings*, Singapore, B&J Enterprise Pte Ltd, 2014
- Donovan C. Chau, *U.S. COUNTERTERRORISM IN SUB-SAHARAN AFRICA: UNDERSTANDING COSTS, CULTURES, AND CONFLICTS*, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, Sep 2008
- EUROPEAN COMMISSION, *EU action in the fields of migration and asylum*, Brussels, 9 October 2013
- EUROPEAN COMMISSION, *Study on the feasibility of the creation of a European System of Border Guards to control the external borders of the Union ESBG*, Brussels, 16 June 2014
- Forrest, R. and A. Kearns (2001). "Social cohesion, social capital and the neighbourhood." *Urban Studies* 38(12): 2125-2143, 2001
- Freedman, Jane, *Immigration and Insecurity in France*, Aldershot, Ashgate Publishing Limited, 2004
- Fuller, Graham E., *Turkey and the Arab Spring. Leadership in the Middle East*, Bozorg Press, 2014
- Gawdat Bahgat, *Egypt in the aftermath of the Arab Spring: what lies ahead?*, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, Conflict Trends, Issue 1, p3-9, 2015
- Ginsburg, Susan, *Securing Human Mobility in the Age of Risk. New challenges for Travel, Migration, and Borders*, Washington, DC, Migration Policy Institute, 2010
- Greenberg, Karen J., *Al Qaeda Now. Understanding today's terrorists*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005
- Guidez, Deborah, *La viabilité des frontières africaines au regard des revendications d'ordre identitaire. Les exemples de Bakassi et de l'Azawad*, IRSD, 2015
- Grygiel, Jakub, *The Geopolitics of Europe: Europe's Illusions and Delusions*, Foreign Policy Research Institute by Elsevier Ltd., August 3, 2015
- Haykel, Bernard, Hegghammer, Thomas, Lacroix, Stéphane, *Saudi Arabia in Transition. Insights on social, political, economic and religious change*, New York, Cambridge University Press, 2015
- Holliday, Joseph, *The Assad Regime, From Counterinsurgency to civil war*, Institute for the Study of War, March 2013
- Joffé, George, "Something wicked this way comes" *background to the new extremist challenge in the Middle East and North Africa: case studies*, Norwegian Peace Building Resource Centre, April 2015
- Jones, Reece, *Border walls. Security and the war on terror in the United States, India and Israel*, London, Zed Books Ltd, 2012

- Kedze, Dia Tumkezee, *The 2011 Libyan crisis: would the African solution have been preferred?*, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, Conflict Trends, Issue 1, p18-24, 2015
- Lowe, Vaughan, *Defining terrorism in international law*, Oxford, Oxford University Press, 2006
- Manhire, Toby, *The Arab Spring. Rebellion, revolution and a new world order*, London, Guardian Books, 2012
- Matthiesen, Toby, *Sectarian Gulf. Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring that wasn't*, Stanford, Stanford University Press, 2013
- McAdam, Jane, *Climate Change, Forced Migration, and International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2012
- Moore, Candice, *Four years after the fall of Gaddafi: the role of the international community in stabilising a fractured Libya*, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, Conflict Trends, Issue 1, p50-56, 2015
- Morrison, John, Crosland, Beth, *The trafficking and smuggling of refugees: the end game in European asylum policy?*, UNHCR, 2000
- Müller, Claudio, van Sommeren, Alieke, *High Tech EU-grenzen*, Trend, 128/2015, p26-27
- Munck, Ronaldo, *Globalisation and migration, New Issues, New Politics*, Oxon, Routledge, 2009
- Noé, Jean-Baptiste, *Le défi migratoire, L'Europe ébranlée*, Nanterre, Bernard Giovanangeli Editeur, 2015
- Ocak, Ozden, *Theorizing France's ministry of immigration: borders, population and national identity in postcolonial Europe*, George Mason University Fairfax, VA, Summer Semester 2015
- Pargeter, Alison, *Libya. The rise and fall of Qaddafi*, Cornwall, TJ International Ltd, 2012
- Pichon, Frédéric, *Syrie, Pourquoi l'Occident s'est trompé*, Monaco, Editions du Rocher, 2014
- Pickering, Sharon, Ham, Julie, *The Routledge Handbook on Crime and International Migration*, Oxon, Routledge, 2015
- Putnam, Robert D, *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century*, Scandinavian Political Studies, Volume 30, Issue 2, pages 137–174, June 2007
- Ridge, Natasha, Shami, Soha, Kippels, Susan, *The Status of Arab Migrant Teachers in the UAE and Qatar*, February 2014
- Rosefsky Wickham, Carrie, *The Muslim Brotherhood. Evolution of an Islamist Movement*, New Jersey, Princeton University Press, 2013
- Salmon, Jean-Marc, *29 jours de révolution, Histoire du soulèvement tunisien 17 décembre 2010-14 janvier 2011*, Paris, Les petits matins, 2015
- Scheinin, Martin (in collaboration with Ciaran Burke and Alexandre Skander Galand), *Rescue at Sea - Human Rights Obligations of States and Private Actors, with a Focus on the EU's External Borders*, European University Institute Badia Fiesolana, June 2012
- Shelly, Louise I., *Dirty entanglements. Corruption, Crime, and Terrorism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2014

Taylor, Abbie, Soudy, Nada, “*The Egyptian invasion of Kuwait*” *An Enduring Presence of Temporary Migration*, draft chapter, 2014

Toaldo, Mattia, *Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge*, Istituto Affari Internazionali, IAI Working Papers, 15114 May 2015

UN, *2015 Libya humanitarian Needs Overview*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, July 2015

UN, *World Population Prospects, The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables*, Department of Economic and Social Affairs, 2015

van de Brug, Inge, *The Surveillance of Europe through Technological Borders, Function Creep in the Policy Process of SIS, VIS and Eurodac*, MA Thesis Political Science (International Relations), University of Amsterdam, June 2015

Van Eijl, Corrie, *Tussenland. Illegaal in Nederland, 1945-2000*, Hilversum, Uitgeverij Verloren BV, 2012

Van Hear, Nicholas, *New Diasporas. The mass exodus, dispersal and regrouping of migrant communities*, London, UCL Press Limited, 1998

Van Reisen, Mirjam, Estefanos, Meron, Rijken Conny, *Human Trafficking in the Sinai. Refugees between Life and Death*, Oisterwijk, Wolf Legal Publishers, 2012

Vercruyse, Kim, Bonamini, Claudia, *WAT IS DUBLIN?*, Vluchtelingenwerk Vlaanderen

Winterdyk, John A., Sundberg, Kelly W., *Border security in the Al-Qaeda era*, Boca Raton, CRC Press, 2010

Internet

Abouzeid, Rania, *Arming Syria's Rebellion: How Libyan Weapons and Know-How Reach Anti-Assad Fighters*, Time, May 29, 2013, <http://world.time.com/2013/05/29/libyans-arming-syrian-rebels/>

Akoum, Caroline, *Syria, Number of ISIS Fighters Drops, Iranian Troops Increase Presence as Hezbollah Death Toll Shoots Up*, Independent Media Review Analysis, Thursday, 25 Feb, 2016, <http://www.imra.org.il/story.php3?id=70063>

Al Jazeera, *Ben Gardane Attacks: Achievements and Failures*, Al Jazeera Centre for Studies, Wednesday, 30 March 2016, <http://studies.aljazeera.net/en/positionpapers/2016/03/ben-gardane-attacks-achievements-failures-defining-movement-achievements-failures-de-160329081001634.html>

Anderson, Lisa, *Demystifying the Arab Spring, Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya*, Foreign Affairs/CFR eBook, *The New Arab Revolt*, May/June 2011

Associated Press, *Libya's out-of-control weapons spread across region, fueling conflicts*, Published March 22, 2014, <http://www.foxnews.com/world/2014/03/22/libya-out-control-weapons-spread-across-region-fueling-conflicts.html>

Ayad Christophe, Mandraud, Isabelle, Barthe, Benjamin, Sallon, Hélène et Michel, Serge, *Le « grand jeu » de l'Arabie saoudite pour étouffer les « printemps arabes »*, Le Monde Afrique, 13.01.2014, http://www.lemonde.fr/libye/article/2014/01/13/le-grand-jeu-de-riyad-pour-etouffer-les-printemps-arabes_4346993_1496980.html

Baker, Sonia, *Le document secret qui prouve que le «printemps arabe» a été provoqué par les Etats-Unis*, Algérie patriotique, 13 juin 2014, <http://www.algeriepatriotique.com/article/le-document-secret-qui-prouve-que-le-printemps-arabe-ete-provoque-par-les-etats-unis>

BBC, *Arab uprising: Country by country*, bbcnews, <http://www.bbc.com/news/world-19401680>

Beauchamp, Zack, *The real roots of Iraq's Sunni-Shia conflict*, Vox, June 20, 2014, <http://www.vox.com/2014/6/20/5827046/who-are-sunnis-who-are-shias>

Beehner, Lionel, *The Effects of 'Youth Bulge' on Civil Conflicts*, 27 Apr 2007, <http://www.cfr.org/world/effects-youth-bulge-civil-conflicts/p13093>

Bialasiewicz, Luiza, *Off-shoring and Out-sourcing the Borders of Europe: Libya and EU Border Work in the Mediterranean*, *Geopolitics*, 17:4, 843-866, <http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2012.660579>

Bigo, Didier et al., *The EU and its Counter-Terrorism Policies after the Paris Attacks*, CEPS, Nov 2015, http://aei.pitt.edu/69691/1/No_84_EU_Responses_to_Paris_0.pdf

Bramhall, Stuart Jeanne, *The Arab Spring: Made in the USA*, Dissident Voice, 25 October 2015, <http://www.globalresearch.ca/the-arab-spring-made-in-the-usa/5484950>

Charbonneau, Bruno (2015) *The Politics of Peacekeeping Interventions in Africa*, *International Peacekeeping*, 22:3, 275-282, DOI: 10.1080/13533312.2015.1035493, <http://dx.doi.org/10.1080/13533312.2015.1035493>

Constant, Raphaëlle, *Otpor : le poing levé de la lutte non-violente*, rfi, 25 janvier 2013, <http://atelier.rfi.fr/profiles/blogs/otpor>

de Castro, Andres, *EUNAVFOR MED: SECURITIZATION OF BORDERS?*, Research Institute for European and American Studies, 9 August 2015, <http://www.rieas.gr/editorial/2545-immigration-to-greece-december-2015>

De Greef, Jos, *31.000 buitenlandse strijders in Syrië*, VRT *De Redactie*, di 08/12/2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/buitenland/1.2518212>

De Morgen, *Migranten bestormen Grieks-Macedonische grensovergang*, , 29 februari 2016, <http://www.demorgen.be/buitenland/migranten-bestormen-grieks-macedonische-grensovergang-b332117e/>

De Morgen, *Duitse politiebond wil met muur vluchtelingen tegenhouden*, 18 oktober 2015, <http://www.demorgen.be/buitenland/duitse-politiebond-wil-met-muur-vluchtelingen-tegenhouden-ba6330a2/>

De Morgen, *Tusk: "Schengen-verdrag redden is een race tegen de tijd"*, 12 Nov 2015, <http://www.demorgen.be/buitenland/tusk-schengen-verdrag-redden-is-eeen-race-tegen-de-tijd-bbb38667/>

De Standaard, *EU wil met Afrikaanse dictators samenwerken*, 10 juni 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160609_02332181

De Standaard, *EU maakt 10 miljoen euro vrij voor grensbewaking in Macedonië*, 15 februari 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160215_02129280

De Standaard, *Hongarije start bouw 'antimigrantenmuur'*, 13 juli 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20150713_01774896

De Standaard, *Macedonische leger begint muur te bouwen op de grens*, , 28 november 2015, http://www.standaard.be/cnt/dmf20151128_01994550

De Standaard, *Miljoen vluchtelingen en migranten bereikten Europa in 2015*, http://www.standaard.be/cnt/dmf20151222_02033206

De Standaard, *Recordaantal mensen via Middellandse Zee naar Italië sinds deal EU-Turkije*, 28 juni 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160628_02360281

De Standaard, *Vluchtelingencrisis bedreigt geslachtsevenwicht*, 18 januari 2016, http://www.standaard.be/cnt/dmf20160117_02073737

De Tijd, 2 Dec 2015, *EU dreigt Griekenland uit Schengen te bannen*, http://www.tijd.be/dossier/Vluchtelingencrisis/EU_dreigt_Griekenland_uit_Schengen_te_bannen.9705724-8177.art

Donati, Jessica, ShennibGhaithand Bosalum, Firas, *The adventures of a Libyan weapons dealer in Syria*, Reuters, Tue Jun 18, 2013, <http://www.reuters.com/article/us-libya-syria-idUSBRE95H0WC20130618>

Eiko Thielemann & Carolyn Armstrong (2013) *Understanding European asylum cooperation under the Schengen/Dublin system: a public goods framework*, *European Security*, 22:2, 148-164, DOI, <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2012.699892>

Felbab-Brown, Vanda, *Blood and faith in Afghanistan: A June 2016 update*, Brookings, May 2016, <http://www.brookings.edu/research/papers/2016/05/blood-faith-afghanistan-june-2016-update-felbabbrown>

Froilan T. Malit Jr., Ali Al Youha, *Labor Migration in the United Arab Emirates: Challenges and Responses*, Migration Policy Institute, September 18, 2013, <http://www.migrationpolicy.org/article/labor-migration-united-arab-emirates-challenges-and-responses/>

Gaisbauer, Helmut P. *Evolving patterns of internal security cooperation: lessons from the Schengen and Prüm laboratories*, *European Security* (2013), 22:2, 185-201, DOI, <http://dx.doi.org/10.1080/09662839.2012.727183>

Galtier, Mathieu, *Frontière tuniso-libyenne : «Ce mur empêchera surtout les citoyens de vivre»*, Libération, 30 septembre 2015, http://www.liberation.fr/planete/2015/09/30/ce-mur-empchera-surtout-les-citoyens-normaux-de-vivre_1394511

Gibbons-Neff, Thomas, *ISIS: Not alone in their conquest of Iraq*, *Washington Post*, June 20, 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2014/06/19/isis-not-alone-in-their-conquest-of-iraq>

Global research, *Arms and Drug Trafficking in Africa. The Role of Boko Haram*, Centre for research on globalization, 14 March 2016, <http://www.globalresearch.ca/video-arms-and-drug-trafficking-in-africa-the-role-of-boko-haram/5514293>

Het Laatste Nieuw, *Hongarije bouwt ook afsluiting aan grens Slovenië*, 24 september 2015, <http://www.hln.be/hln/nl/34662/Vluchtelingencrisis/article/detail/2466626/2015/09/24/Hongarije-bouwt-ook-afsluiting-aan-grens-Slovenie.dhtml>

Homan, C., *Het conflict in Mali*, Clingendael, Armex, december 2013, nummer 6, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/het_conflict_in_mali_Homan_armex011213.pdf

Hudson, Valerie, *Europe's man problem, Migrants to Europe skew heavily male — and that's dangerous*, 6 Jan 2016, <http://www.politico.eu/author/valerie-hudson/>

Ilgit, Asli , Davis,Rochelle, *The Many Roles of Turkey in the Syrian Crisis*, Middle East Research and Information Project, January 28, 2013, <http://www.merip.org/mero/mero012813>

Jerusalem Post, *ISIS branch in Egypt's Sinai planning big operation in southern Israel*, Jerusalem Post, 03/27/2016, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/ISIS-branch-in-Egypt-Sinai-planning-big-operation-in-southern-Israel-449314>

Kingsley,Patrick, *Who are the Muslim Brotherhood?*, The Guardian, Tuesday 2 April 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/02/who-are-the-muslim-brotherhood>

Klis,Hans,*Het jaar van de Arabische Lente, deel vier: Bahrein*, nrc.nl, 29 december 2011, <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/12/29/het-jaar-van-de-arabische-lente-deel-vier-bahrein>

Knack, *Frontex omgevormd tot Europese Grens- en Kustwacht*, 22 juni 2016, <http://www.knack.be/nieuws/wereld/frontex-omgevormd-tot-europese-grens-en-kustwacht/article-normal-719971.html>

Lever,Rob, *Arab Spring: Did social media really spark revolutions?* , middle east online, 2013-03-10, <http://www.middle-east-online.com/english/?id=57426>

Lakani,Béchir, *1,2 million de Libyens installés en Tunisie*, l'économiste maghrébin, 24/01/2014, <http://www.leconomistemaghrebin.com/2014/01/24/libyens-installes-en-tunisie/>

Lee,Ian, *ISIS in Sinai held back by Egypt's Bedouins*, CNN, November 12, 2015, <http://edition.cnn.com/2015/11/10/middleeast/egypt-isis-sinai-bedouins/index.html>

Le Monde.fr avec AFP et Reuters | 22.04.2011, *Migrants tunisiens : la France envisage de suspendre les accords de Schengen*, http://www.lemonde.fr/politique/article/2011/04/22/afflux-de-migrants-la-france-envisage-de-suspendre-les-accords-de-schengen_1511816_823448.html

Lennard, Jeremy, *Global Overview 2015, People internally displaced by conflict and violence*, Internal Displacement Monitoring Centre, Geneva, May 2015, www.internal-displacement.org

Longmir, Sylvia e, *Smuggling Human Beings More Profitable than Illegal Drugs*, Breitbart, 6 Nov 2015, <http://www.breitbart.com/texas/2015/11/06/smuggling-human-beings-profitable-illegal-drugs/>

Mazzetti, Mark, Chivers, C.J. and Schmitt, Eric, *Taking Outsize Role in Syria, Qatar Funnels Arms to Rebels*, The New York Times, June 29, 2013, http://www.nytimes.com/2013/06/30/world/middleeast/sending-missiles-to-syrian-rebels-qatar-muscles-in.html?_r=0

MEE, *A new walled border for Algeria and Libya?*, Middle east Eye, Friday 3 October 2014, <http://www.middleeasteye.net/news/libya-algeria-509293117>

Natter,Katharina, *Revolution and Political Transition in Tunisia: A Migration Game Changer?*, The online journal of the Migration Policy Institute, 28 May 2015, <http://www.migrationpolicy.org/article/revolution-and-political-transition-tunisia-migration-game-changer>

NOS, *Zet leger in om vrachtwagenchauffeurs Calais te beschermen*, 15 Dec 2015, <http://nos.nl/artikel/2075294-zet-leger-in-om-vrachtwagenchauffeurs-calais-te-beschermen.html>

Poros, Maritsa, *Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development*, Migration Police Institute, March 30, 2011, <http://www.migrationpolicy.org/article/migrant-social-networks-vehicles-migration-integration-and-development/>

Primoz, Manfreda, *Definition of the Arab Spring, Middle East Uprisings in 2011*, about news, 2014, <http://middleeast.about.com/od/humanrightsdemocracy/a/Definition-Of-The-Arab-Spring.htm>

Primoz Manfreda, *Syrian Uprising, Top ten reasons for the uprising in Syria*, about news, 2014, <http://middleeast.about.com/od/syria/tp/Syrian-Uprising.htm>

Primoz Manfreda, *The Reasons for the Arab Spring, The Root Causes of the Arab Awakening in 2011*, about news, 2014, <http://middleeast.about.com/od/humanrightsdemocracy/tp/The-Reasons-For-The-Arab-Spring.htm>

Rankin, Jennifer, *Human traffickers 'using migration crisis' to force more people into slavery*, The Guardian, Thursday 19 May 2016, <http://www.theguardian.com/law/human-trafficking>

Sadjadpour, Karim, *Iran's Unwavering Support to Assad's Syria*, Combating Terrorism Center at Westpoint, August 27, 2013, <https://www.ctc.usma.edu/posts/irans-unwavering-support-to-assads-syria>

Soudani, Seif, *Frontière tuniso-libyenne : le mur de la discorde*, Nawaat, 12 Juillet 2015, <https://nawaat.org/portail/2015/07/12/frontiere-tuniso-libyenne-le-mur-de-la-discorde/?shared=email&msg=fail>

Sweis, Rana F., *Jordan Struggles Under a Wave of Syrian Refugees*, The New York Times, FEB. 13, 2016, http://www.nytimes.com/2016/02/14/world/middleeast/jordan-syria-refugees.html?_r=0

Vanda Amaro Dias, *A Critical Analysis of the EU's Response to the Arab Spring and its Implications for EU Security*, http://www.academia.edu/6706899/A_critical_analysis_of_the_EU_s_response_to_the_Arab_Spring_and_its_implications_for_EU_security

Walsh, Nick Paton, *Afghanistan war: Just what was the point?*, CNN, February 25, 2016, <http://edition.cnn.com/2016/02/25/asia/afghanistan-war-analysis/index.html>

Wikipedia, *Boko Haram*, https://en.wikipedia.org/wiki/Boko_Haram#Niger

Wikipedia, *Yemini Revolution*, https://en.wikipedia.org/wiki/Yemeni_Revolution

FATF Report, *Money Laundering Risks Arising from Trafficking in Human Beings and Smuggling of Migrants*, THE FINANCIAL ACTION TASK FORCE (FATF), July 2011

VERORDENING (EU) Nr. 603/2013 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN VAN DE RAAD van 26 juni 2013 betreffende de instelling van „Eurodac” voor de vergelijking van vingerafdrukken ten behoeve van een doeltreffende toepassing van Verordening (EU) nr. 604/2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend en betreffende verzoeken van rechtshandhavinginstanties van de lidstaten en Europol om vergelijkingen van Eurodacgegevens ten behoeve van rechtshandhaving, en tot wijziging van Verordening (EU) nr. 1077/2011 tot oprichting van een Europees Agentschap voor het operationeel beheer van grootschalige IT-systemen op het gebied van vrijheid, veiligheid en recht (herschikking)

REGULATION (EC) No 862/2007 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 July 2007 on Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers

REGULATION (EU) No 656/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 May 2014 establishing rules for the surveillance of the external sea borders in the context of operational cooperation coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union

REGULATION (EU) No 439/2010 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office

VERORDENING (EG) Nr. 562/2006 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 15 maart 2006 tot vaststelling van een communautaire code betreffende de overschrijding van de grenzen door personen (Schengengrenscode)

VERORDENING (EU) Nr. 604/2013 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 26 juni 2013 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een verzoek om internationale bescherming dat door een onderdaan van een derde land of een staatloze bij een van de lidstaten wordt ingediend (herschikking)

REGULATION (EU) No 610/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 amending Regulation (EC) No 562/2006 of the European Parliament and of the Council establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code), the Convention implementing the Schengen Agreement, Council Regulations (EC) No 1683/95 and (EC) No 539/2001 and Regulations (EC) No 767/2008 and (EC) No 810/2009 of the European Parliament and of the Council

REGULATION (EC) No 863/2007 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 July 2007 establishing a mechanism for the creation of Rapid Border Intervention Teams and amending Council Regulation (EC) No 2007/2004 as regards that mechanism and regulating the tasks and powers of guest officers

VERORDENING (EU) Nr. 1051/2013 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 22 oktober 2013 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 562/2006 teneinde te voorzien in gemeenschappelijke regels inzake de tijdelijke herinvoering van het grenstoezicht aan de binnengrenzen in uitzonderlijke omstandigheden

DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims,

and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA

COUNCIL DIRECTIVE 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof

COUNCIL DIRECTIVE 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status

RICHTLIJN 2011/95/EU VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 13 december 2011 inzake normen voor de erkenning van onderdanen van derde landen of staatlozen als personen die internationale bescherming genieten, voor een uniforme status voor vluchtelingen of voor personen die in aanmerking komen voor subsidiaire bescherming, en voor de inhoud van de verleende bescherming (herschikking)

RICHTLIJN 2013/32/EU VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 26 juni 2013 betreffende gemeenschappelijke procedures voor de toekenning en intrekking van de internationale bescherming (herschikking)

RICHTLIJN 2013/33/EU VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 26 juni 2013 tot vaststelling van normen voor de opvang van verzoekers om internationale bescherming (herschikking)

1910 INTERNATIONAL CONVENTION FOR THE UNIFICATION OF CERTAIN RULES OF LAW RELATING TO ASSISTANCE AND SALVAGE AT SEA AND PROTOCOL OF SIGNATURE, Adopted in Brussels, Belgium on 23 September 1910

Convention on the High Seas, Done at Geneva on 29 April 1958

International Convention for the Safety of Life at Sea (SOLAS Convention) [*], Done at: London
Date enacted: 1974-11-01

United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10 December 1982

1979 INTERNATIONAL CONVENTION ON MARITIME SEARCH AND RESCUE

Adopted in Hamburg, Germany on 27 April 1979

UN Convention relating to the Status of Refugees, 1951

UN Protocol relating to the Status of Refugees, 1967

UN Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, *New York, 15 November 2000*

UN Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000

UN CONVENTION AGAINST TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME AND THE PROTOCOLS THERETO, 2004

Institut Royal Supérieur de Défense
Centre d'Etudes de Sécurité et Défense
30 Avenue de la Renaissance
1000 Bruxelles